

การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม
ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ

ปัญหาพิเศษนี้เป็นส่วนของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม
ตำบลกี้ดช้าง อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่

โดย

พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. 55

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สินธุ์ สโรบล)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. 55

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. 55

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช สีตะโกเศศ)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. 55

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์เพ็ญรัตน์ หงษ์วิทยากร)

รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 11 เดือน ก.ค. พ.ศ. 55

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาลักษณะภูมิสังคมและประสบการณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม 2) เพื่อศึกษาสภาพและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน 3) เพื่อพัฒนาการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยใช้แบบสอบถามและการสังเกตการณ์ทัศนศึกษา การอบรมของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้รวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนจำนวน 56 ครัวเรือน ระหว่างเดือน ธันวาคม 2553 ถึง เดือน พฤษภาคม 2554 นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ประชากรในการวิจัยเกินกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเพศชาย (ร้อยละ 57.1) โดยส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 21 – 30 ปี (ร้อยละ 28.6) รองลงมามีอายุอยู่ในช่วง 41 – 50 ปี (ร้อยละ 26.8) ซึ่งมีผลรวมกันมีมากกว่าครึ่งหนึ่ง ระดับการศึกษาของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา (ร้อยละ 53.6) และระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 32.1) เมื่อรวมกันอยู่ในระดับสูงมาก อาชีพหลักของชุมชนคือการทำนา (ร้อยละ 76.8) อาชีพรองของชุมชนคือการเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 76.8) เช่น วัว ควาย สุกร รายได้ของครัวเรือนอยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท (ร้อยละ 73.2) ภาระหนี้สินเกินกว่าครึ่งไม่มี (ร้อยละ 60.7) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกินกว่าครึ่งมีจำนวนระหว่าง 5 – 8 คน (ร้อยละ 51.18) การถือครองที่ดินทางการเกษตรมีที่ดินเป็นของตนเองส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ (ร้อยละ 96.4) เขตที่ทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติห้วยน้ำดัง (ร้อยละ 96.4) จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความยากจนยังต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติอีกมากในการดำรงชีวิต ในทุกด้านจะต้องมีการพัฒนาให้ดีขึ้นโดยเฉพาะความต้องการของชุมชนหากมีการใช้ธรรมชาติอย่างผิดวิธีจะทำให้เสื่อมลงไปตามการใช้ในที่สุดก็จะหมดสิ้นไป โดยไม่มีการรักษา

ในการศึกษาสภาพและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน นำในลำห้วยป่าข้าวหลามได้แห้งหายไป ป่าไม้ในลำ

ห้วยป่าข้าวหลาม ถูกตัดทำลาย ป่าไม้บริเวณใกล้ลำห้วยถูกตัดเพื่อทำการเกษตรเพียงแต่ความต้องการทำให้ระบบนิเวศป่าเปลี่ยนแปลงไปเมื่อหลายปีก่อนยังมีน้ำให้บริโภคเพียงพอกับชุมชน แต่ปัจจุบันเห็นแล้วว่าไม่ต้องไปหาแหล่งน้ำที่อื่นทดแทน คนในชุมชนได้เข้าในลำห้วยป่าข้าวหลามเพื่อหาของป่าติดตามสัตว์เลี้ยงจะทราบถึงการเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่ต้องมีใครได้บอก แต่ไม่มีคนคิดพัฒนา

ความต้องการที่ชุมชนต้องการให้เข้ามามีบทบาทมากที่สุดคือชาวบ้านด้วยกัน และรูปแบบการพัฒนาที่ต้องการพัฒนาคือการบวชป่า รองลงมาคือการปลูกป่า ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่ชุมชนให้ความเชื่อถือคือผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านต้องการมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนามากที่สุดจากเจ้าหน้าที่อุทยานห้วยน้ำดัง เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการพัฒนาคือพื้นที่และอนุรักษ์คือประเพณีวัฒนธรรมและกฎระเบียบของชุมชน

จากกิจกรรมการฝึกอบรมทำให้เห็นถึงความร่วมมือของชุมชนที่ต้องการที่จะพัฒนาถิ่นที่อยู่ของตนเองแต่ขาดความรู้และผู้นำที่เข้าใจและเข้มแข็ง ชุมชนไม่เคยได้รับความรู้ในรูปแบบนี้มาก่อน การควิชีตีรูปแบบตัวอย่าง การพัฒนาทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอนุรักษ์ป่าห้วยข้าวหลาม การทัศนศึกษาชุมชนยอมรับว่าไม่เคยและได้เห็นแนวทางการพัฒนาที่หลากหลายรูปแบบของศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้และเกิดความประทับใจมาก

Title	Development of Pakhaolarm Creek Rehabilitation and Conservation, Kuedchang Sub-district, Maetaeng District, Chiangmai Province
Author	Police Major Itsarapong Nochot
Degree of	Master of Science in Geo-social Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Dr. Somkid Kaewthip

ABSTRACT

This study was conducted to: 1) explore geo-social characteristics and experience in Pakhaolarm creek rehabilitation and conservation both in the past and at present of Baan Pakhaolarm community; 2) explore conditions and ecological system of Pakhaolarm creek as well as its change both in the past and at present; and 3) develop Pakhaolarm creek rehabilitation and conservation in accordance with the Royal Initiative in sustainable utilization. A set of questionnaires, observation/educational tour and data provider training were used for data collection. The data providers were from 56 households in Pakhaolarm village, Kuedchang sub-district, Maetaeng district, Chiangmai province. Data collection was done during December, 2010-May, 2011. Obtained data were analyzed by using the Statistical Package for the Social Sciences Program.

Results of the study revealed that more than one-half of the respondents (57.1%) were male. Most of the respondents' age range was 21-30 years (28.6%) and followed by 41-50 years (26.8%). More than one-half of them (53.6%) were uneducated and followed by elementary school graduated (32.1%). Their main occupation was rice growing (76.8%). And followed by animal rearing (76.8 %) such as ox, buffalo, and pig. Their household income was 10,000-15,000 baht per month (73.2%). More than one-half of them (60.7%) had no debts. More than one-half of them (51.18%) had 5-8 family members. Most of them (96.4%) had no right document of farm land holding. Their farm land was in Huay Nam Dan national reserved forest (96.4%). Baan Pakhaolarm was a poor community which relied on the abundance of nature.

Thus, they needed to be developed particularly on their needs. Deterioration of the nature might be happened if there is no rehabilitation and conservation.

With regards to the exploration on conditions and ecological system of Pakhaolarm creek both in the past and at present, it was found that there was no water in the creek. Besides, there was deforestation there due to need for farming resulting in change of the ecological system. There was enough water in the creek for community consumption several years ago. Nowadays, however, there is no water in the creek. People in the community went to the forest in search of forest products and followed their domesticated animals. Thus, all of them perceived the negative change of the creek and forest but no one did not have a plan to develop or rehabilitate it.

The best way for the development or rehabilitation was community participation. This could be done in the form of forest ordination and followed by reforestation. The village head could play important roles in this respect. It was found that people in the community wanted to have knowledge on the development provided by staff of Huay Nam Dang national park most. The following were conditions for the development: tradition, culture, and community rules and regulations.

Based on the training activities, it could be observed that people in the community were willing to coordinate with the development and rehabilitation activities. However, they had never had knowledge about it before so they had to learn about the development through VCD. The development made people in the community be aware of participatory development and rehabilitation of the creek and forest. In fact, they had never joined educational tour on creek and forest development before visiting Huay Hong Krai Development center. They were impressive to visit there because they had a chance to learn a guideline for the development in various forms.

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอกราบได้ ฝ่าละอองธุรีพระบาท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่พระราชทานทุนการศึกษา เพื่อให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับปริญญาโทครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ประธานกรรมการศึกษาที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยสนับสนุน ตรวจสอบแก้ไข จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สินธุ์ วัชรโรบล กรรมการที่ปรึกษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร กรรมการที่ปรึกษาที่ได้ให้คำแนะนำตลอดช่วยตรวจสอบแก้ไขจนกระทั่งสำเร็จ ข้าพเจ้าขอขอบคุณชุมชนบ้านป่าข้าวหลามที่ให้ความร่วมมือ ที่ทำให้ปัญหาพิเศษของข้าพเจ้าสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนช่วยตรวจสอบแก้ไขจนเป็นปัญหาพิเศษที่สมบูรณ์ กราบขอบพระคุณคณะกรรมการคัดเลือกทุนมูลนิธิชัยพัฒนา ที่ได้พิจารณาให้ ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ศึกษาต่อ

นอกจากนี้ น้อมระลึกถึงคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้ความกรุณากับข้าพเจ้ามาตลอดและขอบพระคุณมูลนิธิชัยพัฒนา โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณทุกๆ คนในครอบครัวที่คอยเป็นกำลังใจให้ตลอดระยะเวลา

พันตำรวจตรี อิศระพงษ์ โนโซติ

กรกฎาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
คำถามการวิจัย	4
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ขอบเขตการวิจัย	5
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	9
แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	9
แนวคิดทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริเกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ	15
แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับฝายต้นน้ำลำธาร	19
แนวคิด ทฤษฎีของการมีส่วนร่วม	23
กรอบแนวคิดการวิจัย	34
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	35
สถานที่ดำเนินการวิจัย	35
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	36
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	36
การรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	37
เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	38
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	38

บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	40
ตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าข้าวหลามและ ประสบการณ์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน	41
ตอนที่ 2 ศึกษาระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมทั้งการเปลี่ยนแปลง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน	52
ตอนที่ 3 แนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนว พระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน	69
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	81
สรุปผลการศึกษา	81
อภิปรายผลการวิจัย	84
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	86
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	87
บรรณานุกรม	88
ภาคผนวก	90
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	91
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	94
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย	106

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า	
1	เปรียบเทียบการเรียนรู้โดยการอภิปรายกลุ่มการบรรยาย	31
2	ตารางกิจกรรมการพัฒนาชุมชนป่าข้าวหลาม	39
3	ตารางกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม	39
4	แสดงจำนวนร้อยละของเพศ	44
5	แสดงจำนวนร้อยละของอายุ	44
6	แสดงจำนวนร้อยละของการศึกษา	45
7	แสดงจำนวนร้อยละของอาชีพหลัก	45
8	แสดงจำนวนร้อยละของอาชีพรอง	46
9	แสดงจำนวนร้อยละของรายได้ของครัวเรือน	46
10	แสดงจำนวนร้อยละของภาระหนี้สินในครัวเรือน	47
11	แสดงจำนวนร้อยละของจำนวนสมาชิกในครัวเรือน	47
12	แสดงจำนวนร้อยละของพื้นที่ถือครองที่ดินทางการเกษตร	48
13	การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนแบบ time line	51
14	การวิเคราะห์ข้อมูลลำห้วยป่าข้าวหลามแบบ time line	53
15	แสดงการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม	61
16	แสดงการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม	63
17	แสดงแนวคิดของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม	65
18	แสดงผู้ที่มิบทบาทในชุมชนที่ท่านให้ความเชื่อถือ	66
19	ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	67
20	แสดงการปลูกป่าของคนในครัวเรือน	68
21	แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาพื้นที่พื้ป่าข้าวหลาม	70
22	แสดงการพัฒนาพื้นที่พื้และอนุรักษ์ห้วยป่าข้าวหลาม	71
23	แสดงบทบาทในการพัฒนาพื้นที่พื้และอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร	72
24	แสดงความต้องการมีความรู้การพัฒนาพื้นที่พื้และอนุรักษ์ป่า	72
25	แสดงเงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่พื้ป่า	73

26	แสดงให้เห็นคนในชุมชนต้องการพัฒนาพื้นที่	73
27	แสดงว่าใครที่จะสามารถช่วยสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาพื้นที่	74

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	34
2 แผนที่ พื้นที่ดำเนินการ รหัสชุด 4747 IV ลำดับ L7018 อัตราส่วน 1:50000	35
3 การประชุมราษฎรที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน	45
4 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตอนเช้าในหมู่บ้าน	45
5 นายมูล พะยะ เป็นคนผู้ที่อาศัยอยู่ก่อน	49
6 นายดวงไทย ตานอ มีความรู้เรื่องสมุนไพร	49
7 นางดอก สะกะแฮ หมอตำแยประจำหมู่บ้าน	49
8 ไม้ไผ่ที่ใช้ทำแพ	49
9 ลักษณะของบ้านเรือนที่เริ่มเปลี่ยนแปลง	49
10 บ้านเรือนที่พัฒนามีความทันสมัยขึ้น	49
11 ปลาที่ชุมชนได้อนุรักษ์ไว้ที่ทางเข้าหมู่บ้าน	50
12 ป้ายแสดงบอกเขตอนุรักษ์	50
13 ไม้ใหญ่ในลำห้วยป่าข้าวหลาม	54
14 ตัดไม้ใหญ่ในลำห้วยเพื่อนำมาใช้ประโยชน์	54
15 ไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามที่ถูกตัด	54
16 วิธีการ กานดันไม้ให้ตายเพื่อให้พื้นที่	54
17 ลงเสาไม้ไว้เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ	55
18 เรียบร้อยพร้อมที่จะใช้พื้นที่	55
19 สภาพป่าที่ถูกบุกรุกเพื่อเตรียมพื้นที่	55
20 ปลูกร้างไร่ ปลูกร้างสวนกล้วยรอบ ๆ ไร่สวน	55
21 สภาพลำห้วยในช่วงฤดูแล้งไม่มีน้ำให้เห็น	56
22 ดินโคลนถล่ม	56
23 นายกะสาย ตีอ อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรก	56
24 นายอ้าย อินตะ อดีตพ่อกำนันตำบลกักช้าง	56
25 กิจกรรมการอบรม	74
26 เจ้าหน้าที่ไฟป่ามาให้ความรู้	74
27 มอบของที่ระลึกให้กับเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ	75

28	คณะศึกษาดูงานที่ศูนย์การศึกษาพัฒนาฯ	75
29	ฐานเรียนรู้เรื่องหญ้าแฝก	76
30	ฐานการเรียนรู้เรื่องเห็ด	76
31	บาทหลวงวินัย บุญลือ จากโบสถ์สวนเจ้าดำริน	77
32	นายอดิศักดิ์ วรรณรัตน์ นายอำเภอ	77
33	ชาวบ้านนำไม้กางเขนมาร่วมกิจกรรม	78
34	สวดเสร็จรับขอปลูกเสกจากบาทหลวง	78
35	มอบของให้กับตัวแทนหน่วยงาน	78
36	ราษฎรที่มาร่วมงานบวชป่า	78
37	ป้ายเชิญชวนร่วมกิจกรรม	79
38	นายอำเภอแม่แตง, หัวหน้าอุทยานห้วยน้ำดัง	79
39	เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา	79
40	ทุกส่วนราชการร่วมกันปลูกป่าในพื้นที่	79
41	การสร้างฝายชะลอน้ำร่วมกัน	80
42	ฝายชะลอน้ำในลำห้วยป่าข้าวหลาม	80

บทที่ 1

บทนำ

ป่าภาคเหนือเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ที่สุด และยังเป็นพื้นที่กำเนิดป่าต้นน้ำลำธารของประเทศที่มีแม่น้ำสำคัญของประเทศอยู่ 4 สาย คือ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่านไหลรวมกันที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเจ้าพระยา ที่หล่อเลี้ยงคนในภาคกลางของประเทศอย่างอุดมสมบูรณ์มาตลอด จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้ป่าในภาคเหนือถูกสัมปทานไม้ใหญ่จากบริษัทข้ามชาติ (บอมเบย์ เบอร์มาร์ จำกัด) ตัดไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก มีชื่อภาษาอังกฤษว่า *tectona grandis* Linn. มีชื่อทางการค้าว่า Teak อยู่ในวงศ์ Verbenaceae ส่งออกเป็นสินค้าไปขายยังต่างประเทศจำนวนมาก หลังจากไม้ใหญ่ถูกตัดออกไปหมดแล้วราษฎรพื้นเมืองพากันตัดไม้เล็กที่เหลืออยู่ เผาถ่าน ทำฟืนเตาสุบ และบุกเบิกป่าเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและปลูกพืช ส่วนพื้นที่ในป่าบนภูเขาสูงทำหน้าที่เป็นต้นน้ำลำธารก็ได้ถูกชาวเขาทำลายอย่างรุนแรง โดยการตัดโค่นเผาเพื่อปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอยจึงทำให้พื้นที่ป่าเหลือน้อยลงทุกที เนื้อที่ป่าภาคเหนือในปี พ.ศ. 2541 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 43.06 จากเดิมที่มีจำนวน ร้อยละ 47.39 ในปี พ.ศ. 2531

จากข้อมูลป่าในพื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ได้ถูกทำลายลงประเทศไทยเริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับชาวเขาทางภาคเหนือ เดิมบนภูเขาสูงมีชาวเขาอยู่อาศัยเพาะปลูกทำกินและย้ายถิ่นไปมาอยู่เป็นเวลานานแต่ยังไม่มีจำนวนมากนักป่ายังอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อไม่มีการคุมกำเนิดจึงมีการเพิ่มประชากรขึ้นจำนวนมาก การลักลอบโค่นและเผาป่าบริเวณต้นน้ำลำธารเพื่อทำไร่เลื่อนลอย การทำลายป่าประเภทนี้ทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่ป่าไม้ของชาติ การทำลายป่าประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นฝีมือของพวกชุมชนที่ตั้งบนที่สูงทั้งชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ และการตัดไม้เพื่อทำการค้าและใช้สอยส่วนตัวหรือตัดไม้จันทน์กำลังของป่าทำให้ป่าต้องเสื่อมโทรมลงทุกทีและในที่สุดอาจไม่มีไม้เหลืออยู่เลย ซึ่งยังเป็นปัญหาซึ่งชาวเขาเองคงจะไม่เข้าใจ การฟันฟูป่าไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงป่าไม้ให้มีสภาพเป็นป่าไม้ตลอดไป เพื่อให้ใช้ประโยชน์ของป่าทั้งทางตรงและทางอ้อมให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

บ้านป่าข้าวหลาม ตั้งอยู่ หมู่ที่ 7 ตำบลกี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีที่ตั้งอยู่พิกัดที่ 47Q 469338 (ระบบ Indian Thailand) อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 574 ฟุต เป็นชุมชนเล็กๆ ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจาก อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง โดยมีนายกะสาย ตีลุ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านร่วมกับคณะสงฆ์ของคริสต์เดียน คุณพ่อสลา ชักชวนพี่น้องชนเผ่ากระเหรี่ยงมาอยู่เป็นหลักแหล่ง

เมื่อประมาณ 50 ปี แรกมีจำนวน 9 หลังคาเรือน อยู่ตามสภาพของชนเผ่าและได้พัฒนาให้เกิดเส้นทางเดินเท้าเข้าหมู่บ้าน ตามเส้นทางซีกลากไม้และเพิ่มจำนวนประชากรขึ้นเรื่อยมาและได้ยกฐานะเป็นหมู่บ้าน โดยมีนายกะสาย ตีลูเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก อยู่ห่างจากอำเภอแม่แตง 45 กิโลเมตรทางทิศเหนือ สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับซ้อนเป็นภูเขาหิน ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านป่าเกี๋ย อำเภอเชียงดาว ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านห้วยน้ำดัง หมู่ 5 อำเภอแม่แตง ทำให้ชุมชนเกิดการขยายใหญ่ขึ้นและรวบรวมหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงมาเป็นหมู่บ้านบริวารรวม 7 หย่อมบ้าน ปัจจุบันบ้านป่าข้าวหลามมีจำนวนหลังคาเรือน 56 หลังคาเรือน ประชากร 258 คน เป็นชาย 128 คน หญิง 130 คน นับถือศาสนาคริสต์ ภาษาที่ใช้ภาษาไทยกลาง กระเหรี่ยง คำเมือง สามารถอ่าน เขียนหนังสือได้ประมาณ 50% มีแม่น้ำแดงไหลผ่าน การใช้ที่ดินส่วนมากจะใช้ทำนาข้าว ไม่มีกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน การพังทลายของหน้าดินมีสูงมาก (625.00) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชุดดินพื้นที่ลาดชันเชิงซ้อนลาดเอียงไปทางทิศใต้มีความลาดเอียงมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 590 – 630 ต่อปี คุณภาพลุ่มน้ำเป็นชั้นคุณภาพน้ำ 2 มีความลาดชัน 35 – 50 เปอร์เซ็นต์ ใช้ประปาระบบภูเขาในการอุปโภคบริโภค การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำนา เลี้ยงโค กระบือ ไร่เพื่อจำหน่าย รับจ้างทอแพต่อแพ ตัดไม้ไผ่ทำแพ ต้อนรับนักท่องเที่ยว มีโฮมสเตย์ 6 แห่ง มีกิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่จากหมู่บ้านไปถึงบ้านสบก่ายฤดูน้ำหลากจะใช้เวลา ประมาณ 3 ชั่วโมงในฤดูแล้งประมาณ 5 ชั่วโมง มีแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำแดงที่มีขนาดใหญ่เชื่อกันว่าบางตัวมีน้ำหนักสูงถึง 10 กิโลกรัม รวมกันอยู่ประมาณ 1,000 ตัว นักท่องเที่ยวสามารถให้อาหารปลาได้ทุกชนิด ไม่ว่าผัก ขนมและลงเล่นน้ำได้กับปลา คำดูปลาได้น้ำ ส่วนมากนักท่องเที่ยวจะเดินทางด้วยเท้าจากบ้านห้วยน้ำดัง บ้านแม่สะมา จุดพักที่โฮมสเตย์ในหมู่บ้านและล่องแพไม้ไผ่ 150 บาทต่อคน ร้านค้าปลีก 6 แห่ง ปางช้าง 2 แห่ง ปางช้างป่าคา ปางช้างห้วยน้ำดัง 300 – 400 ต่อตัว ปิมน้ำมัน (หลอด) 1 แห่ง หมู่บ้านส่วนมากใช้ระบบไฟฟ้าโซล่าเซลล์ โรงเรียน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง โบสถ์ 2 หลัง รายได้ต่อปีอยู่ระหว่าง 20,000 – 29,000 บาท ถนนเข้าสู่หมู่บ้าน สายปากทางแม่ตะมาน-บ้านเมืองกีดเป็นถนนลาดยางสลับถนนคอนกรีตประมาณ 20 กิโลเมตร จากบ้านเมืองกีด-บ้านสบก่าย-บ้านใหม่ปู้ทอง (อีกชื่อ)-บ้านทุ่งไ้ะ (ลาหู่)เป็นดินลูกรัง จากบ้านทุ่งไ้ะถึงบ้านป่าข้าวหลามเป็นทางชุดสลับถนนคอนกรีต และ สายบ้านห้วยไร่ถึงบ้านเมืองกีดเป็นทางลาดยางถึงบ้านป่าข้าวหลามและสายบ้านไร่ถึงบ้านสบก่ายเป็นทางลูกรัง-บ้านป่าข้าวหลาม ต้องอาศัยรถยนต์ส่วนตัวจึงจะเข้าหมู่บ้านได้ เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีทางรถยนต์ทะลุไปที่อื่น นอกจากทางเดินเท้า ในหมู่บ้านมีกลุ่มอาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน (อปพร) อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม) มีนายอมร ตีลู เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ในขณะที่เดียวกันบ้านป่าข้าวหลามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ชาวต่างชาติเข้ามาพักโฮมสเตย์ในหมู่บ้านจีช้างและล่องแพไม้ไผ่ต่อไปยังบ้านสบกาย ในการล่องแพไม้ไผ่จะใช้ไม้ไผ่ต่อแพประมาณ 15 – 16 เล่มต่อลำ การล่องแพไม้ไผ่มีมาในชุมชนมาประมาณ 20 ปี ไม้ไผ่ถูกตัดทำลายในพื้นที่เป็นบริเวณกว้างจนต้นไผ่เจริญเติบโตไม่ทันความต้องการ บางครั้งถึงตัดไม้ไผ่ที่มีอายุยังอ่อนที่ไม่ถึง 1 ปี มาใช้จึงทำให้เจริญเติบโตไม่ทัน ไม้ไผ่ที่จะใช้ล่องแพที่จะต้องเล่มใหญ่มีลำตรงมีเนื้อไม้ที่บางจะทำให้คุณสมบัติลอยตัวได้ดี บางครั้งแพไม่เพียงพอก็ต้องสั่งซื้อแพไม้ไผ่จากบ้านเมืองคอง ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว เพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนเคยล่องแพยางใช้กับนักท่องเที่ยวปรากฏว่าไม่เป็นที่นิยม และมีต้นทุนสูงกับการส่งแพวนกลับ แพไม้ไผ่ที่ใช้ล่องแล้วจะทำเป็นแพวนก็ยากลำบากในการขนส่ง แพที่แตกหักส่วนหนึ่งก็จะถูกแปรรูปเป็นไม้ซี้ ไม้ฟาก เพื่อส่งขายให้กับร้านขายไม้ แพที่ดีก็ถูกนำไปใช้ต่อยังปางช้างที่อยู่ด้านใต้แม่น้ำแม่แตงลงไป เช่นปางช้างแม่แตงมาน ปางช้างจิงเกิลราฟ ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งของชุมชน หมู่บ้านป่าข้าวหลามแรกเริ่มเดิมทีมีจำนวน 9 หลังคาปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็น 56 หลังคา จำนวนประชากร 258 คน จากการเพิ่มจำนวนประชากร เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลทำให้เกิดความต้องการทางทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ จึงเกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นบุกเบิกขยายพื้นที่ทางการเกษตร ตัดไม้เพื่อใช้สอยและแปรรูปสร้างที่อยู่อาศัย

แต่เดิมการใช้น้ำในลำห้วยป่าข้าวหลามอุปโภคและบริโภคเพราะเป็นแหล่งน้ำที่สะอาดไม่มีสารเคมีปะปนและไม่มีผู้คนอาศัยอยู่บนต้นน้ำจึงเป็นแหล่งน้ำที่สะอาด ปัจจุบันชุมชนได้ไปใช้แหล่งน้ำใหม่ที่อยู่ไกลออกไปจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตรซึ่งก็ยังมีปัญหาเรื่องการจัดการ การแย่งน้ำกับนาข้าว การใช้สารเคมีในนาข้าว ในขณะที่ลำห้วยป่าข้าวหลามอยู่ใกล้ชุมชนแต่ขาดการดูแล และพื้นฟู มีการแอบลักลอบตัดไม้ การทำไร่เลื่อนลอยในบริเวณใกล้เคียงลำห้วย โดยชุมชนเองเป็นผู้กระทำกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ น้ำไม่มีใช้ก็ไปหาแหล่งน้ำอื่นต่อไป การดูแลอนุรักษ์และพื้นฟูไม่มี ปัจจุบันในลำห้วยป่าข้าวหลามจะมีน้ำในช่วงฤดูฝน และช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ของทุกปีน้ำในลำห้วยจะแห้งลงไม่มีน้ำให้ใช้ได้ภายในชุมชน ซึ่งจะต้องขุดบ่อน้ำตื้นบริเวณลำห้วยจึงจะมีน้ำใช้ เนื่องจากในลำห้วยมีต้นไม้ใหญ่เหลืออยู่น้อย ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำออกมาใช้มากเกินไปทำให้ในพื้นที่ขาดความชุ่มชื้นและแหล่งดูดซับน้ำที่เป็นธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาชุมชนได้รับความรู้เรื่องการดูแลป่าการปลูกป่า การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อให้ น้ำไหลซึมลงไปในดินให้ ความชื้นแผ่ขยายออกไป ตามทฤษฎี การพื้นฟูป่าไม้ตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สามารถเป็นรูปแบบที่จะดำเนินการได้ในหลายลำห้วยของชุมชน การมีส่วนร่วมในการพื้นฟูดูแลรักษาป่า การวางแผน มีกฎระเบียบด้วยตัวของชุมชนเอง ทรัพยากรจะพลิกฟื้นด้วยธรรมชาติ และลดการตัดไม้ทำลายป่า

หยุดการบุกรุกป่าเพื่อพื้นที่การเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งเป็นความพยายามของชุมชนในการที่จะอนุรักษ์ป่าและฟื้นฟูสภาพลำห้วยป่าข้าวหลามให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้เหมือนเดิม

ในฐานะที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ ตลอดถึงการทำงานโครงการพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพฯ กับชุมชน พบว่าบทบาทหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมจะมีค่อนข้างน้อยไม่ทราบสาเหตุ การได้รับความรู้ และข้อมูลข่าวสารมีน้อยมาก รายได้ของครัวเรือนมีน้อย ชาวบ้านยังยากจนและต้องการพื้นที่เพื่อทำไร่เลื่อนลอย การตัดไม้ทำลายป่าตามลำห้วยเพื่อทำสิ่งปลูกสร้าง สังคมทุนนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทและทำลายวิถีชีวิตของชนเผ่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ระดับการศึกษามีน้อยทำให้เกิดความรู้ไม่เท่าทันสังคม ชุมชนอยู่ในพื้นที่ของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์

แต่ด้วยวิถีชีวิตของชุมชนกระเหรี่ยงเป็นชุมชนที่อยู่กับป่าและมีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศป่าไม้ ผนวกกับลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน อยู่ในเขตป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำหลักสำคัญของลุ่มน้ำแม่แตง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและให้ความสำคัญต่อความเป็นชุมชนและแบบแผนการดำรงชีวิตที่จำเป็นต้องสืบค้นภูมิปัญญาของชุมชนมาผสมผสานกับความรู้การฟื้นฟูป่าตามแนวพระราชดำริน เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้พื้นที่เป็นแบบอย่างของการฟื้นฟู อนุรักษ์ให้กับหมู่บ้านและสามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาของชุมชน โรงเรียน การท่องเที่ยว และผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมสู่ชุมชน ตามแนวทางพระราชดำรินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะให้ราษฎรอยู่กับป่าได้โดยไม่ทำลายกัน

คำถามการวิจัย

การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวพระราชดำรินของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะภูมิสังคมและประสบการณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม
2. เพื่อศึกษาสภาพและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3. เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยห้วยป่าหลามตามแนวพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงลักษณะภูมิสังคมและประสบการณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม
2. ทราบสภาพและระบบของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน
3. ได้รูปแบบและรูปธรรมรวมไปถึงความรู้ของการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรจากครัวเรือน 56 หลังคาเรือน ประชากร 258 คน เป็นชาย 128 คน หญิง 130คน ของบ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการการมีส่วนร่วมให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนและการประยุกต์ใช้ความรู้การฟื้นฟูป่าตามแนวพระราชดำริในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าห้วยข้าวหลามของชุมชน ทางผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บริบทของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม
 - 1.1 ลักษณะทางกายภาพ
 - ลักษณะภูมิประเทศ
 - ลักษณะการตั้งบ้านเรือน
 - ลักษณะและพื้นที่ทำกิน

- การติดต่อกับชุมชนสังคมภายนอก

1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

- การจัดตั้งชุมชนและการแบ่งกลุ่มภายในชุมชน
- การเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งอดีตและปัจจุบัน

1.3 โครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในชุมชน

- ครอบครัว เครือญาติ
- การเมือง การปกครอง
- ศาสนาความเชื่อ
- ความสัมพันธ์ในชุมชน
- เศรษฐกิจ

1.4 ประสบการณ์ในการจัดการลำห้วยป่าข้าวหลาม

- ภูมิปัญญาของชุมชน
- การจัดการและการดูแลรักษาและการสนับสนุนจากภายนอก
- ผลที่เกิดขึ้น

2. สภาพป่าและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลาม

2.1 สัมภาษณ์ สสำรวจพื้นที่

2.2 เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์

2.3 การวิเคราะห์แบบ Time Line

2.4 การใช้ประโยชน์

3. ภูมิปัญญา หรือความแตกต่างหลากหลายทางความรู้ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต วิธีการผลิตที่มีความสัมพันธ์ต่อระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลาม

3.1 ดิน น้ำ ป่า คน ระบบการจัดการที่เอื้อต่อกัน

3.2 พิธีกรรม และความเชื่อในระบบการผลิต ภายใต้วิถีการผลิต

4. การจัดการป่าลำห้วยป่าข้าวหลามของชุมชน

4.1 ความเป็นมา/สภาพป่าแรกเริ่ม

4.2 วัตถุประสงค์/เป้าหมายแรกเริ่ม

4.3 โครงสร้าง กลไกการดำเนินงาน

4.4 รูปแบบ วิธีการดำเนินงาน

4.5 ผลจากการดำเนินงาน

4.6 การมีส่วนร่วมของชุมชน

4.7 กฎระเบียบ กติกา

4.8 จุดแข็ง จุดอ่อน ของชุมชนต่อการจัดการป่า

4.9 เจือใจ ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการจัดการป่า ฯลฯ

5. การประยุกต์ใช้หลักการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนว

พระราชดำริ

5.1 การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าด้วยระบบธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

5.2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าด้วยระบบชลประทาน

6. การใช้ประโยชน์และความยั่งยืนของชุมชน

ขอบเขตระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ใช้เวลาศึกษา ประมาณ 1 ปี ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2553 ถึงเดือน มิถุนายน 2554

นิยามศัพท์

การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร หมายถึง โดยการสร้างฝายต้นน้ำ ลำธาร หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น (check dam)

ฝายชะลอความชุ่มชื้น (check dam) หมายถึง สิ่งก่อสร้างขวางหรือกั้นทางน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นลำห้วย ลำธารขนาดเล็ก ในบริเวณที่เป็นต้นน้ำ หรือ พื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ให้สามารถกักตะกอนอยู่ได้ และหากช่วงที่น้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลลงไปทับถมลุ่มน้ำตอนล่าง

การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรด้วยความฉลาด และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ มวลชนมากที่สุด พยายามใช้ทรัพยากรนั้นให้ยืนยาวที่สุด โดยให้มีการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด

การมีส่วนร่วม หมายถึง การได้เข้ามามีส่วนกันแสดงความคิดเห็นและร่วมกันทำงาน สนับสนุนในพื้นที่ๆ จะพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม

ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ระดับความรู้ความเข้าใจ ที่ได้รับการศึกษาทั้งใน ระบบและนอกระบบ เกี่ยวกับการพัฒนาฟื้นฟู รักษาป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร

ห้วยป่าข้าวหลาม หมายถึง พื้นที่ป่าภูเขาที่มีลำห้วย ซึ่งในอดีตเคยมีน้ำไหลผ่าน และอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ติดกับบ้านป่าข้าวหลาม

การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรป่าไม้เสื่อมโทรมให้เป็นปกติ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อไป

หลักแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากในพระราชดำริ หมายถึง พระราชดำรัสที่พระเจ้าอยู่หัวตรัสเกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าไม้

การฟื้นฟูตามหลักธรรมชาติ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงชี้แนะแนวทางโดยถือหลักให้ธรรมชาติฟื้นตัวเอง

การปลูกป่าทดแทน หมายถึง ให้ความสำคัญกับพืชพันธุ์ไม้ท้องถิ่น ทรงเตือนให้ระวังการนำพันธุ์ไม้ต่างถิ่นเข้าไปปลูก โดยไม่ได้ศึกษาอย่างดีพอมาก่อน

การพัฒนา หมายถึง การให้ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติตามแนวทางการเรียนรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลามให้กับชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นตามแนวทางพระราชดำริฯ

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฟื้นฟูพื้นที่ป่าข้าวหลาม ในบ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าหลักแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางประกอบการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
2. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริเกี่ยวกับฝ่ายชะลอน้ำ
3. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับฝ่ายต้นน้ำลำธาร
4. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ป่าไม้ของประเทศไทยถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วตามแรงหนุนเนื่องของประชากรที่เพิ่มขึ้นผนวกกับพลังดันทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีที่มุ่งค้าขาย โดยใช้ป่าเป็นตัวสำคัญเชิงพาณิชย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวยิ่งนัก โดยเฉพาะเรื่องป่าไม้เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงห่วงใยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มเสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มทดลองปลูกต้นไม้ด้วยพระองค์เอง โดยทรงเพาะเมล็ดยางในกระถางบนพระตำหนักเปี่ยมสุขพระราชไกลกังวล และได้ทรงปลูกต้นยางนั้นในแปลงป่าไม้ทดลองในบริเวณแปลงทดลองปลูกต้นยางนาพร้อมข้าราชการบริพาร เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2504 จำนวน 1,250 ต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้นนานาวิธีที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ให้ยืนยงดังนี้ ทรงสร้างความตระหนักให้มีความรักป่าไม้ด้วยจิตสำนึกร่วมกัน (Awareness and sharing Participation) มากกว่าวิธีการใช้อำนาจบังคับ ณ หน่วยงานพัฒนาต้นน้ำทุ่งจ้อ ในปี พ.ศ. 2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริให้มีการปลูกต้นไม้ 3 ชนิด ที่แตกต่างกัน คือ ไม้ผล ไม้โตเร็ว และไม้เศรษฐกิจ เพื่อจะทำให้เกิดป่าไม้ผสมผสานและสร้างความสมดุลแก่ธรรมชาติอย่างยั่งยืน สามารถตอบสนองความต้องการของรัฐและวิถีประชาชนในชุมชน

ประชากรสำคัญนั้นมีพระราชดำริที่ยึดเป็นทฤษฎีการพัฒนาด้านป่าไม้โดยปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชนว่า

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...” นับเป็นทฤษฎีที่เป็นปรัชญาในด้านการพัฒนาป่าไม้ที่ยิ่งใหญ่

ทฤษฎีการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกตามหลักการฟื้นฟูสภาพป่าด้วย วัฏจักรธรรมชาติ (Natural Reforestation) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยในปริมาณป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก จึงทรงพยายามค้นหาวิธีนานาประการที่จะเพิ่มปริมาณของป่าไม้ในประเทศไทยให้เพิ่มมากขึ้นอย่างมั่นคงและถาวร โดยมีวิธีการที่เรียบง่ายและประหยัดในการดำเนินงาน ตลอดจนเป็นการส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ในลักษณะอันเป็นธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งได้พระราชทานพระราชดำริหลายวิธีการคือ

1. ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ด้วยวิธีการ 3 วิธีคือ

1.1 “...ถ้าเลือกได้ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว...”

1.2 “...ไม่ไปรังแกป่าหรือตัดต้นไม้เพียงคุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

1.3 “...ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไรเพราะต้นไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีกถึงแม้ต้นไม้สวยแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้...”

2. ปลูกป่าในที่สูง ทรงแนะนำวิธีการ ดังนี้

“...ใช้ไม้จำพวกที่มีเมล็ดทั้งหลายขึ้นไปปลูกบนยอดที่สูง เมื่อโตแล้วออกฝักออกเมล็ดก็จะลอยตกลงมาแล้วงอกเองในที่ต่ำต่อไป เป็นการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติ...”

3. ปลูกป่าต้นน้ำลำธาร หรือ การปลูกป่าธรรมชาติ ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติว่า

3.1 ปลูกต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เดิม คือ “...ศึกษาดูก่อนว่าพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิมมีอะไรบ้าง แล้วปลูกแซมตามรายการชนิดต้นไม้ที่ได้ศึกษามาได้...”

3.2 งดปลูกไม้ผิดแผกจากถิ่นเดิม คือ “...ไม่ควรนำไม้แปลกปลอมต่างพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาปลูกโดยยังไม่ได้ศึกษาอย่างแน่ชัดเสียก่อน...”

4. การปลูกป่าทดแทน

การปลูกป่าทดแทนเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานมรรควิธีในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิถีทางแบบผสมผสานกันในเชิงปฏิบัติดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า “...การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผนโดยการดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขาในการนี้เจ้าหน้าที่ป่า

ไม้ ชลประทาน และฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง...

วิธีการปลูกป่าทดแทน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานคำแนะนำให้มีการปลูกป่าทดแทนตามสภาพภูมิศาสตร์และสภาวะแวดล้อมของพื้นที่ที่เหมาะสมกล่าวคือ

4.1 ปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกแผ้วถางและพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

“...การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่เสื่อมโทรม หรือพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ถูกบุกรุกแผ้วถางจนเป็นภูเขาหัวโล้น แล้วจำเป็นต้องปลูกป่าทดแทนเร่งด่วนนั้นควรจะต้องปลูกต้นไม้ชนิดโตเร็วคลุมแนวร่องน้ำเสียก่อน เพื่อทำให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่า เพราะไฟจะเกิดง่ายหากป่าขาดความชุ่มชื้นในปีต่อไปก็ให้ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ถัดขึ้นไป ความชุ่มชื้นก็จะแผ่ขยายกว้างต่อไปอีก ต้นไม้จะงอกงามดีตลอดทั้งปี...”

4.2 การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา

“...จะต้องปลูกต้นไม้หลายชนิด เพื่อให้ได้ประโยชน์เนกประสงค์ คือ มีทั้งไม้ผล ไม้สำหรับก่อสร้าง และไม้สำหรับทำฟืน ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องใช้เป็นประจำ ซึ่งเมื่อตัดไม้ไปแล้ว ก็ปลูกทดแทนหมุนเวียนทันที...”

4.3 การปลูกทดแทนบริเวณต้นน้ำบนยอดเขาและเนินสูง

“...ต้องมีการปลูกป่าโดยไม้ยืนต้นและปลูกไม้พุ่ม ซึ่งไม้พุ่มนั้นราษฎรสามารถตัดไปใช้ได้แต่ต้องมีการปลูกทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้นจะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้น ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งระบบการให้ฝนแบบธรรมชาติ ทั้งยังช่วยยึดดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตกอีกด้วย...”

4.4 ให้มีการปลูกป่าที่ยอดเขา เนื่องจากสภาพป่าที่บนเขาทรุดโทรม ซึ่งจะมีผลกระทบต่อกลุ่มน้ำตอนล่าง และคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่มีเมล็ดเป็นฝักเพื่อให้เป็นกระบวนการธรรมชาติปลูกต่อไปจนถึงดินเขา

4.5 ปลูกป่าบริเวณอ่างน้ำ หรือเหนืออ่างเก็บน้ำที่ไม่มีความชุ่มชื้นยาวนานพอ

4.6 ปลูกป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำและแหล่งน้ำให้มีน้ำสะอาดบริโภค

4.7 ปลูกป่าให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยให้ราษฎรในท้องถิ่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ให้เจริญเติบโต นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการปลูกป่า

4.8 ปลุกป่าเสริมธรรมชาติ เพื่อเป็นการเพิ่มที่อยู่อาศัยแก่สัตว์ป่า

5. การปลุกป่า 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง : การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วย พระปรีชาญาณอย่างชาญฉลาดให้เกิดประโยชน์แก่ปวงชนมากที่สุดยาวนานที่สุดและทั่วถึงกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแนะนำการปลุกป่าในเชิงผสมผสาน ทั้งด้านเกษตร วนศาสตร์ และเศรษฐกิจสังคมไว้เป็นมรรควิธีปลุกป่าแบบเบ็ดเสร็จนั้นไว้ด้วยลักษณะทั่วไปของป่า 3 อย่าง

พระราชดำริปลุกป่า 3 อย่างนั้น มีพระราชดำรัส ความว่า

“...ป่าที่จะปลุกนั้น สมควรที่จะปลุกแบบป่าใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกไปเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ การที่จะปลุกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์นี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกจะไม่ใช่ป่าไม้ เป็นสวนหรือจะเป็นสวนมากกว่า ป่าไม้ แต่ในความหมายของการช่วยเหลือเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น ป่าไม้เช่นนี้จะสวนผลไม้ก็ตาม หรือเป็นสวนไม้ฟืนก็ตามนั้นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่เป็นป่าคือ เป็นต้นไม้และทำหน้าที่เป็นทรัพยากรในด้านสำหรับให้ผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้...”

ประโยชน์ที่ได้รับ

ในการปลุกป่า 3 อย่างนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชาธิบายถึงประโยชน์ในการปลุกป่าตามพระราชดำริว่า

“...การปลุกป่า 3 อย่าง แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้ฟืนนั้นสามารถให้ประโยชน์ได้ถึง 4 อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์อันที่ 4 ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย...” และได้มีพระราชดำรัสเพิ่มเติมว่า

“...การปลุกป่าถ้าจะให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาอยู่ได้ ให้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง แต่มีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกทรงรับการชลประทาน ปลูกรับซับน้ำ และปลูกอุ้มน้ำไหลตามร่องห้วย โดยรับฝนอย่างเดียวประโยชน์อย่างที่ 4 คือ ได้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ...”

พระราชดำริเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ดำเนินการในหลายส่วนราชการ ทั้งกรมป่าไม้และศูนย์การศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกแห่ง คือการปลุกป่าใช้สอย โดยดำเนินการปลูกพันธุ์ไม้โตเร็วสำหรับตัดกิ่งมาทำฟืนเผาถ่าน ตลอดจนไม้สำหรับการก่อสร้าง และหัตถกรรมส่วนใหญ่ได้มีการปลูกพันธุ์ไม้โตเร็วเป็นสวนป่า เช่นยูคาลิปตัส จั๊กเหล็ก ประดู่ แครก ติณห์ชัยและสะเดาเป็นต้น

วิธีการปลูกป่าเพื่อทดแทนหมุนเวียน

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกป่าเพื่อใช้ทำฟืนว่า

“...การปลูกป่าสำหรับใช้เป็นฟืนซึ่งราษฎรจำเป็นต้องใช้เป็นประจำ ในการนี้จะต้องคำนวณเนื้อที่ที่จะใช้ปลูก เปรียบเทียบกับจำนวนราษฎรตลอดจนการปลูกและตัดต้นไม้ไปใช้ จะต้องใช้ระบบหมุนเวียนและการมีการปลูกทดแทน อันจะทำให้มีไม้ฟืนสำหรับใช้ตลอด...”

พระราชดำริ “ป่าเปียก” ทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้โดยการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างแนวป้องกันไฟเปียก (wet Fire Break)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงคุณค่าของน้ำเป็นยิ่งนัก ทรงคำนึงว่าทุกสรรพสิ่งในสภาพแวดล้อมของมนุษย์นั้นจะเกื้อกูลกันและกันได้ หากรู้จักนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ให้ได้ เปรียบเช่นเดียวกับพระราชดำริ “ป่าเปียก” เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่านั้น จึงเป็นมรรควิธีที่ทรงคิดค้นขึ้น จากหลักการที่แสนง่ายแต่ได้ประโยชน์มหาศาล กล่าวคือ ยามที่เกิดไฟไหม้ป่าขึ้นคราใดผู้คนส่วนใหญ่ก็มักคำนึงถึงการแก้ปัญหาด้วยการระดมสรรพกำลังกันดับไฟป่าให้หมดดับอย่างรวดเร็ว แต่แนวทางป้องกันไฟป่าระยะยาวนั้นยังดูเลือนรางในการวางระบบอย่างจริงจัง

พระราชดำริป่าเปียกจึงเป็นแนวพระราชดำรินี้หนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำให้ศูนย์การศึกษาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทำการศึกษาทดลองจนได้รับผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

วิธีการสร้าง “ป่าเปียก” สามารถทำได้หลายวิธี

1. ทำระบบป้องกันไฟป่าด้วยใช้แนวคลองส่งน้ำและพืชชนิดต่างๆ ปลูกตามแนวคลองนี้
2. สร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยแนวป้องกันไฟป่าเปียก โดยอาศัยน้ำชลประทาน และน้ำฝน
3. โดยการปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำ เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้นและแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะช่วยให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่าเพราะไฟป่าอาจเกิดขึ้นง่ายหากขาดความชุ่มชื้น
4. โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือที่เรียกว่า Check Dam ขึ้น เพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะๆ เพื่อให้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้เป็นบางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดิน ให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านกลายเป็น “ป่าเปียก”

5. โดยการสูบน้ำเข้าไปในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วปล่อยน้ำลงมาให้ละน้อยให้ค่อยๆ ไหลซึมดินเพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป “ภูเขาป่า” ให้กลางเป็น “ป่าเปียก” ซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย

6. ปลูกต้นกล้วยในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของป่า ประมาณ 2 เมตร หากเกิดไฟไหม้ป่าก็จะปะทะต้นกล้วยซึ่งอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชอื่นทำให้ลดการสูญเสียน้ำลงได้มาก

พระราชดำริ “ภูเขาป่า” ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้โดยใช้ความรู้เบื้องต้นทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นหลักการดำเนินการ

การสร้างภูเขาป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นมรรควิธีหนึ่งที่พระราชทานแนวคิดอันเป็นทฤษฎีการพัฒนา อันเป็นมิติใหม่แก่วงการป่าไม้ 2 ประการคือ

ประการแรก หากมีน้ำใกล้เคียงบริเวณนั้นโดยมีพระราชดำรัสว่า “...ควรสำรวจแหล่งน้ำเพื่อการพิจารณาสร้างฝายขนาดเล็กปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธารทั้งนี้เพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างอันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้นบริเวณดังกล่าวจะได้กลายเป็น “ภูเขาป่า” ในอนาคตซึ่งหมายความว่ามิได้มีดินไม้นานาชนิด ซึ่งปกคลุมดินในอัตราหนาแน่นที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง ดินไม้นั้นจะมีผลช่วยรักษาระดับความชุ่มชื้นในธรรมชาติให้อยู่ในเกณฑ์ที่พอเหมาะไม่แห้งแล้งเกินไป และยังช่วยยึดผิวดินอันมีค่าไม่ให้ถูกน้ำชะละลายลงมายังพื้นที่ราบอีกด้วย

ประการที่สอง หากไม่มีแหล่งน้ำในพื้นที่เพื่อฟื้นฟูป่าไม้ในบริเวณภูเขาเสื่อมโทรม มีพระราชดำรัสว่า “...ให้พิจารณาส่งน้ำขึ้นไปยังจุดที่สูงที่สุดเท่าที่จะดำเนินการได้ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถจ่ายน้ำลงไปหล่อเลี้ยงกล้าไม้อ่อนที่ปลูกทดแทนไว้บนภูเขาได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งซึ่งกล้าไม้มักมีอัตราการสูญเสียค่อนข้างสูง เมื่อกล้าไม้เจริญเติบโตพอสมควรจนสามารถทนทานต่อสภาวะแห้งแล้งได้แล้วในอนาคตภูเขาในบริเวณดังกล่าวก็จะคืนสภาพเดิมเป็นภูเขาป่าที่จะพอมีความชุ่มชื้นพอสมควร ตลอดจนจะช่วยฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมในตอนล่างไม่ให้กลายเป็นดินแดนแห้งแล้ง...”

ซึ่งต่อมาได้พระราชทานพระราชดำรัสเพิ่มเติมว่า “...จะต้องพยายามสูบน้ำไปที่ละชั้นจนถึงระดับสูงเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยพิจารณาใช้เครื่องสูบน้ำพลังธรรมชาติ เช่นพลังแสงอาทิตย์กับพลังลม ซึ่งมีใช้งานอยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อจะได้มีเปลืองเชื้อเพลิง เมื่อนำน้ำขึ้นไปพัก ณ ระดับสูงสุดได้แล้ว จะสามารถปล่อยน้ำให้ค่อยๆ ไหลซึมลงมา เพื่อช่วยเร่งรัดการปลูกป่าไม้ที่มีทั้งพันธุ์ไม้ป้องกันกับไม้โตเร็ว นอกจากนั้นยังจะแปรสภาพโครงการภูเขาป่า ให้เป็นป่าเปียกซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย...”

ภูเขาป่าที่เขียวจีจากแนวพระราชดำรินี้สามารถพบเห็นและเข้าศึกษาวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายแห่งด้วยกัน โดยเฉพาะที่เด่นชัด คือศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบุรี

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกี่ยวกับฝ่ายชลน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก ทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำต่อความอยู่รอดของชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืชโดยเหตุที่น้ำนั้นเป็นองค์ประกอบของชีวิต ถ้าไม่มีน้ำชีวิตก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ ดังพระราชดำรัส ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พุทธศักราช 2529 ความตอนหนึ่งว่า

“...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูกเพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...” เพียงพอในฤดูแล้งนอกจากนั้นหลายท้องที่ยังเกิดภาวะน้ำท่วมทำความเสียหายให้แก่พืชผลและทรัพย์สินเป็นประจำในฤดูฝน รวมทั้งการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้คุณภาพน้ำตามแหล่งชุมชนในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียไปจนไม่อาจใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสภาพปัญหาเกี่ยวกับ “น้ำ” ดังกล่าว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมักขาดแคลนน้ำเพาะปลูกพืชและไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยทรงสนพระราชหฤทัยในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรน้ำ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นหลักและวิธีการดำเนินงานสำคัญ ๆ คือ

1. การพัฒนาแหล่งน้ำจะเป็นรูปแบบใด ทรงพิจารณาวางโครงการด้วยแผนที่อย่างเชี่ยวชาญโดยต้องเหมาะสมกับรายละเอียดสภาพภูมิประเทศเสมอ
2. การพิจารณาโครงการการพัฒนาแหล่งน้ำต้องเหมาะสมกับสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีในแต่ละท้องถิ่นเสมอ
3. พิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ทรงเน้นการช่วยเหลือชาวบ้านชาวไร่ในท้องถิ่นทุรกันดาร และเร่งเป็นลำดับแรก หลีกเลี่ยงการเข้าไปสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการลงทุนนั้น จะมีความเหมาะสมเพียงใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้การทำโครงการการพัฒนาแหล่งน้ำทุกแห่ง

จึงมีแนวพระราชดำริว่าราษฎรในหมู่บ้านซึ่งได้รับผลประโยชน์ตามความเหมาะสม เพื่อทางราชการจะสามารถเข้าไปใช้ที่ดินทำการก่อสร้างได้ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายที่มุ่งหวังให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วม และช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนของตนเองและมีความห่วงใยที่จะต้องดูแลบำรุงรักษาส่งก่อสร้างนั้นต่อไปด้วย

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำ จนสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของราษฎรได้เป็นหลักโดยแบ่งเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค ได้แก่ การทำฝนเทียมหรือฝนหลวง โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและฝายทดน้ำ งานขุดลอกหนองบึงและงานสระเก็บน้ำ

2. การป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัย ได้แก่ การก่อสร้างคันกันน้ำและคลองผันน้ำ การปรับปรุงสภาพลำน้ำ การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม และโครงการแก้มลิง

3. การแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาน้ำเค็ม รุกค้ำลำน้ำ ทำความเสียหายให้พื้นที่เพาะปลูก การใช้คุณภาพน้ำดีช่วยบรรเทาน้ำเน่าเสียในลำคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร การบำบัดน้ำเน่าเสียด้วยผักตบชวาและโดยวิธีการเติมอากาศ และโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย จังหวัดเพชรบุรี

4. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดยการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam)

5. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ

การดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญ แต่มีหลายโครงการที่มีวัตถุประสงค์หลาย ๆ อย่างไปพร้อมกันเพื่อให้การใช้น้ำอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด เช่น โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล เป็นต้น ซึ่งโครงการพัฒนาเหล่านี้สามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนจากสภาพยากจนแร้นแค้นให้อยู่ในฐานะ “พอมีพอกิน” จนถึงขั้น “มีกินมีใช้” และ “เหลือกินเหลือใช้” ในที่สุด ซึ่งส่งผลประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวมสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้พื้นที่การเกษตรมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี โดยหลายพื้นที่สามารถทำการเพาะปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น เป็นการช่วยให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น

2. ช่วยบรรเทาอุทกภัยและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่เกษตรกรรมและในเขตชุมชนเมืองใหญ่ๆ เช่น พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรุงเทพมหานครและปริมณฑล พื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด สงขลา และอำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชุมพร ซึ่งช่วยลดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

3. ช่วยให้ราษฎรมีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคที่สะอาดอย่างพอเพียงตลอดปี ส่งผลให้ราษฎรมีสภาพพลานามัยดีขึ้น และยังสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเลี้ยงสัตว์ด้วย

4. อ่างเก็บน้ำขนาดต่างๆ จะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิดและแหล่งประมงน้ำจืดทำให้ราษฎรตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง สามารถมีปลาบริโภคภายในครอบครัวและทำให้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น

5. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยการสร้างฝายกักเก็บน้ำบริเวณต้นน้ำลำธารเป็นขั้นๆ พร้อมระบบกระจายน้ำ จากฝายต่างๆ ไปสู่พื้นที่สองฝั่งของลำธารทำให้พื้นที่ชุ่มชื้นและป่าไม้ตามแนวสองฝั่งลำธารเขียวชอุ่มตลอดปีลักษณะเป็นป่าเปียกสำหรับการป้องกันไฟป่า เป็นแนวกระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์

6. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ เป็นการใช้พลังงานทดแทนน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในปัจจุบันและอนาคต

7. การพัฒนาแหล่งน้ำหลายแห่งสามารถใช้สนับสนุนภาคอุตสาหกรรมในเขตลุ่มน้ำ ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่ขยายตัวและยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคอนกรีตน้ำอีกด้วย

8. เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งนำไปสู่การสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับราษฎรเพิ่มขึ้น

กล่าวได้ว่างานพัฒนาแหล่งน้ำนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำทุกอย่างทุกขั้นตอนที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของราษฎร ดังที่นายปราโมทย์ ไม้กลัด เล่าในหนังสือประวัติศาสตร์ธุรกิจ ฉบับวันที่ 5 – 10 ตุลาคม พุทธศักราช 2538 ตอนหนึ่งว่า

“...งานของพระองค์ท่านมีตั้งแต่ ถ้าน้ำขาดแคลนก็จัดหาน้ำและเมื่อน้ำท่วมมากก็จัดการน้ำให้น้อยลง เมื่อน้ำเน่าเสียก็ต้องมีการจัดการทำงานด้านน้ำทั้งหมด ท่านจะทราบปัญหารายละเอียด...”

ฝายต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริ

ฝายต้นน้ำลำธารหรือ Check Dam คือสิ่งก่อสร้างขวางหรือกั้นทางน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นลำห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำ หรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ให้สามารถกัก

ตะกอนอยู่ได้ และหากช่วงที่น้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลลงไปทับถมลำน้ำในตอนล่าง ซึ่งเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำได้มากวิธีการหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานคำอธิบายว่า การปลูกป่าทดแทนพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้น “...จะต้องสร้างฝายขนาดเล็กเพื่อหมุนน้ำส่งไปตามเหมืองไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกทั้งสองด้าน ซึ่งจะให้อย่างค่อยๆ แผ่ขยายออกไปทำความชุ่มชื้น ในบริเวณนั้นด้วย...”

รูปแบบและลักษณะ Check Dam นั้น ได้พระราชทานพระราชดำรัสว่า “...ให้พิจารณาดำเนินการสร้างฝายราคาดัด โดยใช้วัสดุราคาถูกและหาง่ายในท้องถิ่น เช่น หินทิ้งคลุมด้วย ตาข่ายปิดกั้นร่องน้ำกับลำธารขนาดเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้กักเก็บน้ำและตะกอนดิน ไว้บางส่วน โดยน้ำที่กักเก็บไว้จะซึมเข้าไปในดินทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้างต่อไปจะสามารถปลูกพันธุ์ไม้ป้องกันไฟ พันธุ์ไม้โตเร็วและพันธุ์ไม้ทิ้งใบเพื่อพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีสภาพเขียวชุ่มชื้นลำดับ...”

การก่อสร้าง Check Dam นั้น ได้พระราชทานคำริเพิ่มเติมในรายละเอียดว่า “...สำหรับ Check Dam ชนิดป้องกันไม่ให้ทรายไหลลงไปในอ่างใหญ่จะต้องทำให้ดีและลึกเพราะทรายลงมากจะกักเก็บไว้ ถ้าน้ำขึ้นทรายจะข้ามไปลงอ่างใหญ่ได้ ถ้าเป็น Check Dam สำหรับรักษาความชุ่มชื้นไม่จำเป็นต้องขุดลึกเพียงแต่กักน้ำให้ลงไปดิน แต่แบบกับทรายนี้จะต้องทำให้ลึกและออกแบบอย่างไรไม่ให้น้ำลงมาแล้วไล่ทรายออกไป...”

การพิจารณาสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เพื่อสร้างระบบวงจรน้ำแก่ป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น ได้พระราชทานแนวพระราชดำริว่า

“...ให้ดำเนินการสำรวจหาทำเลสร้างฝายต้นน้ำลำธาร ในระดับที่สูงใกล้บริเวณยอดเขามากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ลักษณะของฝายดังกล่าวจำเป็นต้องออกแบบใหม่ เพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ปริมาณน้ำหล่อเลี้ยงและประคับประคองกล้าไม้พันธุ์ที่แข็งแรงและโตเร็วที่ใช้ปลูกแซมในป่าแห้งแล้งอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยการจ่ายน้ำออกไปรอบ ๆ ตัวฝายจนสามารถตั้งตัวได้...”

ประเภทของ Check Dam นั้น ทรงแยกออกเป็น 2 ประเภทดังพระราชดำรัสคือ “...Check Dam มี 2 อย่าง ชนิดที่สำหรับให้ความชุ่มชื้นรักษาความชุ่มชื้นอีกอย่างสำหรับป้องกันมิให้ทรายลงในอ่างใหญ่...”

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับฝายต้นน้ำลำธาร

การพัฒนาแหล่งน้ำ โดยการจัดทำฝายต้นน้ำลำธาร เป็นการพัฒนาแหล่งน้ำ ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารด้วยการชะลอความเร็วของกระแสน้ำที่ไหล ด้วยวิธีการเก็บน้ำไว้ตาม ลำห้วยธรรมชาติเป็นตอนๆ เพื่อที่น้ำจะได้มีโอกาสไหลซึมลงไปเก็บสะสมอยู่ในดินให้มากที่สุดตามร่องน้ำและลำธารต่างๆ ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารควรพิจารณาสร้างฝายปิดกั้นร่องน้ำและ ลำธารเป็นระยะๆ เพื่อใช้ทดและเก็บน้ำที่ไหลบ่าลงมาไว้ในลำน้ำคล้ายกับอ่างขนาดเล็ก ให้กระจายอยู่ทั่วไปตามบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

ฝายต้นน้ำลำธาร ส่วนใหญ่จะมีขนาดความสูงไม่มากนัก มีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมู มีส่วนลาดเทของอาคารทรงด้านท้ายน้ำแบบราบกว่า ส่วนลาดเททางด้านเหนือน้ำ ฝายที่สร้างขึ้นใน แต่ละท้องถิ่น อาจมีความมั่นคงแข็งแรง และมีอายุการใช้งานได้มากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างฝายที่ราษฎรสร้างขึ้นในภาคเหนือ บางแห่งจะมีอายุการใช้งานได้ไม่มากนักเพราะใช้วัสดุราคาถูกและหาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น กิ่งไม้ ใบไม้ ไม้ไผ่ เสาไม้ ทราชและกรวด เป็นต้น การวางเสา ไม้ต่อกันยาวตามลำน้ำให้เป็นแถวๆ ตลอดความกว้างของลำน้ำแล้ว สลับกันวางตามลำน้ำเป็นแถวๆ เป็นคอกสูงลึก ลดหลั่นกันเป็นรูปฝายตามที่ต้องการ ทั้งหินขนาดต่างๆ พร้อมทั้งกรวดทรายลงไปในคอกจนเต็ม ทำให้ฝายแบบนี้มีความแข็งแรงและมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ส่วนฝายที่ใช้ วัสดุที่มีความคงทนถาวรเป็น หลัก ได้แก่ หิน ซีเมนต์ คอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นต้น จะต้องคำนวณออกแบบกำหนด สัดส่วนของฝายให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่จะมีมากที่สุดไหลผ่านไปได้โดยปลอดภัย ต้องก่อสร้างให้ถูกวิธี และประณีตที่สุด

นอกจากนี้ความสำคัญของฝายต้นน้ำลำธารนอกจากจะช่วยชะลอการไหลของน้ำแล้ว ฝายต้นน้ำลำธารยังมีความสำคัญในด้านอื่น ๆ อีกเช่น

1. ลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย
2. ช่วยลดการพังทลายของดิน
3. ช่วยลดสัมประสิทธิ์การไหลของน้ำท่า (Runoff Coefficient) ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาหน้าท่วมและน้ำแล้งในพื้นที่ตอนล่าง ซึ่งมักเป็นพื้นที่เมือง และพื้นที่เกษตรกรรมได้

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

เราสามารถที่จะกล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

1. ทำให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตน
2. ทำให้ประชาชนจะได้มีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองในรูปของความคิด การตัดสินใจ และการกระทำอย่างเต็มที่
3. ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของในการแก้ไขปัญหาของชุมชน
4. ทำให้ประชาชนได้มีการพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุดตามหลักของประชาธิปไตย
5. ทำให้บุคคลที่ทำงานด้านการพัฒนาได้ตระหนักถึงความศรัทธา ความเชื่อถือ และความนับถือในตัวประชาชนว่า มีความรู้และความสามารถในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตน

ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของราษฎรมีความหลากหลายแตกต่างกันของสาขาวิชาที่นำไปใช้มีความหลากหลายในด้านลักษณะ รูปแบบ และวัตถุประสงค์ ดังนั้นไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุมครบถ้วน และเป็นที่ยอมรับทั่วไปได้ นักวิชาการหลายท่านได้นิยามความหมาย เช่น

คูสิต เวชกิจ (2535: 204) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือ การประสานงานและความรับผิดชอบการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

มนตรี กรรพุมมาลย์ (2539: 25 – 26) กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนาชนบท ก็คือ การพัฒนามนุษย์ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับได้แก่

1. ความจำเป็นพื้นฐาน เป็นการขจัดความยากจนและภาวะว่างงานเพื่อให้มีรายได้ขั้นต่ำ และบริการทางสังคม โดยการมีงานทำและประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น
2. สภาพทางเศรษฐกิจสังคม มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมมากขึ้น มีการเพิ่มผลผลิตและการสร้างงาน มีการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนให้มากขึ้น

3. สภาพทางสังคมการเมือง สังคมเกิดความเสมอภาค มีการกระจายความยุติธรรม ความเป็นธรรมทางสังคม มีการกระจายรายได้และทรัพย์สิน มีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

4. วัฒนธรรม/การพัฒนาทุกด้าน มีการพัฒนาศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์อย่างเต็มที่

เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาดังกล่าว การพัฒนาชนบทจะต้องมีวัตถุประสงค์ 7 ประการดังนี้

1. มีการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการเจริญเติบโตของรายได้ประชาชน การเติบโตทางเศรษฐกิจก็ยังคงเป็นสิ่งจำเป็นอยู่
2. มีความเสมอภาคในการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนา จุดเน้นไม่ใช่อยู่ที่การกระจายความร่ำรวย แต่เป็นการกระจายความเป็นธรรมในโอกาส อันเป็นกลวิธีที่สำคัญซึ่งเป็นฐานของการพัฒนา
3. มีบริการความจำเป็นขั้นพื้นฐานแก่คนทุกคน ให้คนยากจนมีโอกาสได้รับความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
4. มีการจ้างงาน เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายการมีงานทำ ก่อให้เกิดรายได้ซึ่งจะบรรลุความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้
5. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายการพัฒนา ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดปัญหา วางแผนงาน โครงการและดำเนินงานตามแผนงานโครงการ รวมทั้งการติดตามและประเมิน
6. การพึ่งตนเองหรือการเจริญเติบโตของการพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง มนุษย์สามารถพึ่งตนเองได้และเข้าถึงทรัพยากร รวมทั้งควบคุมทรัพยากรได้อย่างมีคุณภาพ
7. การรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อม การพัฒนาจะเน้นการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง เป็นกลวิธีและเป้าหมายที่ปรารถนาของการพัฒนาต่อไปในอนาคต

มนตรี กรรพุมมาลย์ (2539: 29) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือกระบวนการที่มีขึ้นเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมและความคิดริเริ่มจากชุมชน

หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่สำคัญมี 6 ประการได้แก่

1. การช่วยตนเอง
2. การให้ประชาชนมีส่วนร่วม
3. การใช้ประชาธิปไตยเป็นแนวทางดำเนินงาน
4. การใช้ประโยชน์จากผู้นำชุมชน
5. การทำความเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน
6. การติดตามและประเมินผล

พัฒนาชุมชนที่สำคัญ จึงเน้นการจัดองค์กรชุมชน การให้การศึกษาชุมชน และการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีพัฒนาการเป็นเจ้าหน้าที่อเนกประสงค์ระดับหมู่บ้าน/ตำบลและปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านระบุปัญหาความต้องการ และระดมชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา โดยรัฐจะเป็นผู้สนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชาวบ้าน และมีจุดมุ่งหมายให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

สาระในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนรัฐธรรมนูญ ปี 2550 ได้กล่าวถึงประเด็นข้างต้นไว้ใน

มาตรา 87 แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดว่ารัฐต้องดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ การตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพ และการดำเนินการรวมกลุ่มของประชาชนทุกรูปแบบเพื่อ แสดงความคิดเห็นและต้องการของชุมชน ในการดำเนินการกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ถวิลวดี บุรีกุล (2548: 2 – 3) กล่าวว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือทำให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการ

เปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน

จากการรวบรวมนิยามความหมายและศึกษาการให้ความหมายต่างๆ แล้วก่อให้เกิดแนวคิดของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย แสดงความคิดเห็นขั้นตอนต่างๆ ของโครงการพัฒนา คือการมีส่วนร่วมจะเป็นกระบวนการที่จะให้ประชาชนได้รู้จักคิด ตัดสินใจและปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมในการรับผลประโยชน์และร่วมในการควบคุมติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองและหลักการมีส่วนร่วมจะเป็นไปในรูปแบบที่ ดุสิต เวชกิจได้กล่าวไว้ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือการประสานงานและความรับผิดชอบ การพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของราษฎรมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้มีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายแนวความคิดของการมีส่วนร่วม ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 182) กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆ ของชุมชนนั้นได้บังเกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ ทั่วโลก ทั้งซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตก ดังจะเห็นได้จากจารีตประเพณี “ลงแขก” (Cooperative Work) ซึ่งมีการปฏิบัติในหมู่เกษตรกรทั่วโลกการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว กลุ่มละแวกบ้าน ชุมชน หมู่บ้านตลอดจนสังคมนั้น ได้พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในครอบครัวและในสังคมให้เจริญก้าวหน้าและผาสุกเรื่อยมา

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำการร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมยังอาจเกิดจากแนวความคิดอื่นๆ เช่น

3.1 ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่นการลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

3.2 ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทุกๆ ที่ซึ่งไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วยแรง

3.3 อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่นบีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส ฯลฯ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535: 121 – 122) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมมีแนวคิดหลักอยู่ 2 ประการ คือ แนวความคิดเกี่ยวกับประชาชน (people) และแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในการพัฒนาชนบท

แนวความคิดเกี่ยวกับประชาชน ความหมาย คำว่าประชาชนในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัญหาของความยากจนที่แต่ละประเทศหรือสังคมที่เผชิญอยู่

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนการพัฒนาชนบทได้เกี่ยวข้องกับแนวความคิดอย่างน้อย 3 แนวคิด คือ

1. เป็นผู้บริหารหรือเป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรในชนบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาชนบท
 2. เป็นสมาชิกของโครงการในชนบทต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท
 3. ไม่เป็นสมาชิกองค์กรในชนบทแต่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาชนบท
- ในฐานะที่เป็นผู้ออกแรงงาน (Labor) เป็นผู้สนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ (Contribution of Materials) เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน (Monetary Assistance) เป็นผู้เข้าร่วม (Attendance) ในโครงการฝึกอบรมสัมมนา หรือประชุม รวมทั้งเป็นผู้รับข่าวสาร (Recipient of Information) เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาชนบท

แนวความคิดที่สอง เป็นการมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการตัดสินใจ (Through decision making process) ในโครงการพัฒนาชนบท ซึ่งประชาชนในชนบทสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดย

1. ผู้นำในท้องถิ่นทั้งที่มาจากผู้มีความรู้มีการศึกษา และผู้ที่มาจากการแต่งตั้งสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนโครงการพัฒนาชนบท รวมทั้งการสนับสนุนประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชนบท
2. ประชาชนบางส่วนอาจเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจตลอดจนการคัดเลือกปัญหาและโครงการที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาในชนบทนั้น

แนวทางของการมีส่วนร่วม

นำชัย ทนุผล และสุนิลา ทนุผล (2532: 144) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่ครอบคลุมการดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมิน

อาภรณ์พันธ์ (2526: 163 – 167) กล่าวว่าในการพัฒนาชุมชนประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอทุกขั้นตอนของกระบวนการในการพัฒนาชุมชน โดยมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น ตัดสินใจวางแผนงาน ออกแรงงาน ออกเงิน วัสดุอุปกรณ์ ร่วมบริการวางแผนต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหา ความต้องการ วางแผนดำเนินการและติดตามผลการดำเนินการด้วย

โดยมีรูปแบบ และลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ คือ

รูปแบบการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการควบคุมและประเมินผล

ลักษณะการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง
2. แรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วม (สมัครใจหรือบังคับ)
3. ช่องทางการมีส่วนร่วม
 - โดยตรงหรือโดยอ้อม
 - ปักjekชนหรือกลุ่ม
 - ทางการหรือไม่เป็นทางการ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527: 6 – 7) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน.หรือ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของประชาชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไข ปัญหาและสนองความต้องการของสังคม
4. ร่วมกันตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ในการที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมในโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตน
7. ร่วมติดตาม ควบคุม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้กำหนดทำไว้ โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 188) ได้จำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้น ออกเป็น 3 ประการตามลักษณะของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (Inclusive Organization) เช่นการรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่างๆ

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา

การมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ประการ

1. ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใด ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
2. ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ
3. ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540

อมร รักษาศักดิ์ (2544: 421 – 422) กล่าวว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอันเป็นความหมายของการที่ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดที่แท้จริง

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมีอยู่หลายมาตรการ นอกเหนือจากการมีส่วนร่วม โอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อีกหลายประการที่รัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ไม่เคยระบุไว้ สรุปได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วม 5 ประการที่สำคัญตามระดับ

1. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ความเป็นไปของการบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งในฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการมากขึ้น
2. ให้ประชาชนมีสิทธิร่วมกันคิดกับองค์กรทั้งหลายที่รัฐธรรมนูญตั้งขึ้น
3. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับองค์กรของรัฐในบางเรื่อง

4. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลงมือกระทำบางสิ่งบางอย่าง ร่วมกับองค์กรของรัฐที่รัฐธรรมนูญตั้งขึ้น

5. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐทั้งฝ่ายการเมืองและราชการประจำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535: 120) กล่าวว่าประชาชนยากจนในชนบทเข้ามาเกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบท มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1. นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐบาล กล่าวคือ การพัฒนาแบบเสรี (Free Development) และการพัฒนาแบบมีแผน (Planned Development) สนับสนุนประชาชนในชนบทให้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่าบังคับ (Force Development)
2. บทบาทของระบบราชการที่มีต่อการพัฒนาชนบทเมื่อใดก็ตามที่มีการรวมอำนาจในการพัฒนาไว้ที่ระบบราชการมาก ก็ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนน้อยลง
3. โครงสร้างทางการเมืองและสังคมของชนบท มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากน้อยต่างกัน

ประชาชนในชนบทอาจเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการพัฒนาชนบท โดยเข้ามามีส่วนร่วมใน

1. การคิด (Thinking)
2. การตัดสินใจ (Decision – Making)
3. การวางแผน (Planning)
4. การลงมือปฏิบัติ (Acting)

หรือเข้ามามีส่วนร่วมใน

1. การกำหนดปัญหา (Identification Problem)
2. การวางแผน (Plan)
3. การดำเนินงาน (Implementation)
4. การประเมินผล (Evaluation)
5. การบำรุงรักษา (Maintenance)

ในอีกแง่หนึ่ง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอาจอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง หรือหลายระดับ ดังนี้

1. การตัดสินใจ (Decision-Making Participation)
2. การกลั่นกรอง (Screening Participation)
3. การรวบรวมข้อมูล (Data-Collecting Participation)

วิรัช วิรัชนิการวรรณ (2535: 135) กล่าวว่า ระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบท กล่าวคือ

1. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทในระดับสูง หรือประชาชนมีความพร้อมมากระดับการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนี้จะมีน้อยมาก คือรัฐเพียงให้คำปรึกษาแนะนำ หรือให้ความช่วยเหลือเป็นคำปรึกษาแนะนำทางวิชาการเท่านั้น (Assistance)
2. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในระดับปานกลาง คือมีความพร้อมในระดับปานกลาง ระดับความช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนนี้ก็อยู่ในระดับปานกลางด้วยคือ เป็นการช่วยเหลือสนับสนุนบางส่วน (Facilitation)
3. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่ำ โดยประชาชนไม่มีความพร้อมหรือมีความพร้อมน้อยมาก ระดับการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนี้ก็จะมามากคือ รัฐต้องส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาคลุกคลีกับประชาชนในชนบท มีการกระตุ้นเร่งเร้า และให้ความช่วยเหลือส่งเสริมทุกวิถีทางอย่างครบวงจร (Promotion)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนจนเกิดผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้ทุกประการไว้นั้น มีนักการศึกษาและนักพัฒนาหลายท่านได้อธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเช่น

ปรัชญา เวชสารัชช์ (2528: 170) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญซึ่งผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความปลอดภัย
2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผล เป็นต้น
4. ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนร่วม ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี

อนุภาพ ธีรลาก (2528: 46) ได้อธิบายว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการพัฒนาเกิดจาก ปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ความเกรงใจผู้มีสถานภาพสูง
2. ความต้องการให้เป็นกลุ่มเป็นพวก
3. ความเคารพนับถือและเชื่อในตัวผู้นำ
4. ความใกล้ชิดในเจ้าหน้าที่ของรัฐ
5. การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทนที่ตนเองได้รับ
6. การยอมรับแบบอย่างที่ดีดำเนินการอยู่แล้ว
7. ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม
8. การยอมรับในอำนาจ
9. ฐานทางเศรษฐกิจ

อकिन รพีพัฒน์ (2531: 49 – 50) ได้เสนอแนวคิดและพิจารณาถึงปัจจัยที่ประชาชนจะเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนา อาจเพราะเงื่อนไขดังนี้

1. เกรงใจ ถูกบังคับ หรือมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า
2. เข้าใจและยอมรับวัตถุประสงค์ของการพัฒนานั้น
3. เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าว จะก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ตนเองและชุมชน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535: 122) ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทมากขึ้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่

1. นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐบาล กล่าวคือ การพัฒนาแบบเสรี (Free Development) และการพัฒนาแบบมีแผน (Planned Development) สนับสนุนให้ประชาชนในชนบทให้เข้ามีส่วนร่วมได้มากกว่าแบบบังคับ (Force development)
2. โครงสร้างทางการเมืองและสังคมของชาวชนบท โครงสร้างดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรมากขึ้นแตกต่างกัน เช่น โครงสร้างทางการเมืองในสังคมชนบทที่สนับสนุนการปกครองระบบประชาธิปไตย หรือ

สร้างสังคมที่เป็นเจ้าขุนมูลนาย หรือ โครงสร้างที่สนับสนุนความเชื่อในเรื่องของกรรม ย่อมไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นต้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Active Participation Theory)

การมีส่วนร่วมในบางสถานการณ์เกิดขึ้น ได้จากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งมาจากการรับประสบการณ์จากการเรียนรู้ จะทำให้เห็นว่าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และทฤษฎีบุคลิกภาพ (สนธยา พลศรี, 2533: 163)

งานวิจัยของ Lewis (อ้างใน สนธยา พลศรี, 2533: 163) ที่ทำการวิจัยเปรียบเทียบเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ 2 อย่าง คือ การอภิปรายกลุ่ม และการบรรยายมีผลวิจัย ดังนี้

ตาราง 1 เปรียบเทียบการเรียนรู้โดยการอภิปรายกลุ่มและการบรรยาย

การอภิปรายกลุ่ม	การบรรยาย
- สมาชิกมีส่วนร่วมมาก ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น	- ผู้ฟังไม่มีส่วนร่วมในกลุ่ม
- สมาชิกมีความพยายามที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง	- ผู้ฟังมีความรู้สึกผูกมัดว่าจะต้องทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- มีผลต่อองค์ประกอบของทัศนคติทั้งด้านพุทธิปัญญา และพฤติกรรมด้วย	- ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลในส่วนพุทธิปัญญาเท่านั้น

จะเห็นว่ากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพกว่า

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (2543) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมควรมีลักษณะดังนี้

1. การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกของคุณค่า ศักดิ์ศรีของมนุษย์ และพลังของการรวมกลุ่มพลังชุมชน
2. การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน
3. การเรียนรู้ที่ประสานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ร่วมกับทฤษฎี
4. การเรียนรู้ตรงจากการเห็นของจริงหรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง
5. ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้
6. เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา
7. กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง
8. เน้นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ
9. จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน

ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

1.1 ทฤษฎีที่เกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) เป็นการใช้อำนาจหรือการเขียนเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ โดยต้องอาศัยหลักพฤติกรรมมนุษย์ สัญชาตญาณ คำนึงถึงการศึกษาอบรมและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมรอบตัวสิ่งที่จะต้องคำนึงในการเกลี้ยกล่อมให้ได้ผลดี

1. สร้างความเข้าใจ
2. สร้างความศรัทธา
3. สร้างความเข้มแข็งในเรื่องที่เกลี้ยกล่อม
4. เหมาะกับบุคคล
5. เหมาะกับเวลา
6. เหมาะกับสถานที่
7. ยึดหลักความต้องการของคน
8. ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
9. ผลของการเกลี้ยกล่อม

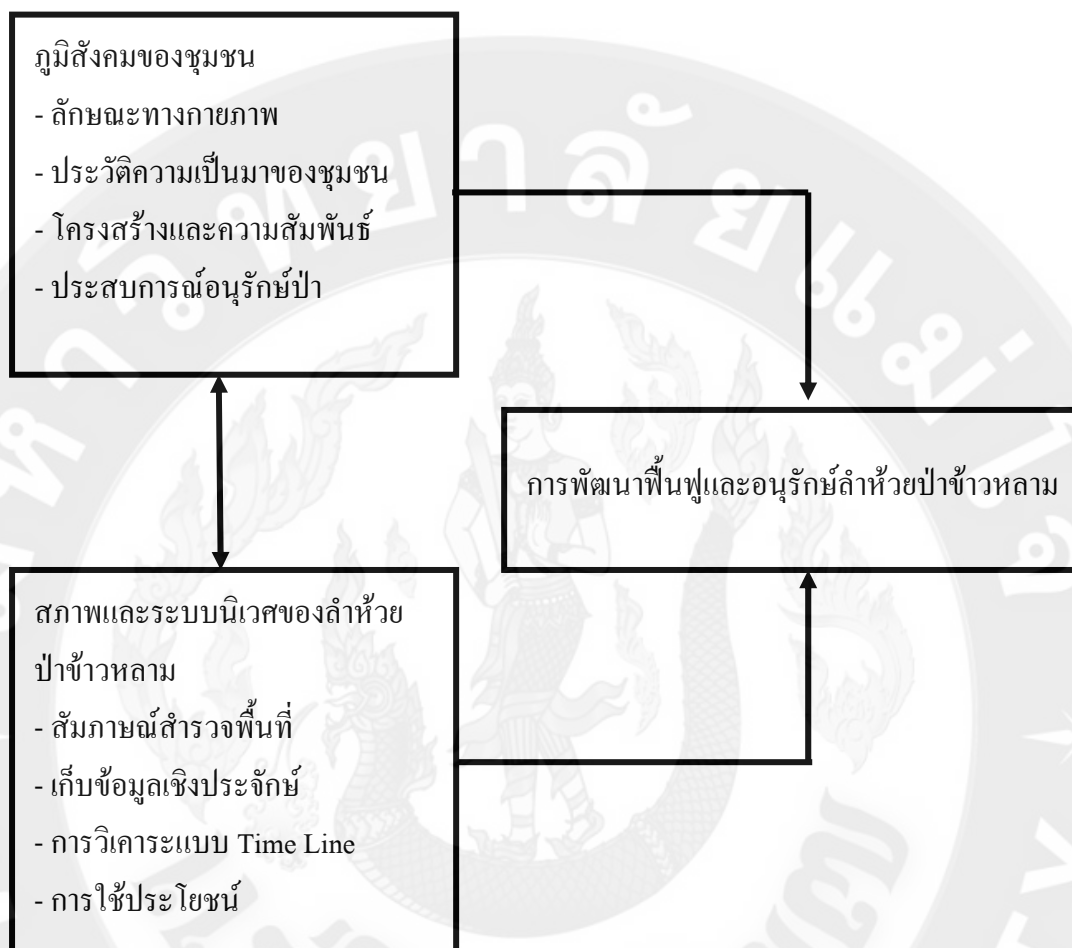
1.2 ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale Theory) มนุษย์มีความต้องการทั้งทางกายและทางใจ การสร้างขวัญแก่ผู้ทำงานให้เกิดสำนึกในการรับผิดชอบต่องานและต่อส่วนรวม ทำให้ประสิทธิภาพของงานมีมากขึ้น

1.3 ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) ทฤษฎีการสร้างผู้นำเป็นการจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกันทำให้เกิดการร่วมมือปฏิบัติงาน งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมกันรับผิดชอบ

1.4 ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative Method Theory) เป็นการใช้กฎหมาย และระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ การใช้ระบบบริหารแบบกระจายอำนาจเป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจ (สนธยา พลศรี, 2533: 156)

การศึกษาหาข้อมูลของชุมชน และสำรวจพื้นที่ การแสดงความคิดเห็น เป็นแนวทางของการสร้างโอกาสให้กับชุมชน เข้ามาจัดการชุมชนด้วยชุมชนเอง ทำให้ได้รู้ถึงจุดอ่อน จุดแข็งวิกฤตและโอกาส เพื่อหาวิธีที่จะเข้ามาดำเนินการในรูปแบบใดที่จะเหมาะสมกับชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้และมีผลประโยชน์ที่ยั่งยืนและมีความสุข การศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาพื้นที่ลำพู่ห้วยป่าข้าวหลาม ในบ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน โดยมีรายละเอียดของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้การศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

สถานที่ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ คือพื้นที่ลำพู่บ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพ 2 แผนที่ พื้นที่ดำเนินการ รหัสชุด 4747 IV ลำดับ L7018 อัตราส่วน 1:50000

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้แหล่งข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ประชากรที่ศึกษาครั้งนี้ มีจำนวนน้อยเพียง 56 ครอบครัว จึงเก็บทั้งหมดทุกครัวเรือน ดังที่ นำชัย ทนุผล (2531: 52) กล่าวว่า “งานวิจัยใดมีขนาดเล็กมีขนาดประชากรเป้าหมายไม่มากเกินไปความสามารถอยู่ในวิสัยที่จะศึกษาเก็บข้อมูลได้ทุกหน่วยก็ควรที่จะศึกษาประชากรทั้งหมดเพื่อความถูกต้องเที่ยงตรง”

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเข้าปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ เอกสาร แบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยจะเป็นผู้สร้างขึ้นเองโดยค้นคว้าจากตำราต่างๆ พร้อมทั้งขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย

1. แบบสอบถาม เพื่อทำการสัมภาษณ์ คนที่อยู่ในครัวเรือน ราษฎรที่อาศัยอยู่ในบ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด และคำถามปลายปิด โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 7 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมของคนในครัวเรือน ราษฎรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปลูกป่าของคนในครัวเรือนในห้วยป่าข้าวหลาม

ตอนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเผยแพร่แนวคิดของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาฟื้นฟูลำห้วยป่าข้าวหลาม

ตอนที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาฟื้นฟูลำห้วยป่าข้าวหลาม

ตอนที่ 7 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ปัญหาอุปสรรค ของคนในครัวเรือน
เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ปลูกข้าวหาลาม

2. จัดเวทีชุมชน การสัมภาษณ์ ดำรงพื้นที่ เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์
ใช้แบบ Time Line
3. บันทึกหลักการการพัฒนา สังเกต วิเคราะห์ เนื้อหา ถอดบทเรียนระหว่าง
กระบวนการ
4. ประเมินแบบมีส่วนร่วม แบบประเมินผล สัมภาษณ์

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเองจากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับคนใน
ครัวเรือนที่สามารถตอบคำถามและเข้าใจที่เป็นรายการในบ้านปลูกข้าวหาลาม ตำบลกุดช้าง อำเภ
แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 56 ครัวเรือน ซึ่งจะเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2553 ถึงเดือน
เมษายน 2554

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

1. วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาอธิบายถึงสภาพทั่วไปทางลักษณะภูมิกายภาพ
และความสัมพันธ์ของข้าวหาลามและต้นน้ำลำธารกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่
หมู่บ้านปลูกข้าวหาลาม เกณฑ์การให้คะแนนคำถามของ แบบสอบถาม เป็นชนิดมาตราส่วนประเมิน
แบบไลเคิร์ต (Likert Scale) โดยมีคำตอบ 5 คำตอบ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ผู้ประเมินได้กำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ดังนี้

ระดับค่าเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.50	น้อยที่สุด, ต้องปรับปรุง
1.51 – 2.50	น้อย, ควรปรับปรุง
2.51 – 3.50	ปานกลาง, พอใช้
3.51 – 4.50	มาก, ดี
4.51 – 5.00	มากที่สุด, ดีมาก

2. วิธีการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ แบบประเมิน บทสัมภาษณ์

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงพื้นที่

- 1.1 กล้องบันทึกภาพ
- 1.2 เทปอัดเสียง
- 1.3 แบบทดสอบ
- 1.4 เครื่องคอมพิวเตอร์
- 1.5 สมุดบันทึก อุปกรณ์เครื่องเขียน
- 1.6 แผนที่ระวาง 1: 50000
- 1.7 เครื่องหาตำแหน่งพิกัดด้วยดาวเทียม GPS

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงสังคม

- 2.1 การสัมภาษณ์ หัวหน้าครอบครัวหรือคนในครอบครัว ผู้นำชุมชนราษฎร

ตัวอย่างที่ศึกษา

2.2 การสังเกต เพื่อสังเกตการดำเนินชีวิตของชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จากการเข้าไปสำรวจเก็บข้อมูลในพื้นที่ผู้วิจัยใช้ กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการ สังเกตสภาพพื้นที่และสภาพวิถีการดำเนินชีวิต ของสมาชิกในชุมชน รวมถึงสภาพแวดล้อมของ ชุมชน ศึกษาภาพรวมอย่างกว้างๆ ของชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยจะให้ความสำคัญในการเข้าไป สังเกต

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

การศึกษารั้งนี้ใช้เวลาดำเนินการตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือน เมษายน พ.ศ. 2554 รวมระยะเวลาในการศึกษาวิจัย 12 เดือน

ตาราง 2 ตารางกิจกรรมการพัฒนาชุมชนป่าข้าวหลาม

กิจกรรม	ช่วงเวลา	การปฏิบัติงาน
1. สำรวจข้อมูลเอกสาร, สัมภาษณ์	ตุลาคม 53	ค้นคว้าข้อมูลเอกสารระดับตำบล
2. จัดเวทีชุมชน	พฤศจิกายน 53	ศึกษาบริบทชุมชน, สัมภาษณ์, วิเคราะห์ใช้ TIME LINE
3. สร้างการเรียนรู้ - อบรม - เรียนรู้จากสื่อทาง CD	มกราคม 54	สร้างจิตสำนึก, มองเห็นปัญหา, การมีส่วนร่วม, ชี้ให้เห็นคุณค่า
4. ศึกษาฐาน บ้านแม่กิ อำเภอนุขม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	มกราคม 54	แนวทางแก้ปัญหา, ความสามัคคี, เกิดแรงบันดาลใจ, การมีส่วนร่วม
5. ถอดบทเรียน, สร้างกฎกติกา	กุมภาพันธ์ 54	วิเคราะห์เนื้อหา, กฎกติกา, สังเกต
6. ประเมินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม	มีนาคม 54	แบบประเมิน, สัมภาษณ์

ตาราง 3 ตารางกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลาม

กิจกรรม	ช่วงเวลา	การปฏิบัติงาน
1. ศึกษาสภาพบริบทลำห้วย	ตุลาคม 53	สำรวจพื้นที่, เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์
2. บวชป่า	ธันวาคม 53	สร้างจิตสำนึก, วัฒนธรรมทางสังคม
3. ปลูกลำ	ธันวาคม 53	ปลูกลำไ้โตเร็ว, พืชอุ้มน้ำ
4. สร้างฝาย	กุมภาพันธ์ 54	แบบชั่วคราว, กิ่งถาวร, ถาวร
5. ประเมินผลการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม	กุมภาพันธ์ 54	แบบประเมิน, สัมภาษณ์

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภูมิสังคมและประสบการณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม เพื่อศึกษาสภาพและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบันและเพื่อพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวทางพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 56 ครัวเรือนในบ้านป่าข้าวหลามโดยการศึกษาดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าข้าวหลามและประสบการณ์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ของครัวเรือน ภาระหนี้สิน จำนวนสมาชิก พื้นที่ถือครองทางการเกษตร ประสบการณ์ในการอนุรักษ์ การวิเคราะห์ชุมชนแบบ time line

ตอนที่ 2 ศึกษาระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลลำห้วยป่าข้าวหลามแบบ time line การเผยแพร่แนวคิดของคนในครัวเรือน การดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือน แนวคิดของคนในครัวเรือน ผู้ที่มีบทบาทในชุมชน การรับข้อมูลข่าวสาร และการปลูกป่า

ตอนที่ 3 เพื่อหาแนวทางฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวทางพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ได้แก่ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ รูปแบบการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ บทบาทการพัฒนาฟื้นฟู ความรู้ที่ต้องการ เงื่อนไขการพัฒนา สาเหตุที่ต้องพัฒนา ผู้สนับสนุนในการพัฒนาและกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรมและศึกษาดูงาน การปลูกป่าหรือพืชท้องถิ่น การบวชป่าเพื่อพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร การทำฝายชะลอน้ำ

**ตอนที่ 1 ผลการวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม
และประสบการณ์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม
ทั้งในอดีตและปัจจุบัน**

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของภูมิสังคมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ของครัวเรือน ภาระหนี้สิน จำนวนสมาชิก พื้นที่ถือครองทางการเกษตร ประสบการณ์ในการอนุรักษ์ อดีตและปัจจุบันที่ประสบผลสำเร็จ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากที่สุด มีอายุเฉลี่ย 39 ปี บ้านป่าข้าวหลาม ตั้งอยู่ หมู่ที่ 7 ตำบล กัดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีตั้งอยู่พิกัดที่ 47Q 469338 (ระบบ Indian Thailand) อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 574 ฟุต เป็นชุมชนเล็กๆ ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจาก อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง โดยมีนายกะสาย ตีลุ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ร่วมกับคณะสงฆ์ของคริสต์เดียน คุณพ่อสลา ชักชวนพี่น้องชนเผ่ากระเหรี่ยง มาอยู่เป็นหลักแหล่ง เมื่อประมาณ 50 ปี กับบ้านชนเผ่าที่มีอยู่ก่อนแล้ว 2 หลัง แรกมีจำนวน 9 หลังคาเรือน อยู่ตามสภาพของชนเผ่าและได้พัฒนาให้เกิดเส้นทางเดินเท้าเข้าหมู่บ้าน ตามเส้นทาง ชักลากไม้และเพิ่มจำนวนประชากรขึ้นเรื่อยมาและได้ยกฐานะเป็นหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2535 ด้วยการ แยกตัวออกจาก หมู่ 3 บ้านสบถ้าย โดยมีนายกะสาย ตีลุเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก อยู่ห่างจากอำเภอแม่แตง 45 กิโลเมตรทางทิศเหนือ สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับชันเป็นภูเขาหิน ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านป่าเก๋ย อำเภอเชียงดาว ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านห้วยน้ำดัง หมู่ 5 อำเภอแม่แตง ชุมชนเกิดการ ขยายใหญ่ขึ้นและรวบรวมหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงมาเป็นหมู่บ้านบริวารรวม 6 หย่อมบ้านมีหย่อม บ้านแม่กอกซ้าย บ้านแม่กอกขวา บ้านป่าไม้แดง บ้านปากกล้วย บ้านแม่หมาโน ปัจจุบันบ้านป่าข้าว หลามมีจำนวนหลังคาเรือน 56 หลังคาเรือน ประชากร 258 คน เป็นชาย 128 คน หญิง 130 คนจาก การเพิ่มจำนวนประชากร เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลทำให้เกิดความต้องการทางทรัพยากรธรรมชาติ ที่ มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ จึงเกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เช่นบุกรุกเบิกขยายพื้นที่ทางการเกษตร ตัดไม้เพื่อใช้สอยและแปรรูปสร้างที่อยู่อาศัย หรือ นำไปขายเป็นบางส่วน การสร้างบ้านหลังใหม่แทนบ้านหลังเก่าถูกออกแบบใหม่ให้มีความมั่นคงถาวรมากขึ้นการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยมีน้อยลง มีคนเข้ามาเพิ่มมากขึ้นจากการขยายครอบครัว ของครอบครัวเดิม มีลูกเขย มีลูกสะใภ้ จากหมู่บ้านอื่นเข้ามาเพิ่มในบางครอบครัว และมีการสร้าง บ้านใหม่ที่แยกจากครอบครัวเดิมมากขึ้น ครอบครัวยังเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวน 5 – 8 คน คิดเป็นร้อยละ 51.8 ศาสนา นับถือศาสนาคริสต์ ภาษาที่ใช้ภาษาไทยกลาง กระเหรี่ยง คำเมือง ส่วน

ใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาร้อยละ 53.6 มีแม่น้ำแดงไหลผ่าน การใช้ที่ดินส่วนมากจะใช้ทำนาข้าว ร้อยละ 76.8 และสามารถผลิตข้าวได้มากที่สุดในตำบล ไม่มีกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินร้อยละ 96.4 การพังทลายของหน้าดินมีสูงมาก (625.0) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชุดดินแม่แดง พื้นที่ลาดชันเชิงซ้อนลาดเอียงไปทางทิศใต้มีความลาดเอียงมากกว่า 35 % มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 590 – 630 ต่อปี คุณภาพลุ่มน้ำเป็นชั้นคุณภาพน้ำ 2 มีความลาดชันร้อยละ 35 – 50 ใช้น้ำประปาระบบภูเขาในการอุปโภคบริโภค อาชีพครอง เลี้ยงโค กระบือ มีไว้เพื่อจำหน่ายให้กับพ่อค้าภายนอก อาชีพทั่วไปรับจ้างทอแพ ต่อแพ ตัดไม้ไผ่ทำแพ ต้อนรับนักท่องเที่ยว มีโฮมสเตย์ 6 แห่ง มีกิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่จากหมู่บ้านไปบ้านสบก่ายฤดูน้ำหลากจะใช้เวลา ประมาณ 3 ชั่วโมงในฤดูแล้งประมาณ 5 ชั่วโมง มีแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำแดงที่มีขนาดใหญ่เชื่อกันว่าบางตัวมีน้ำหนักสูงถึง 10 กิโลกรัม รวมกันอยู่ประมาณ 1,000 ตัว นักท่องเที่ยวสามารถให้อาหารปลาได้ทุกชนิด ไม่ว่าผัก ขนมและลงเล่นน้ำได้กับปลา ดำดูปลาได้น้ำ ส่วนมากนักท่องเที่ยวจะเดินทางด้วยเท้าจากบ้านห้วยน้ำดัง บ้านแม่สะมา จุดพักที่โฮมสเตย์ในหมู่บ้านและล่องแพไม้ไผ่ไปยังบ้านสบก่าย ในราคา 150 บาทต่อคน ร้านค้ามี ปลีก 6 แห่ง ปางช้าง 2 แห่ง ปางช้างป่าคา ปางช้างห้วยน้ำดัง ราคาขี่ช้างคนละ 300 ต่อคน ปั่นน้ำมัน (หลอด) 1 แห่ง หมู่บ้านส่วนใหญ่ใช้ระบบไฟฟ้าโซล่าเซลล์ โรงเรียน 1 แห่ง โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไลออนส์มหาจักร 9 ทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2554 มีนักเรียนจำนวน 125 คน ปัจจุบันมี ด.ต.พนารัตน์ จินดากุล เป็นครูใหญ่

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ เสด็จเยี่ยมโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไลออนส์มหาจักร 9 จำนวน 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันที่ 17 พฤศจิกายน 2537 ครั้งที่ 2 วันที่ 18 พฤศจิกายน 2547 ครั้งที่ 3 วันที่ 22 พฤศจิกายน 2552 เพื่อเสด็จเยี่ยมงานตามโครงการพระราชดำริ 8 โครงการ เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อดีตเส้นทางบริเวณพื้นที่เคยเป็นเส้นทางลำเลียงยาเสพติดจากชายแดนเข้าสู่ในเมือง จึงเป็นสาเหตุก่อตั้งโรงเรียนเพื่อความมั่นคงของชาติ กอปรได้รับการร้องขอจากชุมชนให้จัดตั้งโรงเรียนในชุมชน การเสด็จเยี่ยมโรงเรียนครั้งที่ 3 ราษฎรได้ถวายฎีกาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ เพื่อขอสะพาน และเส้นทางเข้าหมู่บ้าน และชุมชนได้สะพานคอนกรีตตามที่ถวายฎีกาส่งเสร็จยังไม่ได้ใช้งานมีเหตุทางอุทกภัยทำให้สะพานชำรุดไม่สามารถใช้การได้ปัจจุบันยังไม่มีโครงการซ่อมแซม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณเขตของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไลออนส์มหาจักร 9 เป็นการมอบโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลกีดช้าง เป็นผู้บริหารจัดการ มีครูผู้ดูแลเด็กในหมู่บ้าน 2 คน โบนัสมี 2 หลัง รายได้ต่อปีอยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาทเป็นรายได้ที่ต่ำกว่าความจำเป็นพื้นฐาน เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้าน มี 3 เส้นทาง เส้นทางสายแรกปากทางแม่ตะมาน – บ้านเมืองกีดเป็นถนนลาดยางสลับนถนนคอนกรีตประมาณ 20 กิโลเมตร จากบ้าน

เมืองกีด – บ้านสบก่าย – บ้านใหม่ปู้ทอง (อีก่อ) – บ้านทุ่งเหย้า (ลาหลู่) เป็นดินลูกรัง จากบ้านทุ่งเหย้าถึงบ้านป่าข้าวหลามเป็นทางขุดสลับนถนนคอนกรีต ยากลำบากในฤดูฝนใช้ได้เฉพาะรถขับเคลื่อน 4 ล้อ และมีเส้นทางสายบ้านห้วยไร่มาบรรจบกันที่บ้านเมืองกีดเป็นทางลาดยางและต่อไปถึงบ้านป่าข้าวหลาม และมีเส้นทางสายบ้านไร่ไปถึงบ้านสบก่ายเป็นทางลูกรังจะมาบรรจบกันที่บ้านสบก่าย เดินต่อไปตามถนนสายแรก การเดินทางไปบ้านป่าข้าวหลาม ต้องอาศัยรถยนต์ส่วนตัวจึงจะเข้าหมู่บ้านได้ เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีทางรถยนต์ทะลุไปที่อื่น นอกจากเดินไปตามทางเดินป่าของนักท่องเที่ยวไปทางทิศตะวันตก นอกจากทางเดินเท้า ต้องเดินไปทางบ้านปากกล้วย บ้านแม่จอกน้อย ทะลุเส้นทางสายปายแม่แตงที่บ้านแม่สะแะ เดินตามลัดเลาะไปตามลำน้ำแม่แตงขึ้นไปทางทิศเหนือจะถึงหมู่บ้านเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในหมู่บ้านมีกลุ่ม อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน (อปพร) อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม) มีนายอมร ติล เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ในขณะที่เดียวกันบ้านป่าข้าวหลามเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ชาวต่างชาติเข้ามาพักโฮมสเตย์ในหมู่บ้านชี้ช้างและล่องแพไม้ไผ่ ต่อไปยังบ้านสบก่าย ในการล่องแพไม้ไผ่จะใช้ไม้ไผ่ต่อแพประมาณ 15 – 16 เล่มต่อลำ การล่องแพไม้ไผ่มีมาในชุมชนมาประมาณ 20 ปี ไม้ไผ่ถูกตัดทำลายในพื้นที่เป็นบริเวณกว้างจนต้นไผ่เจริญเติบโตไม่ทันความต้องการ บางครั้งถึงตัดไม้ไผ่ที่มีอายุที่ไม่ถึง 1 ปี มาใช้จึงทำให้เจริญเติบโตไม่ทัน ไม้ไผ่ที่จะใช้ล่องแพที่ดีจะต้องเล่มใหญ่มีลำตรงมีเนื้อไม้ที่บางจะทำให้คุณสมบัติลอยตัวได้ดี บางครั้งแพไม่เพียงพอก็ต้องสั่งซื้อแพไม้ไผ่จากบ้านเมืองคอง ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว เพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนเคยล่องแพยางใช้กับนักท่องเที่ยวปรากฏว่าไม่เป็นที่นิยม และมีต้นทุนสูงและมีปัญหาเกี่ยวกับการส่งไม้แพวนกลับ แพไม้ไผ่ที่ใช้ล่องแล้วจะทำเป็นแพวนก็ยากลำบากในการขนส่ง แพที่แตกหักส่วนหนึ่งก็จะถูกแปรรูปเป็นไม้ซี้ ไม้ฟาก เพื่อส่งขายให้กับร้านค้าไม้ แพที่ดีก็ถูกนำไปใช้ต่อยังปางช้างที่อยู่ลุ่มน้ำทางตอนใต้ น้ำแม่แตงลงไป เช่นปางช้างแม่ตะมาน ปางช้างจิงเกิลราฟ ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งของชุมชนปัจจุบันได้มีพ่อค้าได้ทำแพวนกลับนำมาใช้ใหม่ได้แล้วเพราะเส้นทางถูกสร้างให้ดีขึ้น พอที่จะสามารถลำเลียงแพมาใช้ใหม่ได้ ช่วยให้การตัดไม้ไผ่มาทำแพได้บ้าง เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

ตาราง 4 แสดงจำนวนร้อยละของเพศ

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	32	57.1
หญิง	24	42.9
รวม	56	100.0

จาก การศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 56 คนเป็นตัวแทนของครัวเรือนบ้านป่าข้าวหลามโดยแบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเพศชาย 32 คน คิดเป็นร้อยละ 57.1 เพศหญิง 24 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9

ตาราง 5 แสดงจำนวนร้อยละของอายุ

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อายุ (ปี)		
21 – 30 ปี	16	28.6
31 – 40 ปี	14	25
41 – 50 ปี	15	26.8
51 – 60 ปี	6	10.7
มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	5	8.9
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปที่เป็นตัวแทนของครัวเรือนอายุของผู้ให้ข้อมูลอายุ 21 – 30 ปีคิดเป็นร้อยละ 28.6 มากที่สุด อายุ 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.0 อายุ 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.8 ปีอายุ 51 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 10.7 อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 8.9 เป็นผู้ให้ข้อมูลน้อยที่สุด

ตาราง 6 แสดงจำนวนร้อยละของการศึกษา

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	30	53.6
ระดับประถมศึกษา	18	32.1
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	1	1.8
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	3	5.4
ระดับปริญญาตรี	4	7.1
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า ระดับการศึกษา ร้อยละ 53.6 ไม่ได้เรียนหนังสือ รองลงมาร้อยละ 32.1 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 7.1 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 5.4 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 1.8 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตาราง 7 แสดงจำนวนร้อยละของอาชีพหลัก

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพหลัก		
ทำนา	43	76.8
ทำไร่	8	14.3
อื่นๆ ระบุ...ค้าขาย	5	8.9
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า อาชีพหลักของคนในครัวเรือน ร้อยละ 76.8 มีอาชีพทำนา รองลงมาร้อยละ 14.3 ทำไร่ และ ร้อยละ 8.9 มีอาชีพอื่นๆ ระบุ บค้าขาย ร้อยละ 8.9 น้อยที่สุด

ตาราง 8 แสดงจำนวนร้อยละของอาชีพรอง

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพรอง		
เลี้ยงสัตว์	33	76.8
ค้าขาย	7	12.5
รับจ้างทั่วไป	16	28.6
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า อาชีพรองของชุมชน ร้อยละ 76.3 มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย รองลงมาร้อยละ 28.6 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 12.5 มีอาชีพค้าขาย

ตาราง 9 แสดงจำนวนร้อยละของรายได้ของครัวเรือน

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
รายได้ของครัวเรือนต่อปี		
10,000 – 15,000	41	73.2
15,001 – 20,000	10	17.9
20,001 – 25,000	3	5.41
25,001 – 35,000	1	1.8
35,001 – ขึ้นไป	1	1.8
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า รายได้ของคนในครัวเรือน ร้อยละ 73.2 มีรายได้ต่อปี 10,000 – 15,000 บาท รองลงมาร้อยละ 17.5 มีรายได้ต่อปี 15,001 – 20,000 บาท ร้อยละ 5.4 มีรายได้ต่อปี 20,001 – 25,000 บาท และร้อยละ 1.8 มีรายได้ต่อปี 25,001 – 30,000 บาท แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีรายได้ต่อปีอยู่ต่ำมาก

ตาราง 10 แสดงจำนวนร้อยละของภาระหนี้สินในครัวเรือน

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มีภาระหนี้สินในครัวเรือน	34	60.7
มีจำนวนน้อยกว่า 10,000 บาท	10	17.9
มีจำนวน 10,001- 20,000 บาท	7	12.5
มีจำนวน 20,001-30,000 บาท	3	5.4
มีจำนวน มากกว่า 30,000 บาท	2	3.6
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า ภาระหนี้สินในครัวเรือนของคนในชุมชน ร้อยละ 60.7 ไม่มีภาระหนี้สินในครัวเรือน รองลงมา ร้อยละ 17.9 มีหนี้สินน้อยกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 12.4 มีหนี้สิน 10,001 – 20,000 บาท ร้อยละ 5.4 มีหนี้สิน 20,000 – 30,000 บาท ร้อยละ 3.6 มีหนี้สินมากกว่า 30,001 บาท ส่วนมากไม่มีหนี้สิน

ตาราง 11 แสดงจำนวนร้อยละของจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
2 – 4 คน	27	48.2
5 – 8 คน	29	51.18
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 51.18 มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 5 – 8 คนแสดงให้เห็นว่ายังเป็นครอบครัวใหญ่หรือมีลูกมาก รองลงมา ร้อยละ 48.2 มีสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 2 – 4 คน เป็นครอบครัวขนาดเล็กหรือกำลังสร้างบ้านเรือนใหม่ มีบุตร 1 – 2 คน เป็นครอบครัวที่พึ่งแยกออกจากพ่อแม่มาสร้างครอบครัวใหม่

ตาราง 12 แสดงจำนวนร้อยละของพื้นที่ถือครองที่ดินทางการเกษตร

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พื้นที่ถือครองที่ดินทางการเกษตร		
มีที่ดินเป็นของตนเอง 10 ไร่		
มีเอกสารสิทธิ์	2	3.6
ไม่มีเอกสารสิทธิ์	54	96.4
รวม	56	100.0
เขตที่ทำกิน		
อยู่นอกเขตป่าสงวน	2	3.6
อยู่ในเขตป่าสงวน	54	96.4
รวม	56	100.0

จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า พื้นที่ถือครองที่ดินของชุมชน จากแบบสอบถาม ร้อยละ 96.4 ของผู้ตอบแบบสอบถาม 54 คนไม่มีเอกสารสิทธิ์ ร้อยละ 3.6 มีเอกสารสิทธิ์ ส่วนที่ทำกินอยู่ในป่าสงวน ร้อยละ 96.4 อยู่ในเขตป่าสงวน ร้อยละ 3.6 อยู่นอกป่าเขตสงวน

ภาพ 3 การประชุมราษฎรที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน

ภาพ 4 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตอนเช้าในหมู่บ้าน

ภาพ 5 นายมูล พะยะ เป็นคนผู้ที่อาศัยอยู่ก่อน

ภาพ 6 นายดวงไทย ตานอมีความรู้เรื่องสมุนไพร

ภาพ 7 นางดอก สะกะแฮ หมอตำแย
ประจำหมู่บ้าน

ภาพ 8 ไม้ไผ่ที่ใช้ทำแพ

ภาพ 9 ลักษณะของบ้านเรือนที่เริ่มเปลี่ยนแปลง

ภาพ 10 บ้านเรือนที่พัฒนามีความทันสมัยขึ้น

ประสบการณ์ในการอนุรักษ์ปลาลำน้ำแม่แดงที่ประสบผลสำเร็จ

ชุมชนบ้านป่าข้าวหลามเป็นชุมชนที่มีการอพยพมาจากที่ต่างๆ กันหลายพื้นที่และมีผู้นำตามธรรมชาติหลายคน แต่ก็ไม่มีกลุ่มผู้นำใดเป็นจุดเด่น ปี พ.ศ. 2535 ได้มีการร้องขอให้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นในพื้นที่ ค่ายตำรวจประหยัด จันตานนท์ ครูใหญ่คนแรกก็นำชาวบ้านให้มีการอนุรักษ์ปลาลำน้ำแม่แดงบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน โดยให้ถอยจากสะพานสะลิงเข้าหมู่บ้านเหนือขึ้นไประยะทาง 500 เมตร และได้ลงไป ระยะทาง 500 เมตร ถึงเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำทุกชนิดห้ามจับ ผู้ใดฝ่าฝืนจะทำการถูกปรับเป็นเงิน 1,500 บาท นำเงินเข้าหมู่บ้านจากการสอบถามชาวบ้านทราบว่า มีผู้ลักลอบจับปลาโดยไม่ได้ตั้งใจ เพียง 2 รายนับตั้งแต่มีการอนุรักษ์ และในช่วงหลังมีคนพยายามที่จะลักลอบจับปลาเป็นคนในชุมชน จึงมีการคิดและวางแผนโดยชุมชนเองได้ไปหาบาทหลวงมาทำพิธีทางศาสนาคริสต์ขึ้นที่บริเวณอนุรักษ์ปลา มีการเลี้ยงด้วยหัวหมูจึงทำให้ให้พิธีที่จัดเกิดความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นตั้งแต่นั้นมามีคนมาลักขโมยเพียงคนเดียวและมาสารภาพแต่ก็ได้เสียชีวิตไปแล้ว และปัจจุบันสถานที่อนุรักษ์ของบ้านป่าข้าวหลามเป็นที่เล่าลือกันในตำบลว่ามีการอนุรักษ์ปลาที่มากที่สุดเ็นตำบล และมีหมู่บ้านสภากายหมู่ 3 บ้านเมืองกีด หมู่ 1 นำเอาวิธีการอนุรักษ์ปลาไปเป็นแบบอย่างใช้ในหมู่บ้านของตนเอง ที่เล่ากันว่าน่าจะมีปลา มีขนาดน้ำหนัก ตัวบางตัวน่าจะถึง 10 กิโลกรัม มีนับเป็นพันธุ์อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ และสามารถเอากล้วยมะละกอที่สุก เศษผักโยนให้ปลากินได้ในช่วงฤดูแล้งจะสามารถมองเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดจะรวมตัวกันเป็นฝูง คอยกินอาหารจากชุมชนหรือผู้มาเที่ยว

ภาพ 11 ปลาที่ชุมชนได้อนุรักษ์ไว้ที่ทางเข้าหมู่บ้าน ภาพ 12 ป้ายแสดงบอกเขตอนุรักษ์

ตาราง 13 การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนแบบ time line

ก่อนปี พ.ศ. 2535	ปี พ.ศ. 2535	ปี พ.ศ. 2545	ปัจจุบัน (2554)
- ราษฎรมีที่อยู่ยังไม่เป็น หลักแหล่งอยู่ไปตาม สภาพของป่าไม้และ ไร่นา	- แยกตัวออกจากบ้าน สบก่ายหมู่ 3 มาเป็น บ้านป่าข้าวหลามหมู่ 7	- ชุมชนมีการเปลี่ยนการ ปกครองผู้ใหญ่เป็นนาย มานะ คอโมแฮ	- ชุมชนเพิ่มขึ้นเป็น 56 หลังคาเรือน
- ไม่มีเส้นทางเดินเข้า	- มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง	- มีการพัฒนาเส้นทาง	- มีรถยนต์, มอเตอร์ไซค์เพิ่มมากขึ้น
- ออกหมู่บ้านเป็น	มีที่นาและจับจองพื้นที่	ขยายเส้นทางให้รถยนต์	- ประเพณีวัฒนธรรม
เส้นทางหลักส่วนมาเดิน	สร้างหลักปักฐาน	เข้าชุมชนได้	และการแต่งกาย
ตามทางสัมปทานป่าไม้	- มีการท่องเที่ยวเข้าสู่	- ปี พ.ศ. 2547 สมเด็จพระเทพฯเสด็จเยี่ยม ร.ร.	ปรับเปลี่ยนไป
หรือทางเดินสัตว์ วัว	ชุมชน ในพื้นที่ที่มีการปล้น	เป็นครั้งที่ 2	- มีการบุกรุกป่าเพื่อ
ควาย	นักท่องเที่ยว	- มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลา	สร้างที่ทำกินมากขึ้น
- ครอบครัวเดิมมีอยู่ 2	- มีนายกะสาย ตีลุเป็น	ในลำน้ำแดง	โดยการจับจองกันเอง
ครอบครัวแต่ก็ย้ายไป	ผู้ใหญ่บ้านคนแรก	- บ้านเรือนที่อยู่อาศัยถูก	- ปี พ.ศ. 2552 สมเด็จพระเทพฯเสด็จเยี่ยม
ตามไร่เลื่อนลอยใน	- ชุมชนมีการพัฒนา	ปรับเปลี่ยนจากบ้านไม้	ร.ร. เป็นครั้งที่ 3 และ
พื้นที่	เส้นทางเข้า-ออกโดยการ	ไผ่มาเป็นบ้านไม้ มุงด้วย	ราษฎรมีการถวายฎีกา
- มีนายกะสาย ตีลุ	จุดเส้นทางสำหรับ	ลอนคู่	ขอถนนเข้าหมู่บ้านและ
อพยพมาจากแม่อาข่า	มอเตอร์ไซค์ให้เข้า-ออกได้	- มีระบบไฟฟ้าโซล่าเซลล์	ขอสะพาน
มาอาศัยกับชุมชนเดิม	- ปี พ.ศ. 2535 มีการจัดตั้ง	ทุกหลังคาเรือนที่มี	- มีการเปลี่ยนแปลง
พร้อมได้ชักชวนญาติที่	โรงเรียนตชด.	ทะเบียนบ้าน	ผู้ใหญ่บ้านเป็น
น้องจากอำเภอแม่สะ	- ปี พ.ศ. 2537 สมเด็จพระเทพฯเสด็จเยี่ยม	- การใช้รถไถนาในการ	นายอมร ตีลุ (2สมัย)
เรียง แม่ฮ่องสอนมาอยู่	โรงเรียน	ทำนา	
รวม 9 ครอบครัว และ			
ได้ขึ้นการปกครองกับ			
บ้านสบก่ายหมู่ 3			

ที่มา: จากการเข้าพบปะกับชุมชนและสัมภาษณ์คนในชุมชน เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2554

ตอนที่ 2 ศึกษากระบวนการนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลาม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การวิเคราะห์ข้อมูลลำห้วยป่าข้าวหลามแบบ time line ก่อนปี พ.ศ. 2535 ลำห้วยป่าข้าวหลามอุดมสมบูรณ์ ใช้เป็นแหล่งผลิตน้ำประปาของหมู่บ้าน มีอาหารธรรมชาติ เช่น ผักกูด หน่อไม้ ปลาขนาดเล็กเช่นปลาหมอ ปลาแค้ม กุ้ง และปลาเล็กๆ อีกหลายชนิด ในช่วงน้ำมากปลาขนาดเล็กจะหนีน้ำเข้ามาอยู่ในลำห้วยป่าข้าวหลามเพื่ออาศัยและวางไข่ มีเห็ดชนิดต่างๆ ออกบริเวณตามสันเขาเช่น เห็ดเผาะ เห็ดขาง ในลำห้วยป่าข้าวหลามจะมีไม้ใหญ่ เช่นมะม่วงป่า ไม้ยางนา ไม้ประดู่ ไม้ไผ่ชนิดต่างเช่น ไผ่ข้าวหลาม ไผ่ไร่ ไผ่ขาง ไผ่บง เป็นลำห้วยที่มีความยาวประมาณ 2,700 เมตร มีลำห้วยสาขา ที่แยกออกไป 7 สาขา บริเวณสันเขาจะเป็นไม้ขนาดเล็ก มีไม้สนเกียขึ้นบ้างในบางส่วน ปัจจุบันไม้ใหญ่ในลำห้วยป่าข้าวหลามถูกตัดนำออกมาใช้โดยไม่นึกถึงผลกระทบ ไม้ไผ่ขางถูกตัดออกจากลำห้วยมาทำแพให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนที่เป็นไม้ต้นอ่อนนอกใหม่จะถูกตัดมาทำเป็นไม้ดอกเพื่อนำไปคาดแพ ในช่วงฤดูฝนมีดินโคลนถล่ม ในฤดูแล้งน้ำในลำห้วยแห้งลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการ เดือนมกราคมของทุกปีน้ำในลำห้วยจะมีน้อยลง ชุมชนต้องขุดบ่อน้ำตื้นท้ายลำห้วยเพื่อหาแหล่งน้ำดื่มมาใช้และนำภาชนะมาดักน้ำนำไปใช้ในครัวเรือน ทุกบ้านจะมีแกลอนน้ำมันขนาด 5 ลิตรเพื่อนำมาดักน้ำเอาไว้ใช้ ชุมชนได้ย้ายแหล่งทำน้ำประปาไปใช้ลำห้วยแม่จอกน้อยแต่ก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำเข้ามาข้าว ปัจจุบันได้ย้ายแหล่งทำน้ำประปาไปที่ห้วยแม่จอกหลวง ที่มีระยะทางไกลออกไปอีก บริเวณท้ายลำห้วยป่าข้าวหลามมีการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำไร่ข้าว การเผยแพร่แนวคิดของคนในครัวเรือน มีความคิดเรื่องฟื้นฟูป่าร้อยละ 28.6 การร่วมปลูกป่ากับหน่วยราชการ 35.7 บอกให้คนในครัวเรือนปลูกต้นไม้ ร้อยละ 28.6 การคุยกันคนในครัวเรือนเรื่องฟื้นฟูป่า ร้อยละ 33.9 การไปเป็นตัวแทนปลูกป่าร้อยละ 32.1 และบอกไม่ให้ตัดไม้ร้อยละ 30.0 การดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือน เคยร่วมในการดูแลรักษาป่า ร้อยละ 37.5 การเข้าไปใช้ไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลาม ร้อยละ 28.6 ความคิดกับการดูแลรักษาป่าร้อยละ 41.1 เคยเข้าไปดูป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามร้อยละ 46.4 เคยเข้าไป ลำห้วยป่าข้าวหลามมีประโยชน์ 44.6 การพูดคุยเรื่องการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลามร้อยละ 39.3 ความคิดต้องการพัฒนาลำห้วยป่าข้าวหลามร้อยละ 33.9 การพัฒนาจะเกิดกับครัวเรือนร้อยละ 41.1 ให้คนในครัวเรือนเป็นตัวแทนการพัฒนาร้อยละ 35.7 คิดจะฟื้นฟูลำห้วยป่าข้าวหลามด้วยตนเองร้อยละ 26.8 ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนเป็นผู้ใหญ่บ้านร้อยละ 47.5 ช่องทางการรับข่าวสารของชุมชนด้วยการประชุมร้อยละ 66.1 เคยร่วมปลูกป่าในห้วยป่าข้าวหลาม ร้อยละ 26.5 การให้คนในครัวเรือนไปร่วมปลูกป่าในลำห้วยร้อยละ 33.9 การปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามมีประโยชน์ร้อยละ 42.2 การไปร่วมปลูกป่าโดย

ไม่ต้องบอกร้อยละ 35.7 และการไปร่วมปลูกป่าทุกครั้งร้อยละ 33.9 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นผลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

ตาราง 14 การวิเคราะห์ข้อมูลลำห้วยป่าข้าวหลามแบบ time line

อดีต	ปี พ.ศ. 2535	ปี พ.ศ. 2545	ปัจจุบัน (2554)
- ป่าอุดมสมบูรณ์แต่ถูกสัมปทานเพื่อเศรษฐกิจของประเทศ	- ป่าไม่มีความสมบูรณ์ทรัพยากรน้ำในลำห้วยยังมีให้ใช้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเช่นประโยชน์ของประปาภูเขาของหมู่บ้าน	- ป่าเริ่มถูกทำลายอาหารที่มีอยู่ในธรรมชาติเริ่มลดลงและหาได้ยากน้ำแห้งไม่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน	- มีการตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณลำห้วยป่าข้าวหลาม
- ราษฎรบุกรุกป่าเพื่อต้องการพื้นที่ทำกิน	- มีไม้ใหญ่อยู่ในลำห้วยป่าข้าวหลามมีเป็นจำนวนมาก	- มีสัตว์เลี้ยง วัวควายมาอาศัย เนื่องจากมีมากขึ้นพื้นที่ถูกควบคุมป้องกัน	- ไม้ใหญ่ในลำห้วยถูกนำไปใช้ประโยชน์สร้างบ้านเรือน
- การเกษตรและทำไร่เลื่อนลอยตามวิถีชีวิต	- มีไม้ใหญ่อยู่ในลำห้วยป่าข้าวหลามมีเป็นจำนวนมาก	- มีการขุดบ่อน้ำดินเพื่อหาน้ำทำยาลำห้วยเพื่อหาน้ำสะอาดใช้	- มีการใช้ไม้ไผ่มากขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงไม้ไผ่โตไม่ทันความต้องการและมีราคา
- เป็นแหล่งต้นน้ำประปาของหมู่บ้านมีน้ำไหลตลอดปี	- การใช้ประโยชน์มีไม่มากเช่นการใช้เพื่อการหาอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ผักกูด ผักหนาม หน่อไม้ เห็ด กุ้ง ปู ปลา	- มีการนำไม้ไผ่มาใช้ทำแพมากขึ้นและทำดอกสำหรับผูกแพ	- ทำลายป่าไปโดยไม่มีมาตรการบริหารการควบคุมไปกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า
		- เดือน มกราคมของทุกปีน้ำจะแห้งไม่มีให้เห็นในลำห้วย	- ป่าบริเวณใกล้ๆ ลำห้วยต้นน้ำถูกทำลายเพื่อนำพื้นที่ไปใช้ทางการเกษตร

ที่มา: จากการรวบรวมจากชุมชน เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2553

สภาพในปัจจุบันของลำห้วยป่าข้าวหลาม

ภาพ 13 ไม้ใหญ่ในลำห้วยป่าข้าวหลาม

ภาพ 14 ตัดไม้ใหญ่ในลำห้วยเพื่อนำมาใช้ประโยชน์

ภาพ 15 ไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามที่ถูกตัด

ภาพ 16 วิธีการ กานต้นไม้ให้ตายเพื่อใช้พื้นที่

ภาพ 17 ลงเสาไม้ไว้เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ ภาพ 18 เรียบร้อยพร้อมที่จะใช้พื้นที่

ภาพ 19 สภาพป่าที่ถูกบุกรุกเพื่อเตรียมพื้นที่

ภาพ 20 ปลุกข้าวไร่ ปลุกต้นกล้วยรอบๆ ไร่สวน

ภาพ 21 สภาพลำห้วยในช่วงฤดูแล้งไม่มีน้ำให้เห็น ภาพ 22 ดินโคลนถล่ม

ภาพ 23 นายกะสาย ตีลุ อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรก

ภาพ 24 นายอ้าย อินตะ อดีตพ่อกำนัล
ตำบลกึ่งช้าง

บ้านป่าข้าวหลาม เป็นชุมชนกระเหรี่ยงและมีที่อยู่ยังไม่เป็นหลักแหล่ง อาศัยตามไร่นา และที่ราบเชิงเขา นับถือผี ยังไม่ได้มีการรวมตัวกันแต่มีการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้าน หย่อมบ้านเป็นประจำ ที่ทำกินจะอยู่ตามลุ่มน้ำตามลำห้วย ทำไร่เลื่อนลอยไปเรื่อย จนกว่าจะพบที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนบ้านป่าข้าวหลามหลังได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้าน เริ่มมีอาชีพชุมชนที่บ้านป่าข้าวหลามนิยมเลี้ยงโค,กระบือเอาไ่ว้ายและต้อนรับนักท่องเที่ยว สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ชุมชนอยู่ติดต่อกับอำเภอเชิงดาว อำเภอปาย และอำเภอแม่แตง สัมภาษณ์ นายกะสาย ตีลุ อายุ 74 ปี อยู่บ้านเลขที่ 153 หมู่ที่ 7 ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีบุตร 5 คน เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ 7 ปี (พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2541) เดิมมีภูมิลำเนาอยู่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่อำเภอแม่อาวก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านป่าข้าวหลามเมื่อก่อนในห้วยป่าข้าวหลามเป็นอย่างไร...มีป่าไม้ดีมากและในลำห้วยมีสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า หมูป่า มีน้ำที่สะอาด และใช้เป็นน้ำประปาของหมู่บ้านผมได้ไปขอเจ้าหน้าที่เอาน้ำประปามาใช้ ห้วยป่าข้าวหลามเมื่อก่อนกับปัจจุบันเหมือนกันหรือไม่เพราะ...ไม่เหมือนกันมีต้นไม้เยอะเดี๋ยวนี้ป่าไม้มีชาวบ้านเข้าไปตัดไม้ น้ำก็แห้งลงไปไม่สามารถเอาน้ำมาใช้ได้เหมือนเมื่อก่อนแล้ว ผมได้ บอกว่าจะไปตัดไม้ก็ไม่เชื่อกัน พอจะรู้หรือไม่ว่าใครตัดไม้...ก็คนในหมู่บ้าน เดี่ยวนี้มีเครื่องยนต์กันไม่เหมือนก่อน ต้องให้ป่าไม้มาจับให้หมดจะอย่างไรไม่ให้คนไปตัดไม้ในห้วยป่าข้าวหลาม..ห้ามบอกแล้วก็ไม่เชื่อต้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาจับหรือให้ป่าไม้มาจับให้หมด ผมก็ยังอยากได้บ้านสักหลังนี้มันเก่าไปแล้วดูว่าจะสร้างบ้านหลังใหม่ให้ มาอยู่ใหม่ๆ มีบ้านก็หลังคาเรือน 2 หลังคาเรือนมีใครบ้าง มีบ้านนายดี คะโน และบ้านนายมูล พะยะ จะไปอำเภอทำอย่างไรไป..เมื่อก่อนไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ต้องเดินเท้าไป หรือไม่ก็เดินลัดป่าไปทางบ้านปากกล้วยไปทะเลบ้านแม่สะแล้วขึ้นรถยนต์โดยสารสายอำเภอปายไปลงที่แม่มาลัยแล้วก็ไปที่อำเภอ ถ้าไปทางสภากายจะต้องเดินทางด้วยเท้าอย่างเดียวไม่มีทางรถแต่ไกลไปก็ต้องพักที่บ้านสภากายหรือบ้านเมืองกีดก่อน ทางมันลำบากมาก คนแถวบ้านสภากายและบ้านเมืองกีดรู้จักกันหมด

พูดอะไรเกี่ยวกับป่าไม้ การอนุรักษ์ฟื้นฟูก็ได้...ผมเคยบอกแล้วว่าไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่าก็ไม่ค่อยเชื่อกันมีครูตำรวจตระเวนชายแดนมาอยู่ก็ดีขึ้นเยอะคนเขาก็กลัวอยู่เหมือนกัน ไม้ใหญ่ๆที่อยู่ใกล้ผมก็ไม่ให้ตัดเหมือนกันต้องการให้ทางราชการมาช่วยเหลือ เอาป่าไม้เข้ามาอยู่ชาวบ้านจะได้กลัว ทุกวันนี้เจ้าหน้าที่มาไม่ค่อยถึง (กะสาย ตีลุ, 2554: สัมภาษณ์)

บ้านป่าข้าวหลามเดิมเป็นหมู่บ้านที่ขึ้นการปกครองในขณะนั้นกับหมู่บ้านสบก่าย หมู่ที่ 3 ตำบลกี้ดช้าง การเดินทางเข้า – ออกบ้านป่าข้าวหลามยากลำบากเส้นทางเดินไม่มี ต้องเดินทางด้วยเท้าและพักค้างคืน มีสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการศึกษา แต่สามารถพูดติดต๋อสื่อสารกับคนพื้นราบได้ ในขณะนั้นนายกะสาย ตีลูเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านการติดต่อทางราชการหรืออื่นๆส่วนใหญ่จะประสานผ่านผู้ใหญ่บ้าน สัมภาษณ์ นายอ้าย อินตะ อดีตพ่อกำนัลตำบลกี้ดช้างอำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันอายุ 76 ปี ยังมีชีวิตอยู่ พ่อกำนัลเป็นกำนัลได้กี่ปี.. เป็นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2532 รวม 16 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 1 ตำบลกี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อก่อนเดินทางไปป่าข้าวหลาม ไปอย่างไร..จะขึ้นรถโดยสารไปลงที่บ้านแม่สะแล้วเดินทางด้วยเท้าเข้าหมู่บ้าน เมื่อก่อนบ้านป่าข้าวหลามขึ้นกับหมู่ 3 บ้านสบก่าย พ่อกำนัลไปราชการเรื่องอะไร เมื่อก่อนบ้านป่าข้าวหลามยังไม่ได้สัญชาติกันพ่อกำนัลต้องไปสำรวจให้ทางอำเภอ เวลากลับบ้านทำอย่างไร เดินเท้ากลับ แล้วมาพักที่ห้วยแก้วโดนหนึ่งคืนก่อน เมื่อก่อนป่ามีสภาพเป็นอย่างไร... มีไม้ใหญ่มาก คนเมื่อก่อนกลัวเจ้าหน้าที่ตำรวจมาก ไม่กล้าเหมือนคนเดี๋ยวนี้ คนบ้านป่าข้าวหลามเห็นคนข้างล่าง(คนเมือง) จะพากันวิ่งหนีหมดไม่ยอมพูดกับเราหรอก ก็ต้องไปพักบ้านนายกะสาย ตีลู (ตอนนั้นยังไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน) ป่าไม่มีมาก ตอนนั้นยังไม่มีเครื่องยนต์เหมือนเดี๋ยวนี้ถ้าเมื่อก่อนมีป่าคงหมดไปนานแล้ว

พูดอะไรเกี่ยวกับป่าไม้ และการอนุรักษ์บ้าง...ป่าไม้เมื่อก่อนมีไม้ใหญ่มากแต่ถูกสัมปทานตัดเอาไม้ดีๆ ไปหมด ถ้าไม่หยุดป่าก็คงหมดไป แถวบ้านป่าข้าวหลามไม้ถูกตัดแล้วจะนำไม้ล่องมากับแม่น้ำแดง ที่บ้านหมู่ 1 พ่อก็ร่วมกันอนุรักษ์ไว้ที่ป่าผาได้ ห้วยหก ชาวบ้านร่วมกันดูแลไว้เป็นต้นน้ำของชาวบ้าน “ห้ามไปตัดเด็ดขาดใครไปตัดหรือทำลายพ่อกำนัลคนใหม่ที่เป็นลูกชายก็ตกเดือนก่อนไม่เชื่อฟังก็จับส่งตำรวจ แต่ชาวบ้านรู้กันหมดแล้ว” (อ้าย อินตะ, 2554: สัมภาษณ์)

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโลออนสัมหาจักร 9 จัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2535 ด้วยการร้องขอของนายกะสาย ตีลู ในขณะที่เป็นผู้นำในเวลานั้นร้องขอจัดตั้งโรงเรียนกับกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 (เดิม) เพื่อบุตรหลานได้ศึกษาเล่าเรียน ทางตำรวจตระเวนชายแดนได้ออกสำรวจและเห็นว่ามีคามจำเป็นจริง โดยมอบหมายให้ สิบตำรวจโทประหยัด จันตานนท์(ยศและตำแหน่งในขณะนั้น)ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ เข้ามาร่วมกับชุมชนก่อสร้างโรงเรียน ปัจจุบันเปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนจำนวน 125 คนมีครูตำรวจตระเวนชายแดน 6 คน มี ค.ต.พนารัตน์ จินดากุลเป็นครูใหญ่

ดาบตำรวจประหยัด จันตานนท์ อดีตครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนโลออนสัมหาจักร 9 เป็นคนแรกที่เข้าไปก่อสร้างโรงเรียนร่วมกับชาวบ้านป่าข้าวหลาม ปัจจุบันมีอายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 265 หมู่ 7 ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันปฏิบัติ

ผู้ทำการวิจัยเคยทำงานในชุมชนทำหน้าที่ครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไลออนส์มหาจักร 9 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ถึงปี พ.ศ. 2549 รวม 8 ปี และช่วงที่ 2 ปีพ.ศ. 2552 ถึงปี พ.ศ. 2553 รวม 2 ปี ทำงานอยู่ในพื้นที่ ทั้งหมด 10 ปี ในช่วงของการเป็นครูใหญ่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ผมสังเกตเห็นป่ามีความสมบูรณ์มากในปีแรกที่ผมเข้ามาอยู่ แต่จากการสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่ก็จะพบเห็นและตั้งข้อสังเกตและออกเดินสำรวจพื้นที่ป่าไม่หรือไม่ก็ออกเที่ยวป่าเพื่อสำรวจพื้นที่ ผมไม่มีความชำนาญ เพียงแต่ต้องการไปเห็นป่าและเส้นทาง การเดินป่าของคนในชุมชนและสภาพภูมิประเทศเป็นการสำรวจภูมิประเทศไปด้วย สิ่งหนึ่งที่ผมได้เห็นด้วยตาของตัวเอง คือการตัดไม้ทำลายป่า หรือการทำไร่เลื่อนลอยเพื่อจองพื้นที่ป่า เวลาผมเดินไปถึงตรงพื้นที่ราบที่เห็นผิวดังกล่าวผมจะถามเด็กนักเรียนว่าสถานที่นี้เป็นของใครเด็กนักเรียนจะตอบว่าเป็นของพ่อเด็กชาย... เด็กหญิง...คนนั้นบ้างนี่บ้าง หลังจากนั้นไม่กี่วันผมจะเข้าไปเที่ยวหมู่บ้านถามหาพื้นที่เดิมตามที่เคยถามนักเรียนว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นของใครชาวบ้านก็จะตอบว่าเป็นของนาย..คนนี้ผลก็ตรงกันพอดี วิธีการขั้นตอนมาดั้นไม้ขนาดใหญ่ชาวบ้านจะกานรอบต้นไม้ใหญ่ไว้ก่อน 1 ปีก่อน เป็นการตัดท่อน้ำเลี้ยงของต้นไม้ซึ่งต้นไม้จะไม่ตายทันทีที่ยืนต้นอยู่ เป็นการหลีกเลี่ยงการตรวจการณ์ทางอากาศ (ส่วนมากจะทำกันในฤดูฝน) พอเข้าช่วงฤดูแล้งต้นไม้ก็จะผลัดใบเฉาตายไปเองตามธรรมชาติเหมือนกับว่าต้นไม้ตายเองเมื่อไม้ยืนต้นตายก็โค่นต้นไม้เพื่อทำลาย การจะทำไร่ที่หนึ่งจะต้องใช้เวลาประมาณ 3 – 4 ปี ในการกานต้นไม้จะทำที่ละไม้ละไม้ ซึ่งจะทำให้ผิวดังกล่าวปกคลุมไม่ได้ตามเท่าที่ต้องการพื้นที่แล้วถึงจะเข้าสู่การล้อมรั้วว่าเป็นพื้นที่ของตน หรือในบางคนที่ต้องการให้ต้นไม้ตายเร็วก็ทำการกานต้นไม้และเจาะต้นไม้ที่ใดที่หนึ่งให้ลึกลงไปหลัง

ผู้ทำการวิจัยเคยทำงานในชุมชนทำหน้าที่ครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไลออนส์มหาจักร 9 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ถึงปี พ.ศ. 2549 รวม 8 ปี และช่วงที่ 2 ปีพ.ศ. 2552 ถึงปี พ.ศ. 2553 รวม 2 ปี ทำงานอยู่ในพื้นที่ ทั้งหมด 10 ปี ในช่วงของการเป็นครูใหญ่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ผมสังเกตเห็นป่ามีความสมบูรณ์มากในปีแรกที่ผมเข้ามาอยู่ แต่จากการสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่ก็จะพบเห็นและตั้งข้อสังเกตและออกเดินสำรวจพื้นที่ป่าไม่หรือไม่ก็ออกเที่ยวป่าเพื่อสำรวจพื้นที่ ผมไม่มีความชำนาญ เพียงแต่ต้องการไปเห็นป่าและเส้นทาง การเดินป่าของคนในชุมชนและสภาพภูมิประเทศเป็นการสำรวจภูมิประเทศไปด้วย สิ่งหนึ่งที่ผมได้เห็นด้วยตาของตัวเอง คือการตัดไม้ทำลายป่า หรือการทำไร่เลื่อนลอยเพื่อจองพื้นที่ป่า เวลาผมเดินไปถึงตรงพื้นที่ราบที่เห็นผิวดังกล่าวผมจะถามเด็กนักเรียนว่าสถานที่นี้เป็นของใครเด็กนักเรียนจะตอบว่าเป็นของพ่อเด็กชาย... เด็กหญิง...คนนั้นบ้างนี่บ้าง หลังจากนั้นไม่กี่วันผมจะเข้าไปเที่ยวหมู่บ้านถามหาพื้นที่เดิมตามที่เคยถามนักเรียนว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นของใครชาวบ้านก็จะตอบว่าเป็นของนาย..คนนี้ผลก็ตรงกันพอดี วิธีการขั้นตอนมาดั้นไม้ขนาดใหญ่ชาวบ้านจะกานรอบต้นไม้ใหญ่ไว้ก่อน 1 ปีก่อน เป็นการตัดท่อน้ำเลี้ยงของต้นไม้ซึ่งต้นไม้จะไม่ตายทันทีที่ยืนต้นอยู่ เป็นการหลีกเลี่ยงการตรวจการณ์ทางอากาศ (ส่วนมากจะทำกันในฤดูฝน) พอเข้าช่วงฤดูแล้งต้นไม้ก็จะผลัดใบเฉาตายไปเองตามธรรมชาติเหมือนกับว่าต้นไม้ตายเองเมื่อไม้ยืนต้นตายก็โค่นต้นไม้เพื่อทำลาย การจะทำไร่ที่หนึ่งจะต้องใช้เวลาประมาณ 3 – 4 ปี ในการกานต้นไม้จะทำที่ละไม้ละไม้ ซึ่งจะทำให้ผิวดังกล่าวปกคลุมไม่ได้ตามเท่าที่ต้องการพื้นที่แล้วถึงจะเข้าสู่การล้อมรั้วว่าเป็นพื้นที่ของตน หรือในบางคนที่ต้องการให้ต้นไม้ตายเร็วก็ทำการกานต้นไม้และเจาะต้นไม้ที่ใดที่หนึ่งให้ลึกลงไปหลัง

จากนั้นก็นำยามาหุงต้มที่มีขายตามท้องตลาดเทลงไปในแอ่งที่เจาะเอาไว้ต้นไม้มันจะดูดซับเอาไว้ภายใน 1 ปีจะตายเรียบร้อย คนในชุมชนจะรู้ว่าพื้นที่ไหนเป็นผู้ใดเป็นคนจับจองไว้บ้าง หลังจากโคนล้มเสร็จเรียบจะปลูกต้นกล้วย มันสำปะหลัง แซมในพื้นที่ ในพื้นที่ป่าบริเวณใกล้ลำห้วยป่าข้าวหลามก็ถูกระทำเหมือนกันแต่ไม่สามารถหยุดยั้งการกระทำเช่นนี้ได้จากชุมชน เพราะเรามาทำหน้าที่ด้านการศึกษา จะจับกุมส่งเจ้าหน้าที่เราอาจจะเป็นอันตรายได้ ในการประชุมผู้ปกครองแต่ละครั้งก็ได้บอกกล่าวตักเตือนและช่วยกันดูแลป่าไม้ แต่ก็ดูเหมือนว่าจะด้านทานกระแสะของชุมชนไม่ได้ ผมอยู่กับชุมชนมานานพอทราบว่าชุมชนมีความต้องการอะไรและจะมีวิธีใดที่จะเข้าไปพัฒนาชุมชนได้โดยไม่ต้องใช้กำลังให้แตกแยกกันสามารถอยู่ร่วมกันได้ทั้งหน่วยงานรัฐ และชุมชน จึงต้องการที่จะวิจัยเรื่องนี้ด้วยเป็นตัวอย่างให้กับชุมชน

ตาราง 15 แสดงการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					รวม	ค่าเฉลี่ย	การ แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
ท่านเคยพูดคุยเสนอความคิดเรื่องการฟื้นฟูห้วยป่า	14.3 (8)	28.6 (16)	28.6 (16)	19.6 (11)	8.9 (5)	100.00% (56)	3.28	ปานกลาง
ท่านเคยปลูกป่าร่วมกับหน่วยราชการ	14.3 (8)	37.6 (21)	35.7 (20)	12.5 (7)	3.6 (2)	100.00% (56)	3.64	ปานกลาง
ท่านเคยบอกคนในครัวเรือนให้ปลูกต้นไม้	14.3 (8)	28.6 (16)	28.6 (16)	17.9 (10)	14.3 (6)	100.00% (56)	4.08	มาก
ท่านเคยคุยกับคนในครัวเรือนในเรื่องฟื้นฟูห้วยป่า	10.7 (6)	32.1 (18)	33.9 (19)	14.3 (8)	8.9 (5)	100.00% (56)	3.37	ปานกลาง
ท่านเคยให้คนในครัวเรือนเป็นตัวแทนปลูกป่า	12.5 (7)	26.8 (15)	32.1 (18)	19.6 (11)	8.9 (5)	100.00% (56)	3.01	ปานกลาง
ท่านเคยบอกให้คนในครัวเรือนไม่ตัดไม้	16.1 (9)	30.0 (17)	23.2 (13)	10.7 (6)	19.6 (11)	100.00% (56)	3.12	ปานกลาง
รวม							3.41	ปานกลาง

จากการศึกษาข้อมูลคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลามเคยพุดคุย
เสนอความคิดร้อยละ 28.6 มากที่สุดและแสดงความคิดเห็นน้อยที่สุด ร้อยละ 8.9 และการร่วมปลูก
ป่าของชุมชนกับหน่วยงานราชการ มีผู้แสดงความคิดเห็นร้อยละ 37.6 มากที่สุด และน้อยที่สุดร้อย
ละ 3.6 การบอกคนในครัวเรือนให้ปลูกต้นไม้ มีผู้เสนอความคิดมากที่สุดร้อยละ 28.6 น้อยที่สุด
แสดงความคิดเห็นน้อยที่สุด ร้อยละ 10.7 การคุยกันคนในครัวเรือนเรื่องการปลูกป่า ร้อยละ 33.9
แสดงความคิดเห็นมากที่สุด น้อยที่สุด 8.9 การให้คนไปปลูกป่าแทนมีผู้ให้ความคิดเห็นมากที่สุด
32.1 มากที่สุด และน้อยที่สุดที่ไม่มีตัวแทนคิดเป็นร้อยละ 8.9 และการบอกไม่ให้คนในครัวเรือน
ไม่ตัดไม้ แสดงความคิดเห็นมากที่สุด 30.0 มากที่สุดและน้อยที่สุด 10.7 (ดูรายละเอียดในตาราง 15)

ตาราง 16 แสดงการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาพื้นที่พุ่มห้วยป่าข้าวหลาม

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					รวม	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
ท่านเคยร่วมในการรักษาดูแลรักษาป่าไม้ลำห้วยป่าข้าวหลาม	16.1 (9)	37.5 (21)	30.4 (17)	7.1 (4)	8.9 (5)	100.00% (56)	3.44	ปานกลาง
ท่านเคยเข้าไปใช้ป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลาม	8.9 (3)	21.4 (12)	28.6 (16)	25.0 (14)	16.1 (9)	100.00% (56)	2.82	ปานกลาง
ท่านเคยให้ความคิดกับการดูแลรักษาป่าในลำห้วยป่าข้าวหลาม	17.9 (10)	30.4 (17)	41.1 (23)	10.7 (6)	- (-)	100.00% (56)	3.55	มาก
ท่านเคยเข้าไปดูป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลาม	12.5 (7)	25.0 (4)	46.4 (26)	14.3 (8)	1.8 (1)	100.00% (56)	3.32	ปานกลาง
ท่านได้คิดว่าป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามมีประโยชน์	44.6 (25)	30.4 (17)	19.6 (11)	5.4 (3)	- (-)	100.00% (56)	4.14	มาก
รวม							3.37	ปานกลาง

จากการศึกษาข้อมูลเห็นได้ว่าการรักษาดูแลป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามมีผู้เข้าร่วมคิดเป็นร้อยละ 37.5 การเข้าไปใช้ไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามมีผู้แสดงความคิดเห็นมากที่สุดร้อยละ 28.6 แสดงว่าชุมชนเข้าไปใช้ป่า ในความคิดเกี่ยวกับการที่จะดูแลรักษาป่าชุมชนได้แสดงความคิดเห็นมากที่สุดร้อยละ 41.1 คนในชุมชนเคยเข้าไปดูไม้ในห้วยป่าข้าวหลามในลักษณะใดก็ตามเช่นไปหาของป่า ตามหาสัตว์เลื้อยหรืออย่างไรก็ตามก็มองเห็นสภาพป่าไม้พอที่จะตอบได้ว่าเป็นเช่นใดจากการแสดงความเห็นร้อยละ 46.4 เคยเข้าไปในห้วยป่าข้าวหลาม ป่าในห้วยป่าข้าวหลามมีประโยชน์หรือไม่อย่างไร มีผู้แสดงความคิดเห็นมากที่สุดร้อยละ 44.6 แสดงเห็นว่าป่าในห้วยป่าข้าวหลามมีประโยชน์แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรที่จะจัดการปัญหาซึ่งจะทำให้เกิดการทำลายต่อไปได้จนหมดประโยชน์ (ดูรายละเอียดในตาราง 16)

ตาราง 17 แสดงแนวคิดของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					รวม	ค่าเฉลี่ย	การ แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
ท่านเคยคุยกับคนในครอบครัวเรื่องการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม	16.1 (9)	23.2 (13)	39.3 (22)	16.1 (9)	5.4 (3)	100.00% (56)	3.28	ปานกลาง
ท่านมีความคิดต้องการพัฒนาลำห้วยป่าข้าวหลาม	23.2 (13)	30.4 (17)	33.9 (19)	12.5 (7)	-	100.00% (56)	3.64	มาก
ท่านคิดว่าการพัฒนาพื้นที่พื้ห้วยป่าข้าวหลาม จะ เกิดประโยชน์กับคนในครัวเรือน	41.1 (23)	33.9 (19)	17.9 (10)	7.1 (4)	-	100.00% (56)	4.08	มาก
ท่านจะให้คนในครัวเรือนไปเป็นตัวแทนท่าน	12.5 (7)	35.7 (20)	32.1 (18)	16.1 (9)	3.6 (2)	100.00% (56)	3.37	ปานกลาง
ท่านเคยคิดที่จะพัฒนาพื้นที่พื้ป่าในลำห้วยป่าข้าว หลามด้วยตนเอง	14.3 (8)	25.0 (14)	26.8 (15)	25.0 (14)	8.9 (5)	100.00% (56)	3.10	ปานกลาง
รวม							3.49	ปานกลาง

จากการศึกษาข้อมูล แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการพูดคุยเรื่องของการพัฒนาห้วยป่าข้าวหลามมากที่สุดร้อยละ 39.3 รองลงมาร้อยละ 23.2 และน้อยที่สุด ร้อยละ 5.4 และมีความคิดต้องการพัฒนาให้ความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 33.9 รองลงมาร้อยละ 30.4 และน้อยที่สุดร้อยละ 12.5 และชุมชนคิดว่าการพัฒนาจะเกิดประโยชน์กับคนในครัวเรือน ร้อยละ 41.1 ออกความเห็นมากที่สุด รองลงมาร้อยละ 33.9 หากมีการพัฒนาจะให้คนไปเป็นตัวแทนมีผู้ให้ข้อคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 35.7 รองลงมาร้อยละ 32.1 น้อยที่สุดร้อยละ 3.6 และคิดว่าจะมีคนคิดพัฒนาด้วยตนเองมีผู้ที่ออกความเห็นมากที่สุดร้อยละ 26.8 รองลงมาร้อยละ 25.0 น้อยที่สุดร้อยละ 8.9 (ดูรายละเอียดในตาราง 17)

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ห้วยป่าข้าวหลาม

ท่านเผยแพร่ความคิดการพัฒนากับใครบ้าง...จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าจะบอกลูกหลานและคนรอบข้างสมาชิกในครอบครัว ผู้นำศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ หน่วยค้ำน้ำห้วยน้ำดัง และท่านทำอะไร โดยการบอกเล่าให้ฟังว่าน่าจะปลูกต้นกล้วย ปลูกป่า ป่าไม้เป็นของอยู่กับชีวิต ไม่ต้องเผาป่า และตัดไม้ การบวชป่า ทำแนวป้องกันไฟฟ้า การปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไปในลำห้วยจะทำให้มีปัญหา ควรมีการล้อมรั้วเพื่อป้องกันสัตว์เข้าไปในลำห้วยป่าข้าวหลาม กล่าวว่าจะมีคนเข้าไปปลักลอบตัดไม้อีก

ตาราง 18 แสดงผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่ท่านให้ความเชื่อถือ

ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่ท่านให้ความเชื่อถือ	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
ผู้ใหญ่บ้าน	21	37.5
พ่อ – แม่	17	30.4
ผู้นำศาสนา	12	21.4
ผู้นำตามธรรมชาติ	4	7.1
ญาติผู้ใหญ่	2	3.6
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูลจะเห็นได้ว่าชุมชนให้ความเชื่อถือในตัวผู้ใหญ่บ้านมากที่สุด 21 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5 ผู้ใหญ่บ้านมีความเป็นผู้นำชุมชนถึงจะเชื่อถือ รองลงมา เป็น พ่อ – แม่ มี 17 คน คิดเป็นร้อยละ 30.4 ผู้นำศาสนามี 12 คน คิดเป็นร้อยละ 21.4 เป็นผู้ที่นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนมาก น้อยที่สุดเป็นญาติผู้ใหญ่ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.6 (ดูรายละเอียดในตาราง 18)

ตาราง 19 ช่องทางการรับข้อมูลข่าวสาร

รับข้อมูลข่าวสารในชุมชนได้ทาง	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
หอกระจายข่าว	10	17.9
การประชุม	37	66.1
บอกกล่าวต่อกัน	6	10.7
ต่างคนต่างถามกัน	1	1.8
อื่นๆ ...ระบุ	2	3.6
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูลจะเห็นได้ว่าข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ประชาชนจะได้รับจากการประชุมร้อยละ 66.1 ผู้ใหญ่บ้านเป็น ผู้นำที่รับข่าวสารมาจากทางอำเภอหน่วยงานส่วนราชการ และมีการประชุมบอกให้หมู่บ้านรับทราบ รองลงมาเป็นการทราบทางหอกระจายข่าว ก็เป็นการเผยแพร่ข่าวสารของทางราชการให้หมู่บ้านร้อยละ 17.9 ได้รับทราบที่เป็นเรื่องเพียง 1 – 2 เรื่องหรือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญน้อย การบอกกล่าวต่อกัน ร้อยละ 10.7 ต่างคนต่างถามร้อยละ 1.8 และอื่นๆไม่ได้ระบุ ร้อยละ 3.6 (ดูรายละเอียดในตาราง 19)

ตาราง 20 แสดงการปลูกป่าของคนในครัวเรือน

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					รวม	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
ท่านเคยร่วมปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลาม	10.7	23.2	26.8	23.2	16.1	100.00%	2.89	ปานกลาง
	(6)	(13)	(15)	(13)	(9)	(56)		
ท่านให้คนในครัวเรือนไปร่วมปลูกป่าในลำห้วย ป่าข้าวหลาม	12.5	25.0	33.9	14.3	14.3	100.00%	3.07	ปานกลาง
	(7)	(14)	(19)	(8)	(8)	(56)		
ท่านว่าการปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามมีความสำคัญและมีประโยชน์	37.5	42.2	12.5	7.1	-	100.00%	4.10	มาก
	(21)	(24)	(7)	(4)	-	(56)		
คนในครัวเรือนได้เข้าร่วมปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามโดยไม่ต้องบอก	10.7	14.3	23.2	35.7	16.1	100.00%	2.67	ปานกลาง
	(6)	(8)	(13)	(20)	(9)	(56)		
ท่านและคนในครัวเรือนเข้าร่วมปลูกป่าทุกครั้ง เมื่อมีกิจกรรม	37.5	33.9	19.6	8.9	-	100.00%	4.00	ปานกลาง
	(21)	(19)	(11)	(5)	-	(56)		
รวม							3.34	ปานกลาง

จากการศึกษาข้อจะเห็นได้ว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการไปร่วมปลูกป่าในห้วยป่าข้าวหลามมากที่สุดในระดับปานกลาง ร้อยละ 26.8 และมากที่สุดในระดับปานกลางร้อยละ 33.9 เมื่อมีการปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามโดยให้คนในครัวเรือนไปร่วม และการปลูกป่าในลำห้วยมีความสำคัญมากที่สุดในระดับมากร้อยละ 42.2 ที่มองเห็นความสำคัญ หากมีการปลูกป่าจะเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ด้วยจิตสำนึกมากที่สุดอยู่ในระดับร้อยละ 35.7 แสดงให้เห็นว่าจะต้องมีการบอกหรือร้องขอจะไปช่วย การปลูกป่าทุกครั้งจะเข้าร่วม มากที่สุดในระดับมากที่สุดร้อยละ 37.5 แสดงให้เห็นว่าเมื่อมีกิจกรรมโดยการบอกกล่าวจะมีคนเข้าร่วมมาก (ดูรายละเอียดในตาราง 20)

ตอนที่ 3 แนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตาม แนวทางพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

จากสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่ พื้นดินกักเก็บความชุ่มชื้น คายน้ำออกมาให้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง ลำห้วยป่าข้าวหลามเดิมเป็นแหล่งต้นน้ำที่ใช้ผลิตน้ำประปาให้กับชุมชนป่าข้าวหลาม จนปัจจุบันน้ำในลำห้วยป่าข้าวหลามแห้งลง ชุมชนไม่มีน้ำใช้จึงหาแหล่งน้ำใหม่มาใช้ การปล่อยให้เกิดปัญหาต่อ ๆ ไป ทั้งที่เป็นพื้นที่ที่สามารถที่จะพัฒนาให้มีประโยชน์ได้ การแสวงหาแนวทางการฟื้นฟูจากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีการฟื้นฟูป่าตามแนวทางพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ การได้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนร้อยละ 33.9 การใช้ประโยชน์จากลำห้วยป่าข้าวหลามร้อยละ 35.7 บุตรหลานจะได้ใช้ประโยชน์ร้อยละ 46.6 การได้ใช้น้ำในลำห้วยป่าข้าวหลามร้อยละ 41.1 การเข้าไปใช้ไม้ฟืนในลำห้วยร้อยละ 26.8 การบวชป่าเป็นรูปแบบให้มีการพัฒนาร้อยละ 39.3 ชุมชนต้องการให้ชาวบ้านมีบทบาทร้อยละ 69.6 ให้เจ้าหน้าที่อุทยานเข้ามาให้ความรู้ร้อยละ 57.1 เงื่อนไขประเพณีวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาร้อยละ 46.4 ต้นน้ำแห้งแล้งเป็นสาเหตุที่ต้องการพัฒนาร้อยละ 46.4 ผู้ที่จะช่วยสนับสนุนในการพัฒนาได้ดีคือชาวบ้านร้อยละ 35.7 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นผลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

ตาราง 21 แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลาม

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					รวม	ค่าเฉลี่ย	การ แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
ท่านคิดว่าท่านได้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลาม	33.9 (19)	28.6 (16)	30.4 (17)	7.1 (4)	- (-)	100.00% (56)	3.89	มาก
ท่านคิดว่าได้ใช้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลาม	23.2 (13)	35.7 (20)	26.8 (15)	12.5 (7)	1.8 (1)	100.00% (56)	3.66	มาก
ท่านคิดว่าลูกหลานได้ใช้ประโยชน์จาก ห้วยป่าข้าวหลาม	28.6 (16)	46.6 (26)	19.6 (11)	5.4 (3)	- (-)	100.00% (56)	3.98	มาก
ท่านคิดว่าได้ใช้น้ำในลำห้วยป่าข้าวหลาม	26.8 (15)	16.1 (9)	41.1 (23)	16.1 (9)	- (-)	100.00% (56)	3.53	มาก
ท่านคิดว่าท่านได้ใช้ไม้ฟืนในลำห้วยป่าข้าวหลาม	10.7 (6)	16.1 (9)	23.2 (13)	23.2 (13)	26.8 (15)	100.00% (56)	2.60	ควร ปรับปรุง
รวม							3.53	ปานกลาง

จากการศึกษาข้อมูลจะเห็นได้ว่า มีผู้ให้ความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 33.9 เมื่อมีการพัฒนาแล้วชุมชนจะได้รับประโยชน์ จากห้วยป่าข้าวหลาม และได้ใช้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลามมีผู้ออกความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 35.7 ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลามมีผู้ให้ความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 46.6 มีผู้ให้ความคิดเห็นว่าได้ใช้ประโยชน์จากน้ำห้วยป่าข้าวหลามมากที่สุด ร้อยละ 41.1 และจะได้ใช้ไม้ฟันในลำห้วยป่าข้าวหลามมีผู้ให้ความคิดเห็นมากที่สุด 23.2 ว่าจะได้ใช้ (ดูรายละเอียดในตาราง 21)

ตาราง 22 แสดงการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ห้วยป่าข้าวหลาม

ท่านต้องการพัฒนาฟื้นฟูป่าในชุมชนของท่านในรูปแบบใดบ้าง	จำนวน(คน)	คิดเป็นร้อยละ
บวชป่า	22	39.3
ปลูกป่า	15	26.8
ทำฝายชะลอน้ำ	7	12.5
ทำแนวกันไฟ	6	10.7
อื่นๆ ระบุ...	6	10.7
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูล ราษฎรมีความต้องการรูปแบบที่จะพัฒนาป่าในชุมชนของตนเองโดยการบวชป่ามากที่สุดถึงร้อยละ 39.3 เป็นรูปแบบที่รักษาป่าโดยไม่ไปทำลายเพียงแต่ช่วยกันดูแลรักษาไม่ให้เข้าไปทำลายป่าโดยเอาประเพณีกรรมทางความเชื่อมาเป็นกฎระเบียบของชุมชน รองลงมาร้อยละ 26.8 ต้องการรูปแบบการปลูกป่าซึ่งชุมชนเคยเข้าร่วมการปลูกป่ากับทางราชการซึ่งเป็นที่น่าเชื่อถือ (ดูรายละเอียดในตาราง 22)

ตาราง 23 แสดงบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

ท่านต้องการให้ใครเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ฟู	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
ครู	5	8.9
เจ้าหน้าที่อุทยาน	3	5.4
ชาวบ้าน	39	69.6
องค์การบริหารส่วนตำบล	4	7.1
เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่า	5	8.9
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูล คนที่ชุมชนต้องการให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนามากที่สุดคือชาวบ้านด้วยกันมากที่สุด ร้อยละ 69.6 แสดงว่าชาวบ้านก็ต้องการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยชาวบ้านเป็นคนทำคนดูแลสามารถบอกกล่าวตักเตือนกันได้ หน่วยงานอื่นเป็นเพียงผู้มาให้ความรู้ชี้แนวทางให้กับชุมชน รองลงมา ร้อยละ 8.9 เป็นครูและเจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่า เป็นหน่วยอยู่ในพื้นที่ที่ตามชาวบ้านก็ยังเห็นบทบาทที่จะช่วยชาวบ้านได้ บางที่ก็มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนเจ้าหน้าที่ไปการพัฒนาก็ไม่ต่อเนื่อง (ดูรายละเอียดในตาราง 23)

ตาราง 24 แสดงความต้องการมีความรู้การพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ป่า

ท่านต้องการความรู้ในการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าและการอนุรักษ์ป่า	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
ครู	5	8.9
เจ้าหน้าที่อุทยาน	32	57.1
ชาวบ้าน	6	10.1
องค์การบริหารส่วนตำบล	4	7.1
เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่า	9	16.1
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูล เห็นได้ว่าชุมชนต้องการให้ เจ้าหน้าที่อุทยานมาให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าถึงร้อยละ 57.1 รองลงมาต้องการให้เจ้าหน้าที่ควบคุมไฟป่ามาให้ความรู้ร้อยละ 16.1 และที่ให้ชาวบ้านเหมือนกันมาให้ความรู้ ร้อยละ 10.1 ให้ครูที่อยู่ในพื้นที่มาให้

ความรู้ร้อยละ 8.9น้อยที่สุดให้องค์การบริหารส่วนตำบลมาให้ความรู้ร้อยละ 7.1 (ดูรายละเอียดในตาราง 24)

ตาราง 25 แสดงเงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ป่า

เงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ป่าและการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
ประเพณีวัฒนธรรม	26	46.4
กฎระเบียบของชุมชน	15	26.4
กฎหมาย	1	1.8
เจ้าหน้าที่	11	19.6
อื่นๆ ระบุ...	3	5.4
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูล แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านต้องการเอาประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ป่าการอนุรักษ์ จะเป็นประเพณีทางศาสนา หรือความเชื่อต่างๆ เด็กรุ่นใหม่ๆ จะลืมถึงประเพณี ร้อยละ 46.4 รองลงมาต้องการเอากฎระเบียบของชุมชนมาเป็นเงื่อนไขร้อยละ 26.4 เจ้าหน้าที่มาเป็นเงื่อนไข ร้อยละ 19.6 อื่นๆ ไม่ใดระบุ จำนวนร้อยละ 5.4 และกฎหมายที่จะเอามาเป็นเงื่อนไข ร้อยละ 1.8 (ดูรายละเอียดในตาราง 25)

ตาราง 26 แสดงให้เห็นคนในชุมชนต้องการพัฒนาพื้นที่

อะไรทำให้คนในชุมชนต้องการพัฒนาพื้นที่และอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
ต้นน้ำแห้งแล้ง	26	46.4
การบุกรุกที่ดินในชุมชน	5	8.9
การตัดไม้ทำลายป่า	20	35.7
เป็นประเพณีวัฒนธรรม	5	8.9
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูล แสดงให้เห็นว่าเกิดต้นน้ำลำธารในชุมชนเกิดแห่งแล้งมีผู้แสดงความคิดเห็นถึงร้อยละ 46.4 รองลงมาร้อยละ 35.7 เห็นว่าการตัดไม้ทำลายป่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความแห้งแล้งและจะต้องมีการพัฒนาป่าไม้และต้นน้ำลำธาร (ดูรายละเอียดในตาราง 26)

ตาราง 27 แสดงว่าใครที่จะสามารถช่วยสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาฟื้นฟู

ท่านคิดว่าใครที่จะสามารถช่วยสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธารได้	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
ครู	10	17.9
เจ้าหน้าที่อุทยาน	17	30.4
ชาวบ้าน	20	35.7
องค์การบริหารส่วนตำบล	7	12.5
ผู้นำศาสนา	5	3.6
รวม	56	100.0

จากการศึกษาข้อมูล ร้อยละ 35.7 เห็นว่าชุมชนยังที่จะสนับสนุนและช่วยเหลือตัวเอง รองลงมาร้อยละ 30.4 เห็นว่าเจ้าหน้าที่อุทยานจะช่วยสนับสนุนชุมชนได้ ร้อยละ 17.9 เห็นว่าครูที่อยู่ในชุมชนสามารถจะช่วยเหลือได้เพราะเป็นคนใกล้ชิดชุมชนและเป็นบุคคลที่มีความรู้ (ดูรายละเอียดในตาราง 27)

ภาพ 25 กิจกรรมการอบรม

ภาพ 26 เจ้าหน้าที่ไฟป่ามาให้ความรู้

กิจกรรมการอบรมและศึกษาดูงาน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการในช่วงวันที่ 8 – 9 กุมภาพันธ์ 2554 โดยผู้วิจัยได้อบรมชาวบ้านในบ้านป่าข้าวหลามเรื่องการพัฒนาป่าไม้ (พื้นฟู) ตามแนวทางพระราชดำริฯ โดยได้เรียนเชิญเจ้าหน้าที่ไฟฟ้า เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ต้นน้ำห้วยน้ำดัง ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในพื้นที่มาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้และการทำแนวกันไฟ การสาธิตการดับไฟป่าให้กันราษฎรในชุมชนบ้านป่าข้าวหลามพร้อมกับการฉายวิดีโอเรื่องการฟื้นฟูป่าของบ้านแม่อมกี้ อำเภอบางยวน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้วิจัยก็ได้รับความอนุเคราะห์แผ่นวิดีโอนี้จากท่านอาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ อาจารย์เป็นประธานการกรรมการที่ปรึกษาของผู้วิจัยจากการสังเกตผู้เข้ารับการอบรมมีความสนใจเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูมากเพราะวิดีโอที่เอามาให้ดูก็เป็นชุมชนกระเหรี่ยงเหมือนกันผู้เข้ารับการอบรมก็เป็นชุมชนกระเหรี่ยงทำให้มีเสียงและภาษาที่เหมือนกันจึงทำให้เกิดและมองความเข้าใจเป็นอย่างดีมองเห็นการสะท้อนการทำงานของชุมชนและอยากจะเรียนแบบที่ชุมชนอื่นยังทำได้และทำได้ดีจึงเกิดความประทับใจกันเป็นอันมาก มีผู้ที่เข้ารับการอบรมสนใจมาขออัดสำเนาวิดีโอเพื่อจะเอาไปดู และเอาให้ญาติพี่น้องที่ไม่ได้เข้าร่วมอบรมดูที่บ้าน ในระหว่างที่ดูวิดีโอก็มีเสียงคุยกัน สักพักต่างคนก็ต่างสนใจในรูปแบบการพัฒนาฟื้นฟู จากการสังเกตทุกคนในที่อบรมมีความพอใจในการดูที่วีในครั้งนี้นัก ผู้วิจัยเองก็มีความประทับใจที่เห็นชุมชนแสดงออกมาในเชิงบวกทำให้การวิจัยในครั้งนี้มีกำลังใจเป็นอย่างมาก และทุกคนต่างก็บอกเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่เคยได้เห็นวิดีโอแบบนี้มาก่อนเลย ถ้ามีก็ขอให้เอามาให้ดูอีก

ภาพ 27 มอบของที่ระลึกให้กับเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ภาพ 28 คณะศึกษาดูงานที่ศูนย์การศึกษาพัฒนาฯ

ภาพ 29ฐานเรียนรู้เรื่องหญ้าแฝก

ภาพ 30 ฐานการเรียนรู้เรื่องเห็ด

กิจกรรมศึกษาดูงาน ณ ศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้คัดตัวแทนของชุมชนและคณะครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ไลออนส์มหาจักร 9 จำนวน 25 คนเข้าทัศนศึกษาดูงานทางด้านการฟื้นฟูป่าไม้และอนุรักษ์ ณ ศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยออกเดินทางจาก บ้านป่าข้าวหลามเวลา 06.00 น. เพื่อให้ทันเวลาที่นัดไว้ในเวลา 09.00 น. ในการทัศนศึกษาครั้งนี้ใช้เวลา 1 วัน เต็มๆ เพื่อต้องการให้คณะทัศนศึกษาได้เห็นการพัฒนาอย่างเต็มที่ที่มีในศูนย์การศึกษาฯ เมื่อเดินทางไปถึงเจ้าหน้าที่ของศูนย์ให้การต้อนรับและมีนายพิทักษ์พงศ์ แด้มลิ้มและนายอนุชามานะงาน เป็นเจ้าหน้าที่ที่มาให้ความรู้และแนะนำในชุดคณะศึกษาดูงานของเรา และได้อธิบายถึงความเป็นมาเป็นไปของศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ พร้อมกับคณะทัศนศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล ทางคณะได้มอบพระบรมฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ไว้ให้กับศูนย์เป็นของที่ระลึก หลังจากได้รับทราบความเป็นมาของศูนย์เสร็จเรียบร้อยแล้วเจ้าหน้าที่ได้นำคณะของเราเดินทางไปดูป่าเปียก คลองไส้ไก่ การปลูกพืชกินได้ร่วมกับป่า เช่นพริกไทย และการทำฝายชะลอน้ำ เจ้าหน้าที่ได้อธิบายถึงความหมายประโยชน์ให้กับคณะที่มาพร้อมกับการดูแบบอย่างที่ดีทางศูนย์ได้สร้างเอาไว้ ในหลายหลายรูปแบบ ด้านทางป่าไม้ ปลายทางประมง ระหว่างทางเกษตร และเดินทางไปดูการเลี้ยงกบ การปลูกหญ้าแฝก การทำปุ๋ยหมัก การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงโคนม การเลี้ยงกระต่ายในกรงตับ การเลี้ยงแพะ การเพาะเห็ด จากการสังเกตคณะศึกษาดูงานให้ความสนใจทุกกิจกรรม เพราะเป็นสิ่งที่ทุกคนที่เข้าไปทัศนศึกษาไม่เคยเห็นมาก่อนและไม่เคย

ได้รับการทัศนศึกษาอย่างนี้จึงให้ความสนใจเป็นอย่างมากๆ เป็นการไปครั้งแรกของทุกคน หากมีการมาทัศนศึกษาแบบนี้ก็จะขอมาอีกได้ไหมมีผู้สอบถาม

ภาพ 31 บาทหลวงวินัย บุญลือ
จากโบสถ์สวนเจ้าครุฑ

ภาพ 32 นายอดิศักดิ์ วรรณรัตน์ นายอำเภอ

กิจกรรมการบวชป่า

เป็นการพัฒนา ฟืนฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร ได้จัดกิจกรรมการบวชป่าขึ้นเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2553 ได้เชิญ นายอำเภอแม่แตง นายอดิศักดิ์ วรรณรัตน์ มาเป็นประธานกล่าวเปิดงานบวชป่า เชิญหลวงพ่อวินัย บุญลือ จากโบสถ์สวนเจ้าครุฑ มาทำพิธีทางศาสนาคริสต์เป็นผู้นำกล่าวบทสวดมนต์และนำกล่าวคำปฏิญาณตนให้กับราษฎรในบ้านป่าข้าวหลามและผู้มาเข้าร่วมงาน และพิธีกรรมเช่นนี้เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนในหมู่บ้านป่าข้าวหลามมากชาวบ้านให้ความเคารพและเชื่อถือเนื่องจากการทำพิธีกรรมเช่นนี้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ปลาในลำน้ำแดงที่หน้าหมู่บ้านชาวบ้านไม่ยอมจับปลาและไม่มีขโมยปลา มีคนเคยมาขโมยปลาไปโดยที่ชาวบ้านไม่รู้ต่อมาภายหลังมาไม่สบายจึงมาขอขมาและเสียชีวิตในเวลาต่อมา

นายอดิศักดิ์ วรรณรัตน์ นายอำเภอแม่แตง ร่วมตอกไม้กางเขนไว้บนต้นไม้ต้น แสดงให้รู้ว่าต้นไม้ต้นนี้ถูกบวชแล้วและชาวบ้านจะไม่ทำลายหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกคำสาปแช่งจากพระเจ้า ราษฎรบ้านป่าข้าวหลามนับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมด

ภาพ 33 ชาวบ้านนำไม้กางเขนมาร่วมกิจกรรม

ภาพ 34 สวดเสร็จรับขอปลูกเสกจากบาทหลวง

ราษฎรจะนำรูปไม้กางเขนมาร่วมพิธีและเมื่อทำพิธีเสร็จจะนำไม้กางเขนไปติดกับต้นไม้ใหญ่และรอบบริเวณอาณาเขตที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมดถ้าชุมชนเห็นรูปไม้กางเขนก็จะทราบว่าเป็นเขตพื้นที่ได้บวชป่าไปแล้วก็จะไม่ตัดและทำลายป่าไม้และในทุก 5 ปีจะมีการทำบุญแบบเดียวกันเป็นวงรอบไปจะแสดงให้เห็นว่าป่าบริเวณนี้ถูกบวชและชาวบ้านจะไม่ไปทำลายช่วยกันดูแลและรักษาให้เป็นประโยชน์กับชุมชนต่อไปและสามารถนำไปเป็นแบบอย่างกับหมู่บ้านอื่นๆที่ใกล้เคียงได้

ภาพ 35 มอบของให้กับตัวแทนหน่วยงาน

ภาพ 36 ราษฎรที่มาร่วมงานบวชป่า

กิจกรรมการปลูกป่าเพื่อพัฒนา พื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

ภาพ 37 ป้ายเชิญชวนร่วมกิจกรรม

ภาพ 38 นายอำเภอแม่แตง,
หัวหน้าอุทยานห้วยน้ำดัง

ภาพ 39 เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

ภาพ 40 ทุกส่วนราชการร่วมกันปลูกป่าในพื้นที่

กิจกรรมการปลูกป่าสร้างจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้ชุมชนรักป่ามากกว่าวิธีการใช้อำนาจบังคับ ในการรักป่าให้กับชุมชน ทุกวันนี้ชุมชนเดือดร้อนเรื่องขาดแคลนน้ำที่จะใช้ในการบริโภค และการใช้ประโยชน์ เช่นการทำนา เมื่อแต่ก่อนมีน้ำมากปัจจุบันการทำน่าน้ำไม่คอยเพียงพอจึงมองเห็นปัญหาเรื่องของป่าไม้ลดลงจึงชุมชนอยู่กับป่ายอมรับรู้ว่าสาเหตุมาอะไร แต่เพียงไม่มีคนที่เป็นผู้นำทางให้เป็นแบบอย่างที่ดีเท่านั้น การตัดไม้ทำลายป่าบริเวณเหนือต้นน้ำขึ้นไปชุมชนไม่อยากจะเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นจึงได้ร่วมใจกันดูแลป่า จัดกิจกรรมการปลูกป่าทดแทน ปลูก

ป่าโดยไม่ต้องปลูก “...ถ้าเลือกได้ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว...” และ “...ไม่ไปรังแกป่าหรือตัดแยต้นไม้ เพียงคุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...” ดังแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อื่นเนื่องมาจากพระราชดำริ

กิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำ

ภาพ 41 การสร้างฝายชะลอน้ำร่วมกัน

ภาพ 42 ฝายชะลอน้ำในลำห้วยป่าข้าวหลาม

ชุมชนให้ความร่วมมือในการสร้างฝายชะลอน้ำในลำห้วยป่าข้าวหลาม และห้วยสาขา ในลำห้วยป่าข้าวหลามจะสร้างแบบชนิดฝายคอนกรีตเสริมเหล็ก ในลำห้วยสาขาจะสร้างเป็นฝายชั่วคราวที่ทำด้วยไม้ไผ่เพื่อชะลอน้ำและกักเก็บกักน้ำไว้ในลำห้วยป่าข้าวหลามสามารถสร้างได้ทั้งหมด 40 แห่ง โดยชุมชนเป็นแรงงานในการจัดทำผู้จันสนับสนุนเรื่องอาหาร ชุมชนให้ความร่วมมือดีและสำเร็จไปด้วยดีและขอขอบคุณชุมชนทุกท่านที่เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภูมิสังคมและประสบการณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนบ้านป่าข้าวหลาม เพื่อศึกษาสภาพและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบันและเพื่อพัฒนาการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวทางพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 56 ครัวเรือนสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าข้าวหลามและประสบการณ์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 56 คนเป็นตัวแทนของครัวเรือนบ้านป่าข้าวหลามโดยแบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเพศชาย 32 คนคิดเป็นร้อยละ 57.1 เพศหญิง 24 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9 อายุของผู้ให้ข้อมูลอายุ 21 – 30 ปีคิดเป็นร้อยละ 28.6 มากที่สุด อายุ 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.0 อายุ 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.8 ปีอายุ 51 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 10.7 อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 8.9 เป็นผู้ให้ข้อมูลน้อยที่สุด การที่ผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 เป็นผู้ให้ข้อมูลน้อยอาจอธิบายได้ว่าเป็นผู้ที่อ่านเขียนหนังสือไม่ได้จึงให้ตัวแทนคนที่มีความรู้ให้ข้อมูลแทน ผู้มีอายุ 21 – 30 ปี มีความสนใจในการตอบแบบสอบถามมากที่สุด ระดับการศึกษาจะเห็นได้ว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่จบการศึกษา การไม่จบการศึกษาและการศึกษาระดับประถมศึกษาเมื่อเอมารวมกันมีมากถึงร้อยละ 85.7 ถือว่าอยู่ในระดับการศึกษาต่ำมากซึ่งเป็นความสำคัญมากสำหรับการพัฒนาในด้านต่างๆ อาชีพหลักของคนในครัวเรือน ร้อยละ 76.8 มีอาชีพทำนา รองลงมาร้อยละ 14.3 ทำไร่ และร้อยละ 8.9 มีอาชีพค้าขาย ชุมชนกระเหรี่ยงที่นี้ถือว่าครอบครัวใดมีข้าวมากๆ จะไม่จน เพราะข้าวที่ได้มาสามารถนำไปเลี้ยงชีพในครอบครัว ยังสามารถนำไปเลี้ยงสัตว์เช่นหมู ไก่ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารโปรตีนชั้นดีของครอบครัวและชุมชน จะเห็นได้จากทุกบ้านจะมีสัตว์เลี้ยงประเภทนี้ถูกผูกมัดไว้ใต้ถุนบ้าน ใต้ต้นไม้ และข้าวก็เป็นอาหารของสัตว์ไปด้วย ในชุมชนส่วนใหญ่จะผลิตข้าวสารด้วยครกกระเดื่อง เพราะจะมีไร่สำหรับเลี้ยงสัตว์ หมู ไก่ หรือบางครั้งก็จะไปหาเก็บผักตามลำห้วยเอามาต้มใส่ข้าวสารใช้เลี้ยงเช่นสุกร อาชีพรองของชุมชน ร้อยละ 58.9 มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย สาเหตุมีพื้นที่เลี้ยงสัตว์มากส่วนมากจะปล่อยให้สัตว์กินเองตามลำน้ำแม่ ห้วยแม่จอกน้อย ห้วยแม่กอหลวง ห้วยดงคินไฟ ห้วยน้ำดัง ห้วยป่าข้าวหลาม หรือตามพื้นที่เชิงภูเขา และจะออกไปติดตามหาสัตว์อาทิตย์ครึ่ง แล้วแต่เวลา เมื่อมีสัตว์เลี้ยงจำนวนมากขึ้นก็จะจำหน่ายให้กับพ่อค้า และชุมชนกระเหรี่ยงที่นี้ไม่นิยมทำการเกษตรจะหากิน

พืชผักตามลำห้วยแบบธรรมชาติ รองลงมาร้อยละ 28.6 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป บ้านป่าข้าวหลามเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะพักค้างคืนเพื่อเดินทางต่อโดยการขี่ช้างล่องแพ ชาวบ้านจะได้รับการว่าจ้างให้ถ่อแพให้กับนักท่องเที่ยวหรือเป็นลูกหาบ รายได้ของคนในครัวเรือน ร้อยละ 73.2 มีรายได้ต่อปี 10,000 – 15,000 บาท รองลงมาร้อยละ 17.5 มีรายได้ต่อปี 15,001 – 20,000 บาท ร้อยละ 5.4 มีรายได้ต่อปี 20,001 – 25,000 บาท และร้อยละ 1.8 มีรายได้ต่อปี 25,001 – 30,000 บาท แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีรายได้ต่อปีอยู่ต่ำมาก รายได้หลักจากการขายข้าว สัตว์เลี้ยง แต่ในชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติอยู่มาก เช่น ผักกูด หน่อไม้ ผักชะโอม ปลาธรรมชาติตามแหล่งน้ำของลำห้วยสายหลัก สายรอง ภาระหนี้สินในครัวเรือนของคนในชุมชน ร้อยละ 60.7 ไม่มีภาระหนี้สินในครัวเรือน รองลงมาร้อยละ 17.9 มีหนี้สินน้อยกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 12.4 มีหนี้สิน 10,001 – 20,000 บาท ร้อยละ 5.4 มีหนี้สิน 20,000 – 30,000 บาท ร้อยละ 3.6 มีหนี้สินมากกว่า 30,001 บาท ส่วนมากไม่มีหนี้สิน การลงทุนในพื้นที่ทางการเกษตรหรือรูปแบบอื่นไม่มี ภาระหนี้สินส่วนมากเป็นหนี้สินจากกองทุนหมู่บ้านที่นำมาลงทุนซื้อสัตว์เลี้ยง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 51.8 มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 5 – 8 คนแสดงให้เห็นว่ายังเป็นครอบครัวใหญ่หรือมีลูกมาก รองลงมาร้อยละ 48.2 มีสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 2 – 4 คน เป็นครอบครัวขนาดเล็กหรือกำลังสร้างบ้านเรือนใหม่ มีบุตร 1 – 2 คน เป็นครอบครัวที่พึ่งแยกออกจากพ่อแม่มาสร้างครอบครัวใหม่ เป็นลูกหลานของคนในชุมชน การอพยพของคนต่างถิ่นที่ไม่ใช่กระเหรี่ยงไม่มีหากมีก็จะเป็นลูกเขย หรือลูกสะใภ้ที่เข้ามาเพิ่มในครัวเรือน พื้นที่ถือครองที่ดินของชุมชน จากแบบสอบถาม ร้อยละ 96.4 ของผู้ตอบแบบสอบถาม ที่ดินถือครองไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นของตนเอง แต่มีที่ทำกินเป็นของตนเองโดยทราบกันในชุมชนโดยเฉลี่ย 5 – 10 ไร่ต่อครัวเรือน เขตที่ทำกินส่วนใหญ่ร้อยละ 96.4 อยู่ในเขตอุทยานศรีล้านนาและเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ครัวเรือนที่ทำไร่จะต้องตัดไม้ทำลายป่าเพื่อจะนำพื้นที่มาใช้เป็นไร่เพื่อทำการเกษตร ส่วนมากจะใช้พื้นที่ทำไร่ข้าว พื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนจะอยู่ในเขตระหว่างรอยต่อของเขตอุทยานแห่งชาติศรีล้านนาเป็นอุทยานลำดับที่ 60 ของประเทศ มีเนื้อที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 ของภาคเหนือหรือใหญ่เป็นอันดับ 8 ของประเทศและเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังเป็นอุทยานลำดับที่ 81 ของประเทศชุมชนอยู่ในเขตอุทยานที่เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีศักยภาพสูง จัดอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำตั้งแต่ชั้น A ถึงชั้น 1A

ประสบการณ์ในการฟื้นฟูของชุมชนที่เห็นได้ชัดเจน เรื่องของการอนุรักษ์ปลาในลำน้ำแม่แดง คล้ายเป็นสัญญาณใจของชุมชนที่ทราบโดยอัตโนมัติเพียงแต่ห้ามจับปลาในที่อนุรักษ์ หากฝ่าฝืนจะถูกปรับเป็นเงิน 1,500 บาท มีป้ายบอกประกาศให้คนภายนอกทราบ “เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ห้ามจับปลา ฝ่าฝืนปรับตั้งแต่ 1,500 บาท” ทุกคนในหมู่บ้านเป็นคนคอยดูแลเมื่อพบเห็นคนฝ่าฝืนจะแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบและประชุมร่วมกันว่าจะปรับเท่าใดตามเหตุและผล

การอนุรักษ์ปลาประสพผลสำเร็จมีหลายหมู่บ้านนำเอาไปเป็นแบบอย่างเช่น บ้านสบก่าย บ้านเมืองก๊ิด

2. ศึกษากระบวนการพิเศษของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบันการศึกษากระบวนการพิเศษของลำห้วยป่าข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันเดิมเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ทั้งพืชผักที่เป็นอาหาร สมุนไพร สัตว์ป่า และป่าไม้ เห็นได้จากตัวทากเป็นชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของในพื้นที่ และการสำรวจพื้นที่เชิงประจักษ์ป่าบริเวณในลำห้วย พื้นที่ใกล้ลำห้วยป่าข้าวหลามถูกชุมชนบุกรุกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร และมีการลักลอบตัดไม้เพื่อนำไม้มาใช้ประโยชน์ เจ้าหน้าที่ตรวจตราได้ยากและไม่คิดว่าจะเกิดขึ้นในลำห้วย จากสภาพในช่วงฤดูแล้งจะไม่มีน้ำในฤดูฝนน้ำจะขุ่นแดงเกิดการพังทลายของหน้าดินจะมีมากเนื่องจากระบบการเกาะยึดของหน้าดินและการดูดซับของน้ำไว้ได้ไม่ดี ป่าไม้ลดลง ลำห้วยที่มีป่าที่สมบูรณ์มีต้นไม้วัดพืชปกคลุมน้ำฝนที่ตกลงมาผ่านลำห้วยจะมีสีใสไม่ขุ่น และที่เห็นได้ชัดเจนอีกอย่างหนึ่งปริมาณน้ำในลำห้วยป่าข้าวหลามประมาณเดือนมกราคมของทุกปีน้ำในลำห้วยจะแห้งไม่มีให้เห็น ชุมชนต้องขุดบ่อน้ำต้นบริเวณท้ายลำห้วยเพื่อต้องการน้ำใช้บริโภค พ่อหลวงกะสาย ตีลูกตอนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านก็ได้ใช้น้ำในลำห้วยป่าข้าวหลามเป็นน้ำประปาของหมู่บ้านจนกระทั่งมีปริมาณน้ำเหลือน้อยลงจึงได้ย้ายไปหาแหล่งน้ำใหม่ที่ไกลออกไป ไม่พยายามที่จะรักษาแหล่งน้ำเดิมไว้ทั้งที่มีแหล่งน้ำสะอาดอยู่ใกล้บ้านและปลอดภัย ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เหนือน้ำขึ้นไป

การนำแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาปฏิบัติกับชุมชน โดยวิธี ที่เรียบง่าย และประหยัดในการดำเนินงาน เช่นการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก และการปลูกป่าต้นน้ำลำธารหรือการปลูกป่าธรรมชาติ ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติว่า ปลูกต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เดิมคือศึกษาดูก่อนว่าพืชพันธุ์ไม้เดิมมีอะไรบ้าง แล้วปลูกแซมตามรายการชนิดต้นไม้ที่ได้ศึกษามา

3. การหาแนวทางฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวทางพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

การหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ที่ได้มีกิจกรรมขึ้นในพื้นที่ เช่นการฝึกอบรม การทัศนศึกษา การบวชป่า การปลูกป่าและการสร้างฝายชะลอน้ำ เป็นการสร้างจิตสำนึก สร้างความตระหนักให้หวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่และกระตุ้นชุมชนเกิดแรงบันดาลใจ เกิดการพัฒนาโดยชุมชนเองเมื่อได้เห็นตัวอย่างที่หลากหลายที่ จากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นสิ่งที่ชุมชนทราบดี สิ่งที่ชุมชนได้ทำกิจกรรมลงไปถึงจะไม่มีความรู้แต่ก็เห็นชอบกับกิจกรรมพฤติกรรมที่เข้าไปร่วม เข้าไปช่วยเหลือในการทำกิจกรรมทำให้เห็นได้ว่าต้องการที่ให้ธรรมชาติกลับคืนมาเหมือนเดิม แต่บางครั้งก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ประสพการณ์ในการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชนไม่เคยมีและไม่เคยได้รับความรู้ในเรื่องนี้จะเห็นได้จากการสำรวจชุมชนต้องการ

ความรู้เรื่องป่าไม้ชุมชนต้องการที่จะได้ความรู้จากเจ้าหน้าที่อุทยานถึงร้อยละ 57.1 สิ่งที่ชุมชนต้องการพัฒนาพื้นที่มากที่สุดเรื่องต้นน้ำแห้งแล้ง ร้อยละ 46.4 และการตัดไม้ทำลายป่าร้อยละ 35.7 หากเอาความต้องการทั้งสองมารวมกันจะมีมากถึงร้อยละ 82.1 พฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านความร่วมมือเป็นการให้ความเห็นชอบทางอ้อมที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาขึ้นในพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าข้าวหลามและประสบการณ์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ในอดีตและปัจจุบัน ชุมชนบ้านป่าข้าวหลามเป็นชุมชนกระเหรี่ยงที่อพยพมาจากหลายพื้นที่มารวมกันอยู่กับชุมชนเดิมเป็นครอบครัวใหญ่ และถูกยกฐานะให้เป็นหมู่บ้านเมื่อปีพุทธศักราช 2534 มีรายได้และฐานของชุมชนยังยากจน รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการขายข้าวและสัตว์เลี้ยง พื้นที่ทำกินอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติไม่มีเอกสารสิทธิ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่ติดตัวมาถูกทอดทิ้งละเลยขาดการส่งเสริม มีเพียงศาสนาที่ชุมชนยังยึดมั่นและปฏิบัติกันทุกอาทิตย์ที่จะมีการเข้าโบสถ์ เชื่อในตัวผู้นำหมู่บ้านที่นำการพัฒนา ข้อมูลข่าวสารส่วนมากจะทราบจากการประชุมของผู้นำ ความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลางถ้าผลประโยชน์นั้นตกเป็นของชุมชนจะให้ความร่วมมือดีมาก

จากแนวคิดและผลการศึกษาทำให้ทราบว่า สิ่งที่ก่อประโยชน์ให้กับชุมชน จะเกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมให้เกิดความสำเร็จผู้นำจะเป็นตัวช่วยในการประสานงานไม่ว่าผู้นำระดับใดๆการเรียนรู้และประสบการณ์จะทำให้มีการพัฒนาสร้างวิสัยทัศน์กับชุมชน สื่อวิดีโอเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีมากกับชุมชนทั้งการเห็นภาพการแปลภาษาภายในตัวสื่อเองที่ผสมผสานระหว่างภาพและเสียง หากสื่อ่นั้นเป็นภาษาท้องถิ่นจะดีมาก

ศึกษาระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน การขยายของจำนวนของครอบครัว และชุมชนมีฐานะยากจน และอยู่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์การดูแลของทางราชการไม่ทั่วถึงทำให้ชุมชนกระทำได้กฎหมายได้ง่ายและไม่ทราบถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา หากชุมชนไม่ได้รับการดูแลส่งเสริมสร้างความเข้าใจ ทราบถึงความต้องการของชุมชนก็จะเกิดการพัฒนาร่วมกันจากปัญหาก็กลายเป็นเกาะคุ้มครองป้องกันธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยไม่รู้ตัวไม่ต้องใช้ความและรุนแรงกฎหมายจัดการสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำบนความต้องการใช้ปัจจัย 4 และขาดความรู้ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป กว่าธรรมชาติจะกลับมาเหมือนเดิมต้องใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร การ

อนุรักษ์ก็เป็นแนวทางที่ทำให้ธรรมชาติและระบบนิเวศกลับมาเป็นดังเดิมได้ถ้าชุมชนให้ความร่วมมือ

จากแนวคิดและผลการศึกษาทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดจากความต้องการของชุมชนที่เกิดการขยายตัวของชุมชนและจากความเจริญทางสังคม มีการแข่งขัน ให้ได้มีปัจจัย 4 เพื่อสร้างความทัดเทียมของสังคมที่เข้ามาหาชุมชน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ทุกคนมุ่งเข้าหาแต่ธรรมชาติแต่ไม่มองถึงการดูแลรักษาป่าจึงเดิมโตไม่ทันการใช้งาน ลักษณะของชุมชนบ้านป่าข้าวหลามถ้าดำเนินการตามหลักการฟื้นฟูสภาพป่าด้วย วัฏจักรธรรมชาติ (Natural Reforestation) เช่น การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ปลูกป่าในที่สูง ปลูกป่าต้นน้ำลำธารก็สามารถฟื้นฟูป่าได้

พัฒนาการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนวทางพระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน กิจกรรมที่เกิดขึ้นในลำห้วยป่าข้าวหลามเป็นการมีส่วนร่วม ที่ต้องการให้ลำห้วยป่าข้าวหลามกลับมามีสภาพดังเดิมอย่างเช่นในอดีต ที่มีทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนรู้ดีว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรจากอดีตถึงปัจจุบัน การมีส่วนร่วม อคิน รพีพัฒน์ (2531: 49 – 50) ได้เสนอแนวคิดและพิจารณาถึงปัจจัยที่ประชาชนจะเข้าร่วมในกิจกรรม อาจมีเงื่อนไขดังนี้ เกรงใจหรือถูกบังคับ หรือมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า เข้าใจและยอมรับวัตถุประสงค์ของการพัฒนา และเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ตนเองและชุมชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามในครั้งนี้ชุมชนเห็นแล้วว่าประโยชน์ระยะยาวจะเกิดขึ้นกับตนเองและชุมชนอย่างแน่นอน

จากแนวคิดและผลการศึกษา คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้น เพราะเข้าใจและยอมรับในสิ่งที่จะเกิดผลประโยชน์กับชุมชน การไปทัศนศึกษา การฝึกอบรม ทำให้เกิดความต้องการจะเห็นทรัพยากรน้ำเกิดขึ้น เห็นป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามและป่าถูกทำลายลดลง ลำห้วยป่าข้าวหลามอดีตเคยเป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชน เมื่อไม่กี่ปีน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการจึงย้ายไปหาแหล่งน้ำใหม่ทดแทนแหล่งเดิมที่ห่างไกลออกไป เวลาน้ำประปาชำรุดก็ต้องเสียเวลาไปซ่อมแซมทั้งวัน ชุมชนทราบดีถ้าลำห้วยป่าข้าวหลามมีน้ำประปาก็จะเกิดขึ้น การบำรุงรักษาและซ่อมแซมสะดวก กิจกรรมบวชป่าเป็นกลวิธีที่ไม่ให้ชุมชนไปทำลายป่าดังทฤษฎีการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกตามหลักการฟื้นฟูสภาพป่าด้วย วัฏจักรธรรมชาติ (Natural Reforestation) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานพระราชดำริหลายวิธีการคือ ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ด้วยวิธีการ 3 วิธีคือ “...ถ้าเลือกได้ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว...” “...ไม่ไปรบกวนป่าหรือตัดต้นไม้เพียงคุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...” “...ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไรเพราะต้นไม้ก็

จะแตกกิ่งออกมาอีกถึงแม้ต้นไม้สวยแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้...” คนที่ทำลายก็คือชุมชน เพียงหาวิธีป้องกันที่ชุมชนให้ความร่วมมือการอนุรักษ์ก็จะประสบผลสำเร็จด้วยดี

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ควรเป็นสื่อกลางระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐที่จะสร้างความเข้าใจ ให้กับประชาชนให้ทราบถึงสาเหตุกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น สื่อบุคคลเป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนที่ประชาชนยังขาดการศึกษา ผู้นำชุมชนมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะเป็นตัวสื่อบุคคลที่ดีที่สุด เพราะคนในพื้นที่รู้จักดีมีความเชื่อถือและสามารถกระจายข่าวสาร ความพึงพอใจที่จะทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะจะสามารถเชื่อมต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ในการขอรับการสนับสนุนในด้านต่างๆ

2. องค์การบริหารส่วนตำบลควรบริหารจัดการชุมชนในพื้นที่ร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน องค์การพัฒนาชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกลและการเดินทางของเจ้าหน้าที่ส่วนราชการลำบาก การจัดเวทีประชาคม การจัดการประชุม เพื่อค้นหาปัญหาและร่วมกันวางแผนการดำเนินการพัฒนา เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินการหรือกิจกรรม เพราะชุมชนจะได้รู้ถึงปัญหาของชุมชนด้วยตัวเอง สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นเพราะชุมชนอยู่พื้นที่สูงที่มีความลำบากทรัพยากรมีมาก หากการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง จะเกิดปัญหาขึ้นได้จะเกิดการขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาครัฐได้

3. เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติควรเข้ามาให้ความรู้กับชุมชนในพื้นที่ให้มีความรู้ความเข้าใจถึงการพัฒนาอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธารชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่มีธรรมชาติสมบูรณ์ หากชุมชนมีความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวจะทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ที่เป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชนซึ่งอาจจะนำเอาทั้งประเพณีวัฒนธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ให้เกิดการรักษาเป็นแบบอย่างกับคนรุ่นหลังต่อไป

4. ชุมชนเองจะต้องมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่จะเข้ามาพัฒนาช่วยเหลือกับชุมชนเลือกเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์จริงๆ กับชุมชนไม่มีผลประโยชน์เข้ามาแอบแฝงกับคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเพราะชุมชนมีความเป็นชนเผ่าและธรรมชาติที่สวยงาม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่ ชุมชนมีความพร้อมที่จะช่วยในด้านข้อมูลและการปฏิบัติทุกอย่าง
2. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการการใช้ไม้ไผ่ทำแพกับการอนุรักษ์ไม้เพื่อการท่องเที่ยวทุกวันจะมีการใช้ไม้ไผ่ในจำนวนที่เกินไปกับความเหมาะสม อะไรที่ทำให้ไม้ในพื้นที่จะหมดไป จำนวนนักท่องเที่ยวหรือการตายของไม้ หรือจำนวนสัตว์เสี่ยงที่ไปกัดกินไม้ปีหนึ่งใช้ไม้ไผ่จำนวนเท่าใด น่าจะหาแนวทางใดที่จะให้ชุมชนอยู่ได้ด้วยธรรมชาติและรักษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กะสาย ตีลุ. อดีตผู้ใหญ่บ้านป่าข้าวหลาม. 2554. สัมภาษณ์. 15 มกราคม.
- คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2540. แนวคิดและ
ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ:
21 เซ็นจูรี
- คมสัน ฅ รังสี. 2554. “การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่าน TimeLine”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา
<http://www.boraiwit.ac.th> (9 ธันวาคม 2554).
- จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร. ม.ป.ป. เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการวิชา 057885 ทฤษฎีและ
การวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณรงค์ โพธิ์พุกยานันท์. 2550. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:
โอเดียนสโตร์.
- ดอก สะกะเฮ. หมอตำแย. 2554. สัมภาษณ์. 15 มกราคม.
- ดวงไทย ดานอน. ปราชญ์ทางสมุนไพร. 2554. สัมภาษณ์. 20 มกราคม.
- ถวิลวดี บุรีกุล. 2548. การมีส่วนร่วมแนวคิดทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ: สถาบัน
พระปกเกล้า.
- ทอง พะโย. รับจ้างทอแพ. 2554. สัมภาษณ์. 13 มกราคม.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน
พัฒนาชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สักดิโสภากการพิมพ์.
- นิวัต เรืองพานิช. 2548. ป่าไม้และการป่าไม้ในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- ประหยัด จันตานนท์. อดีตครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน. 2554. สัมภาษณ์. 8 มกราคม.
- ปรัชญา เวสารัชช์. 2528. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ:
สถาบันไทยคดีศึกษา.
- พิสนุ ฟองศรี. 2552. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย: การสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- _____. 2552. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย: แบบสัมภาษณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- _____. 2553. การเขียนรายงานวิจัยและวิทยานิพนธ์: การเขียนผลการวิเคราะห์ข้อมูล.
กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

- _____. 2553. การเขียนรายงานวิจัยและวิทยานิพนธ์: การเขียนสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2527. นโยบายและกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสการพิมพ์.
- มนตรี กรรพุมมาลย์. 2539. ความรู้เบื้องต้นการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. 2535. การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: บทบาทขององค์กรในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2543. วิวัฒนาการของประชาสังคมประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2554. “ศรีลานนา (Si Lanna)”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://park.dnp.go.th> (18 พฤษภาคม 2554).
- สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2554. “ห้วยน้ำดัง (Huai Nam Dang)”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://park.dnp.go.th> (19 พฤษภาคม 2554).
- หนุ่ม สมบุญลาภ. 2552. รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการบูรณาการระบบสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อकिन รพีพัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสการพิมพ์.
- อมร ตีลุ. ผู้ใหญ่บ้านป่าข้าวหลาม. 2554. สัมภาษณ์. 1 กุมภาพันธ์.
- อมร รักษาสัตย์. 2544. การเมืองการปกครองไทย ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิ.เจ.พรินติ้ง
- อ้าย อินตะ. อดีตกำนันตำบลกุดช้าง. 2554. สัมภาษณ์. 20 มกราคม.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

การทัศนศึกษาศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๔ เวลา ๑๐.๐๐น.- ๑๖.๐๐ น.

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ๒๑-๓๐ปี

☐ ๓๑-๔๐ปี

☐ ๔๑-๕๐ปี

☐ ๕๑-๖๐ปี

☐ อื่นๆ(ระบุ).....

๔. ท่านเคยมาทัศนศึกษาศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้

☐ เคย

☐ ไม่เคย

๕. ท่านมาทัศนศึกษาครั้งนี้ได้รับประโยชน์หรือไม่

☐ ได้

☐ ไม่ได้

๖. ที่ใดท่านชอบมากที่สุดในการศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้

☐ ป่าเปียก

☐ ฝายชะลอน้ำ

☐ ปลูปลูก

☐ เลี้ยงสัตว์

☐ อื่นๆ(ระบุ).....

๗. ท่านต้องการมาทัศนศึกษาแบบนี้หรือไม่

☐ ต้องการ

☐ ไม่ต้องการ

๘. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่าน

รายชื่อผู้เดินทางไปทัศนศึกษา

นายอมร ดีลู่

นายผัด ช่อคะ

นายโลหะ พะยะ

นายนิ ไพบะฮอ

นายไกรสร พะยี่หรี

นายจันทอง เตมู

นางแม่ประวิทย์

นางลัดดา ปู่ฮ้าย

นางบัวจำ อนุรักษพนาสกุล

นายสายัญ เสด็จ

นายบุญ บุญประสิทธิ์

นายกุลา สะกะแฮ

นายเสนาะ พะยะ

นายเขียว แซ่กำ

นางแดง พะโย

นางชอหมี พะโย

นางเกสร ฟินป่า

คณะครูโรงเรียน ดชด.

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์งานปัญหาพิเศษ
 ปัญหาพิเศษเรื่อง
 การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม
 ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

โดย พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ
 นักศึกษาปริญญาโท สาขาการพัฒนากฎมัยสังคมอย่างยั่งยืน
 มหาวิทยาลัยแม่โจ้

คำชี้แจง

1. จุดประสงค์ของแบบสัมภาษณ์นี้ เพื่อศึกษาการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม บ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 8 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมของคนในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปลูกป่าของคนในครัวเรือนในห้วยป่าข้าวหลาม

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเผยแพร่แนวคิดของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ส่วนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ส่วนที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ส่วนที่ 7 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ปัญหาอุปสรรค ของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม

ส่วนที่ 8 แนวทางการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม

2. ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ ไม่นำไปเปิดเผยหรือแสดงต่อผู้ใด เว้นแต่ผลการวิจัยที่ได้สังเคราะห์จากความคิดเห็นของแต่ละท่านโดยรวม

3. กรุณาตอบคำถามให้ครบทุกข้อ เพราะคำตอบของท่านจะเป็นข้อมูลที่สำคัญและมีค่าต่อการพัฒนาแนวทางการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม

คำชี้แจง สำหรับผู้สัมภาษณ์โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าข้อความและเติมคำตอบตามความหมายที่ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ให้ข้อมูลลงในช่องว่าง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมของคนในครัวเรือน

1. เพศ

() 1. ชาย	() 2. หญิง
------------	-------------
2. อายุ

1. () 21-30 ปี	2. () 31-40 ปี
3. () 41-50 ปี	4. () 50 -60 ปี
5. () มากกว่า 61 ปีขึ้นไป	
3. ระดับการศึกษา

1. () ประถม	2. () มัธยมต้น
3. () มัธยมปลาย	4. () ปริญญาตรี
5. () อื่นๆ.....	
4. พื้นที่ถือครองที่ดินทางการเกษตร มีที่ดินเป็นของตนเอง.....ไร่

1. () มีเอกสารสิทธิ์	2. () ไม่มีเอกสารสิทธิ์
3. () เช่า	4. () อื่นๆ.....
5. เขตที่ดินทำกิน

() อยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ	() อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ
-------------------------------	------------------------------------
6. รายได้ของครัวเรือนต่อปีโดยประมาณ.....บาท

1. () 10,000 - 15,000 บาท	2. () 15,001 - 20,000 บาท
3. () 20,001 - 25,000 บาท	4. () 25,000 - 35,000 บาท
5. () มากกว่า 35,001 ขึ้นไป	

7. ภาระหนี้สินในครัวเรือน

1. () ไม่มี	2. () มีจำนวนน้อยกว่า 10,000 บาท
3. () มีจำนวน 10,001- 20,000 บาท	4. () มีจำนวน 20,001-30,000 บาท
5. () มีจำนวน มากกว่า 30,000 บาท	

8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยประมาณ.....คน

1. () 2 - 4 คน	2. () 5 - 8 คน
3. () 9 - 12 คน	4. () 13 คนขึ้นไป
5. () อื่นๆ ระบุ.....	

9. อาชีพหลัก

1. () ทำนา	2. () ทำไร่
3. () ทำสวน	4. () รับจ้างทั่วไป
5. () อื่นๆ ระบุ.....	

10. อาชีพรอง(อาชีพเสริม)

1. () เลี้ยงสัตว์	2. () ค้าขาย
3. () ทำสวน	4. () รับจ้างทั่วไป
5. () อื่นๆ ระบุ.....	

11. ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่ท่านให้ความเชื่อถือ

1. () ผู้ใหญ่บ้าน	2. () ผู้นำตามธรรมชาติ
3. () พ่อ-แม่	4. () ผู้นำศาสนา
5. () ญาติผู้ใหญ่	

12. ท่านทราบข้อมูลข่าวสารในชุมชนได้ทางใดบ้าง

1. () หอกระจายข่าว	2. () การประชุม
3. () บอกกล่าวต่อกัน	4. () ต่างคนต่างสอบถามกัน
5. () อื่นๆ ระบุ.....	

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าช้าหลวง

คำถาม	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าช้าหลวง					
1.ท่านเคยพูดคุยเสนอความคิดเรื่องการฟื้นฟูป่า					
2.ท่านเคยปลูกป่าร่วมกับหน่วยราชการ					
3.ท่านเคยบอกคนในครัวเรือนให้ปลูกต้นไม้					
4.ท่านเคยคุยกับคนในครัวเรือนในเรื่องฟื้นฟูป่า					
5.ท่านเคยให้คนในครัวเรือนเป็นตัวแทนปลูกป่า					
6.ท่านเคยบอกให้คนในครัวเรือนไม่ตัดไม้					

คำอธิบายผู้สัมภาษณ์

การมีส่วนร่วมมากที่สุด หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งไม่เคยขาด

การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ

การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้งแต่ไม่สม่ำเสมอ

การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมจะเกิดขึ้น 2 - 3 ครั้ง

การมีส่วนร่วมน้อยที่สุด หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นเพียงครั้งเดียว

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาพื้นที่พหุห้วยป่าข้าว
หลาม

คำถาม	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาพื้นที่พหุห้วยป่าข้าวหลาม					
1. ท่านเคยร่วมในการรักษาดูแลรักษาป่าไม้ ลำห้วยป่าข้าวหลาม					
2. ท่านเคยเข้าไปใช้ป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลาม					
3. ท่านเคยให้ความคิดกับการดูแลรักษาป่าใน ลำห้วยป่าข้าวหลาม					
4. ท่านเคยเข้าไปดูป่าไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลาม					
5. ท่านได้คิดว่าป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามมี ประโยชน์					

คำอธิบายผู้สัมภาษณ์

การมีส่วนร่วมมากที่สุด หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งไม่เคยขาด
 การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ
 การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้งแต่ไม่สม่ำเสมอ
 การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมจะเกิดขึ้น 2-3 ครั้ง
 การมีส่วนร่วมน้อยที่สุด หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นเพียงครั้งเดียว

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปลูกป่าของคนในครัวเรือนในห้วยป่าข้าวหลาม

คำถาม	การมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก
1. ท่านเคยร่วมปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลาม					
2. ท่านให้คนในครัวเรือนไปร่วมปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลาม					
3. ท่านว่าการปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามมีความสำคัญและมีประโยชน์					
4. คนในครัวเรือนได้เข้าร่วมปลูกป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามโดยไม่ต้องบอก					
5. ท่านและคนในครัวเรือนเข้าร่วมปลูกป่าทุกครั้งเมื่อมีกิจกรรม					

คำอธิบายผู้สัมภาษณ์

การมีส่วนร่วมมากที่สุด หมายถึง กรได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งไม่เคยขาด

การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ

การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้งแต่ไม่สม่ำเสมอ

การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมไม่บ่อยครั้งนานๆ จะเกิดขึ้น 2 - 3

ครั้ง

การมีส่วนร่วมน้อยมาก หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นเพียงครั้งเดียว

ส่วนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเผยแพร่แนวคิดของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่
ห้วยป่าข้าวหลาม

คำถาม	การเผยแพร่แนวคิด				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ท่านเคยคุยกับคนในครอบครัวเรื่องการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลาม					
2. ท่านมีความคิดต้องการพัฒนาลำห้วยป่าข้าวหลาม					
3. ท่านคิดว่าการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลามจะเกิดประโยชน์กับคนในครัวเรือน					
4. ท่านจะให้คนในครัวเรือนไปเป็นตัวแทนท่าน					
5. ท่านเคยคิดที่จะพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามด้วยตนเอง					

คำอธิบายผู้สัมภาษณ์

การมีส่วนร่วมมากที่สุด หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งไม่เคยขาด
 การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ
 การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้งแต่ไม่สม่ำเสมอ
 การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมไม่บ่อยครั้งนานๆจะเกิดขึ้น 2 - 3 ครั้ง

การมีส่วนร่วมน้อยมาก หมายถึง การได้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นเพียงครั้งเดียว
 ท่านเคยพูดคุยเผยแพร่ความคิดการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลามให้ใคร

.....

.....

.....

ท่านทำอย่างไร

.....

.....

ส่วนที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลาม

คำถาม	ประโยชน์ที่ได้รับ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ท่านคิดว่าท่านได้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลาม					
2. ท่านคิดว่าได้ใช้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลาม					
3. ท่านคิดว่าลูกหลานได้ใช้ประโยชน์จากห้วยป่าข้าวหลาม					
4. ท่านคิดว่าได้ใช้น้ำในลำห้วยป่าข้าวหลาม					
5. ท่านคิดว่าท่านได้ใช้ไม้ฟืนในลำห้วยป่าข้าวหลาม					

คำอธิบายผู้สัมภาษณ์

ประโยชน์ที่ได้รับมากที่สุด หมายถึง การได้ใช้ประโยชน์เป็นประจำตลอดไป

ประโยชน์ที่ได้รับมาก หมายถึง การได้เข้าไปใช้ประจำอย่างสม่ำเสมอ

ประโยชน์ที่ได้รับปานกลาง หมายถึง การได้เข้าไปใช้บ่อยครั้งแต่ไม่สม่ำเสมอ

ประโยชน์ที่ได้รับน้อย หมายถึง การได้เข้าไปใช้ไม่บ่อยครั้งนานๆจะเกิดขึ้น 2 - 3 ครั้ง

ประโยชน์ที่ได้รับน้อยที่สุด หมายถึง การไม่ได้เข้าไปใช้เพียงครั้งเดียว

ท่านได้ใช้ประโยชน์จากป่าทางใดบ้าง

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....

ส่วนที่ 7 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ปัญหาอุปสรรค ของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่
ห้วยป่าข้าวหลาม

1. ท่านคิดว่าการพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลามจะมีปัญหากับชุมชนหรือไม่ เพราะ

.....

.....

.....

2. การพัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลามจะมีปัญหาในด้านใดบ้างเพราะ

.....

.....

.....

3. แนวทางรูปแบบใดที่จะเหมาะสมกับการ พัฒนาพื้นที่ห้วยป่าข้าวหลามได้บ้างเพราะ

.....

.....

.....

4. การตัดไม้ทำลายป่าในลำห้วยป่าข้าวหลามจะมีปัญหาในการพัฒนาพื้นที่หรือไม่และ จะ
เปลี่ยนแปลงอย่างไร

.....

.....

.....

5. อะไรจะเป็นปัญหามากที่สุดสำหรับการพัฒนาพื้นที่ลำห้วยป่าข้าวหลาม

.....

.....

.....

6. การฟื้นฟูป่าตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่เหมาะสมกับบ้านป่าข้าวหลาม

6.1 การปลูกป่า

.....

.....

.....

.....

.....

6.2 การทำฝายชะลอน้ำ

.....

.....

.....

.....

.....

6.3 การทำแนวกันไฟ

.....

.....

.....

.....

.....

6.4 อื่นๆ ระบุ

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 8 แนวทางการพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ห้วยป่าข้าวหลาม

1. ท่านต้องการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าในชุมชนของท่านในรูปแบบใดบ้าง

1. () บวชป่า	2. () ปลุกป่า
3. () ทำฝายชะลอน้ำ	3. () ทำแนวกันไฟ
5. () อื่นๆ ระบุ.....	

2. ท่านต้องการให้ใครเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

1. () ครู	2. () เจ้าหน้าที่อุทยาน
3. () ชาวบ้าน	4. () องค์การบริหารส่วนตำบล
5. () เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่า	

3. ท่านต้องการมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธารจากหน่วยงานใดบ้าง

1. () ครู	2. () เจ้าหน้าที่อุทยาน
3. () ชาวบ้าน	4. () องค์การบริหารส่วนตำบล
5. () เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่า	

4. เงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ฟูและการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

1. () ประเพณีวัฒนธรรม	2. () กฎระเบียบของชุมชน
3. () กฎหมาย	4. () เจ้าหน้าที่
5. () อื่นๆ ระบุ.....	

5. อะไรทำให้คนในชุมชนต้องการพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร

1. () ต้นน้ำแห้งแล้ง	2. () การบุกรุกที่ดินในป่าชุมชน
3. () การตัดไม้ทำลายป่า	4. () เจ้าหน้าที่จับกุม
5. () เป็นประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน	

6. ท่านคิดว่าใครที่จะสามารถช่วยสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธารได้

1. () ครู	2. () เจ้าหน้าที่อุทยาน
3. () ชาวบ้าน	4. () องค์การบริหารส่วนตำบล
5. () ผู้นำศาสนา	

ภาคผนวก ค

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ
เกิดเมื่อ	10 มกราคม 2506
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2525 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ จังหวัดลำพูน พ.ศ. 2536 อนุปริญญาวิทยาศาสตร (เทคโนโลยีการเกษตร) วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2544 ปริญญาตรีคณะศึกษาศาสตร์ (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2526-พ.ศ. 2532 พลตำรวจสำรองพิเศษ กก.ตชด.เขต 5 อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2532-พ.ศ. 2538 ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบำรุงที่ 105 อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2538-พ.ศ. 2544 ครูใหญ่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่ลาจั่ว อำเภอมะลัน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2544-พ.ศ. 2554 ครูใหญ่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไลออนส์มหาจักร 9 อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2554-ปัจจุบัน สารวัตรฝ่ายพัฒนาหลักสูตร 1 กองบัญชาการศึกษา กรุงเทพมหานคร